

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL.

BAND 4.

HÄFTE 1—3.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1910

På C. W. K. GLEERUPS i Lund förlag:

Lunds universitets historia 1668—1868 af *Martin Weibull* och *Elof Tegnér*. 2 delar. Pris 15 kr.; nedsatt pris 7 kr. 50 öre.

Lunds universitet 1872—1897 af *Elof Tegnér*. Pris 10 kr.; nedsatt pris 5 kr.

Ur Skånska prästhusens häfder af *S. Cavallin*. Pris 1.50; nedsatt pris 75 öre.

Carl v. Linnés skånska resa. Utg. af *Martin Weibull*. Pris 3 kr. 50 öre; nedsatt pris 1 kr. 75 öre.

Skånes konsthistoria för medeltiden af *C. G. Brunius*. Pris 6 kr.

Nordens äldsta metropolitankyrka eller historisk och arkitektonisk beskrifning om Lunds domkyrka af *C. G. Brunius*. Med 6 pl. Pris 6 kr.

Ljunggren, Gustaf, Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. Med porträtter i koppar- och stålstick af Kellgren, Leopold, Thorild, Oxenstierna, Rosenstein, Franzén, Lenngren, Adlerbeth, Valerius, Wallin, Choræus, Atterbom, Palmblad, Hammarsköld, Cederborgh, Tegnér, Geijer, Ling. Vid köp af alla 5 delarna lämnas de till 15 kr. i st. för 34 kr.

Staden Lunds ålder.

När Mogens Madsen mot slutet av det sextonde århundradet sökte tidsätta staden Lunds ålder, begynte han med att förklara, att det ingenstädes finnes omtalat när och av vem staden grundlagts. »Det säges», fortsätter han, »att engelsmän fordom i stora skaror för köpenskaps skull strömmat samman till denna trakt av Skåne och särskilt till Lund, där det då långt före Malmös och Köbenhavns grundläggning skall hava funnits en vida bekant handelsplats». Han tillägger, att enligt hans mening därmed avses den tid, då de danske konungarne också regerade över England, men polemiserar mot den i hans samtid gängse uppfattningen, att engelsmän skulle varit grundläggarna. De som anse dem därför antager Mogens Madsen endast vara förledda av namnet, som är gemensamt för den skånska och engelska metropolen, vilka båda av tyskarne kallas Lunden; det är visserligen sant, att engelsmännen stått i handelsförbindelse med danskarne, men därav följer helt naturligt icke, att Lund grundlagts av de förra eller fått sitt namn av det engelska London. Enligt Mogens Madsen är Lund en av Danmarks äldsta städer, och han anför såsom stöd därför en vers av samma art som en annan, ännu bevarad, om Helsingborgs kärna, men som tydligen icke kan göra anspråk på någon högre ålder:

Den thid Christus lod sig føde,
Stod Lund oc Schanør i fegreste grøde ¹⁾.

¹⁾ Historiske Kildeskrifter udg. af Holger Rørdam II: 2, 266. Jmfr 258 och Henrik Gerner, Christian dend femtis Ilias, 17, där versen om Kärnan säges stå över Helsingborgs port.

Den uppfattning, som ligger uttalad i denna vers, blev efter Mogens Madsen, vars framställning något förkortad ingick i Braunii Civitates orbis terrarum ¹⁾, inom kort den allmänt omfattade. Lunds storhet hade med medeltidskyrkan ohjälpligen gått i graven; man tröstade sig under de förfallets tider, som följde, med att föra dess anor så långt tillbaka, som tidens luterska tankeriktning kunde begära. Men man diktade samtidigt vidare. Mogens Madsen säger i sin skildring, att danskarnes namn på staden i deras språk betyder en lund eller skogsdunge. Det låg nära att söka förklara av vad art denna lund kunde hava varit, vilken funnits före den tid, då Kristus lät sig föda.

Mogens Madsen skrev 1587; tolv år senare är teorien färdig. Lund har icke, säger Herman Chytræus i sina Mo-

De tre övergudarne enligt Olaus Magnus.

numenta Scanensia av 1599, sitt namn av den engelska staden London, såsom några hålla före, utan av den ljuvliga lund med många klara källor, som fordom fans på platsen. Han förlägger denna lund till trakten av de tre högar, som på hans tid lågo öster om staden, och till dessa högar den kult, som skall ha egnats Thor, Oden och Frigga. På dessa högar, förklarar Chytræus vidare, stodo bilderna av de tre gudarne: i mitten Thor med kungligt diadem, i högra handen

¹⁾ Tom. II, 29. — Jmfr Martin Zeiller, Neue Beschreibung der Königreiche Dennemarck vnnnd Norwegen, 195, samt Daniæ, Norwegiæ etc. descriptio nova, 207; Pontanus, Rerum Danicarum historia, 693; Wolf, Encomion regni Daniæ, 567.

spiran, och omgiven av de tolv stjernorna, på hans högra sida Oden med gyllne vapen, på hans vänstra Frigga, en jungfruligt skön gestalt med lockfrisyr. Det var för att dyrka dessa gudar, beskrivna av Chytræus i enlighet med bild och ord hos Olaus Magnus, som folket strömmade samman till lunden; det uppstod där trehögars marknad, och när lunden äntligen föll för yxan, gav den namn åt staden, som redan på Kristi tid stod i högt flor. Norr om staden låg Allhelgonatemplet, och liksom romarne byggde dylika helgedomar där fordom funnits ett panteion, så hade också här skett ¹⁾).

¹⁾ Monumenta Scanensia ed. Sven Bring I, 287. — Chytræus säger, s. 289: Thorus potentissimus et summus gentilium deorum fuit, a quo Thursdag nomen habet, idem qui apud ethnicos Jupiter, unde formula jurandi apud Danos olim usitata: Ja Thore Gudt, Nej Thore Gudt. Effigies ejus diademate regio fuit insignis, cujus dextra sceptrum continebat, et in circuitu duodecim stellæ cernebantur. Credebatur in aëre præsidere. Hujus igitur patrocinium implorabant, ut a perniciosis siderum influxionibus, a tempestate, pestilentia et fame præservarentur. Othinus Thoro a dextris positus fuit, Martem ipsum aureis armis expressit. Bellicosi igitur viri et gigantes, quorum in hisce regnis olim magna copia fuit, eum venerabantur. Ab eodem etiam dies Onsdag denominatus est. Tertium simulacrum fuit Fryggæ, Thoro a sinistris positum. Hoc crinibus passis mira pulcritudine virgineam formam referens fabricatum fuit. Eam juvenes cum virginibus colebant, et omnes, qui nuptiarum, ketitiarum et voluptatum lenociniis et desiderio afficiebantur. Jmfr härmed Olaus Magnus, Historia de gentibus septentrionalibus, lib. III cap. 3: Erant apud veteres Gothos paganos... tres dij prima veneratione observati: quorum primus erat potentissimus Thor: qui in medio triclinio strato pulvinari colebatur: cuius hinc inde latera duo alia numina Odhen videlicet et Frigga cingebant. Thor, inquit, præsidet in aëre tonans et fulgurans, ventos et nubes serenitatemque gubernans, fruges administrans cum fructibus vniuersis pestesque tollens. Alter Odhen, hoc est fortior, bellis præsidet, hominibus in hostes auxilia subministrans: ipsi Thor a dextris collocatus: tanto opinionis fulgore clarus, vt ipsum non secus, quam datum mundo lumen omnes gentes amplecterentur, nec vllus orbis locus existaret (Saxone testante) qui numinis eius potentie non pareret. Tertius Frigga pacem voluptatemque moderabatur: cuius etiam simulachrum turpitudinem sexus præ se ferebat: et ob id tantum apud Gothos quantum Venus apud Romanos venerabatur: diemque Veneris vsque ad nostra tempora sibi retinet consecratum. Pingebatur gladio et arcu cum armis, quod in illis terris vterque sexus semper ad arma promptissimus esset. Thor autem cum corona et sceptro ac

Det var alltså nu fastslaget, att Lund fått namn av en lund och att denna lund varit helig; samtidigt hade den hedniska kulten blifvit lokaliserad till bestämd punkt. Men Chytræi arbete förblev länge liggande i handskrift, och under tiden gjorde Andreas Stobæus en ny etymologi. Lund var enligt hans mening ett sammandrag av Luntun och betydde lunden med bostaden eller bostaden i lunden (*nemorosæ habitationis septum, habitatio nemorosa vel ad nemus*)²⁾. Han kände ännu ingenting om de tre högarne, intet om den nyimporterade hedniska kulten vid dessa, men jämte den gamla versen om Lund och Skanör anför han istället en hel serie av nya skäl för stadens uråldrighet. Bland dem även arkeologiska. Stobæus går till Runamoinskriften, sådan denna finnes i Stephanii Saxouplaga, och när han sammanställer det här förekommande ordet lund med vad Saxo berättar om Runamo, Harald Hildetañd och den skånske småkonungen Veset, av vilken Väsuum skall ha fått sitt namn, får han fram, att staden existerat redan på Haralds tid³⁾. Han nämner, att man på sina ställen i Lund ända till 12 à 13 fot under marken funnit gatuläggningar, och att när för få år sedan rådmannen Ivar Lang lät gräva en brunn, man på 7 fots djup träffade stora massor av ovanligt formade läderskor, tydligen ett vittnesbörd om att där för år-

XII stellis designabatur: cuius magnitudini nihil digna æqualitate conferri posse existimatum est. Obtinuitque diem hebdomatim, immo et mensem primum totius anni, quem Ianuarium dicimus. Odhen vero armatus sculptitur vti Mars simili gentilium superstitione apud Romanos: diemque obtinuit æterna memoria suo nomini consecratum.

²⁾ Stobæus, De antiqua urbe Lund, A; De Scania antiqua, 29.

³⁾ De antiqua urbe Lund, C: Quamvis mentio hujus urbis apud scriptores historiæ antiquissimæ expressis verbis non occurat, attamen ex loco Saxonis lib. 7 pag. nobis 137 et 138 cum inscriptione rupis Runamo collato, ejus rupis figuram Stephanus in notis pag. 22 exhibet, facile apparet, urbem hanc Lund etiam temporibus regum Haldani Borcaridæ et Haraldus Hildetañd regio domicilio dignam habitam. Hic enim noctu, dum nuptias celebrat, occisus est ab Haraldo in ultionem necis paternæ athleta ille Veset, regulus Scaniæ, a quo prædium Vesethem, nunc Veshem vel Vesuum vix tribus abhinc passuum millibus distans, nomen habere certum est. Jmfr Stobæus, De Scania antiqua, 28.

hundreden sedan stått en skomakarebod, som blifvit begraven under den tillväxande jordytan. Själv hade han stått och sett på grävningen, mätt djupet och fallit i förvåning över de oskadda, men som till horn förhårdnade skorna.¹⁾

Med Sven LagerBring bliver Chytræus' beskrivning bekant, och i sina skrifter stöder sig den förre och efter honom Gustaf Sommelius såväl på denna beskrivning som på Andreas Stobæus. LagerBring framlägger därjämte nya skäl för teorien. I namnet på det härad, vari Lund ligger, Torna härad, finner han en tydlig erinran om Thorkulten, och även orter i stadens närhet få i hans framställning tjäna som bevismaterial: Valkärra, som han antager uppkommet av ett val (död) och kier (grav), betecknar enligt hans uppfattning den plats, där de offerades kroppar begrovos, Barnahöl av höl (grotta) och born (bränd) platsen, där de brändes lik kastades, och Nöbbelöf av nab (vis) och lef eller löf (platsen, där man lever) de vises, i offren deltagandes hemvist. I övrigt är LagerBring den förste, som framdrager några av de omnämmanden om det äldsta Lund, som finnas i den isländska litteraturen. Redan i början av sina *Monumenta Scanensia* (1745) citerar han Orm Storolfssonssagan; 1749 erhåller han från riksrådet Gustaf Bonde ett utdrag ur *Egilssagan* och följande år publicerar han detsamma²⁾.

¹⁾ De antiqua urbe Lund C: Ipsa platearum stratura alicubi in hac ipsa urbe infra 7, 8, 9, 10, imo duodecim et tredecim quandoque pedum profunditatem detecta, magnam sane urbis antiquitatem arguit. Ante annos non ita multos, cum puteum sibi fodi curaret senator hujus urbis nunc beatæ memoriæ Ivarus Layng, ingens acervus solearum coriacearum inusitate figuræ, postquam ad profunditatem 7 pedum perventum esset, in ipsa terra repertus est, testis satis evidens ante aliquot secula tabernam ibi sutoriam fuisse, post plurimorum annorum decursum quacunque de causa accrescente terra obrutam. Soleas ipse vidit dominus præses, et locum, unde eruebantur, inspexit, et profunditatem exploravit, et soleas non corruptas, sed potius ad corneam quandam firmitatem eduratas miratus est. Jmfr: Stobæus, De Scania antiqua, 29.

Rådman Ivar Langs tomt var n:r 1 S:t Drottens rote, senare n:r 204, alltså södra hörntomten mellan Stortorget och Clemensgatan. Det är i dess närmaste omgivning, som under senare års grävningar massor av medeltidskor kommit i dagen.

²⁾ Sven LagerBring i *Monumenta Scanensia* I, 23, 64; II, 230; Gustaf

Under 1800-talet undergick teorien om Lund en och annan förändring. Edvard Berling, hos vilken ännu offerlunden, de tre högarne och de tre gudabilderna möta, inlägger sålunda i uttrycket: den tid Kristus lät sig föda, den som han säger naturliga meningen, när Kristus lät sig föda i Norden, d. v. s. då kristna läran där infördes (på 800-talet ¹). Wibling gör en ny lokalisering av offerlunden, till vilken han också lägger ett avgudatempel. I det kulturlager med dess stora rester av djurben, som 1890 vid en genomgrävning av Lunds domkyrkas mittskepp påträffades, såg han lämningar av forntida offer; han slöt därav, att den offerlund, av vilken Lund hade sitt namn, legat inne i staden, och antog, att den omgivit ett tempel; på lämningarne av detta hade sedan domkyrkan blivit uppförd ²).

Staden Lunds uråldrighet och dess ursprung från den heliga lund, som i heden tid funnits på platsen, var ännu i början av det tjugonde århundradet en trosdogm, och en avsevärd del av den sägenbildning, som i århundraden frodats, hade inregistrerats som ett vetenskapligt resultat. När frågan 1909 ånyo upptogs till behandling, skedde det i första hand på arkeologisk grund. Sägenbildningen hade givetvis under alla omständigheter blivit förr eller senare avförd ur räkningen, men genom arkeologiens resultat lyckades det nu att få en tidsbestämning för stadens tillkomst. I sin avhandling om Lund och Birka visade Knut Stjerna, hurusom det i det rika fornsaksinventariet från Lund å ena sidan saknades allt som är karakteristiskt för vikingatiden och som finnes representerat å platser, där skandinaviska städer existerat före år 1000, å andra sidan att man från Lund egde fornsaker först från en tid, som låg temligen nära efter samma år. Han slöt därav, att staden måste hava grundlagts på något av 1000-talets första decennier. Genom ett studium av

Sommelius, De templo cathedrali Lundensi, 7. Jmfr LagerBring, De origine urbium antiquarum Sviogothiae, 23, Svea rikets historia I, 328, 349, samt hans Skrifter och brev utg. af Lauritz Weibull, 109.

¹) Edvard Berling, Lund (1859), 1; Lund (1879), 1.

²) Wibling i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1895, 215.

de lundensiska fyndens fördelning ansåg han sig vidare kunna fastställa de tre fläckar, där den ursprungliga stadsbebyggningen skett; av denna fördelning framgick, att Lund icke naturligt uppvuxit på en större by, utan från början haft en temligen vid utsträckning. Och på samma gång Stjerna vidrörde den i mycket främmande pregeln hos de älsta fornsakerna från Lund och den svaga förekomsten av nordisk tradition i teknik och material, framhöll han, att de främmande nybyggare, som slagit sig ned mitt på slutningen av en mot söder vettande backe, där en angripare från norr hade en fördelaktigare ställning, icke själva kunde hava valt en strategiskt så oduglig punkt, vilken gjorde dem från början beroende av den som egde den militära makten över den kringliggande landsbygden. En genomgång av det skriftliga källmaterialet till Lunds älsta historia gav därjämte vid handen, att sedan Egil Skallagrimssonssagan utmönstrats, inga uppgifter om Lund funnos före 1000-talets början, och Stjerna sökte på grundval av detta material och de älsta mynten i förening med det resultat arkeologien givit påvisa, att staden grundlagts af Knut den store och redan efter tre eller fyra årtionden varit att anse som en av rikets viktigaste orter. Lund har, sammanfattar Stjerna, grundlagts genom en viljeakt. Konungen har transporterat till en bestämd plats främmande klerker och yrkesmän samt inhemsk allmoge. Detta ger oss förklaringen till att Lund visar sig uppvuxet med ett slag, till den främmande pregeln på åtskilliga av dess tidigare fornsaker, till belägenheten och sannolikt även namnet, vilket Stjerna sätter i förbindelse med namnet på Knuts engelska huvudstad London ¹⁾.

Den nya uppfattning om Lunds grundläggning, som Stjerna här hävdar och vilken till sina mera periferiska delar, men endast till dessa, väl icke når ut över den vetenskapliga hypotesen, sönderrev med ett slag hela sägenvävnaden och förde, honom själv ovetande, tillbaka till den ståndpunkt, som intagits, innan ännu i det sextonde århund-

---

¹⁾ Stjerna i Historisk tidskrift för Skåneland III, 171.

radet de lärdes fria spekulationer tillintetgjorde den då herskande traditionen. Det nya i denna uppfattning mötte emellertid motstånd. Från ett håll fasthölls ännu möjligheten, att Lund vid tiden för Kristi födelse stått i fagreste gröda; på andra sökte man i varje fall förbehålla åt staden en existens, som gick tillbaka till 800-talet. Man utgick i senare fallet från det riktiga faktum, att några fornsaker av äldre typ än år 1000 påträffats i Lund, men man förbisåg samtidigt, att de lika litet som de redskap av sten och brons, vilka ävenledes påträffats, något bevisa för stadens ålder, då kulturlagret ingenstades kunnat visas vara äldre än omkring år 1000. Från filologiskt håll hävdade slutligen Theodor Hjelmqvist ¹⁾, att Stjerna vid framställandet av sin teori ej tillräckligt beaktat den norröna vitterhetens intyg om Lund. Han lät visserligen Egilssagans berättelse om Lund falla, men stödde sig i stället på en av de i sagan inflätade verserna om Egil och på en annan vers om Lund, som Stjerna icke omnämnt och som enligt uppgift författats på 900-talet.

Den vers av Egil, som åsyftas, är av Stjerna i sin helhet citerad och har följande lydelse:

Vpp skolum varvm suerðum
 vlfs tannlituðr glitra
 eigum dað at drygia
 i dalmiskunn fiska
 leiti vpp til lundar
 lyða huerr sem braðaz
 gerum þar firi setr solar
 suseið ofagran vigma ²⁾.

I Hjelmqvists tolkning: »Låt oss, du vargtandsfärgare, svänga våra svärd, så att de glänsa i luften. Vi hava att utföra ett dåd i dalfiskarnas behagliga tid. Var och en av

¹⁾ Lunds ålder. Artikelserie införd i Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1910 ^{20/2, 27/2, 6/3.}

²⁾ Den norsk-islandske Skjaldedigtning utg. ved Finnur Jónsson A 50, B 43 (6).

våra män söke sig så fort som möjligt fram till Lund. Låtom oss där åstadkomma en spjutens ofagra trollsång före solnedgången».

Hjelmqvist och före honom Finnur Jónsson hava hävdad, att denna lausavers är äkta. Den är avfattad på ett gammaldags versmått, kännetecknat av större frihet ifråga om stavelserimmen än skalderna brukade tillåta sig efter år 1000, och innehåll som stil stämma nära med Egils skaplynne, hans vilda energi, hans originalitet i ordval och bilder. Båda påpeka också, att redan Snorre tillskriver Egil författareskapet av versens första hälft ¹⁾.

Det sista av dessa argument betyder givetvis intet, då Egil levde på 900-talet, Snorre på 1200-talet; de övriga göra på sin höjd endast antagligt, att Egil är författaren; de bevisa det icke. Och tiden för författarskapet avgränsa de icke närmare. Den sena Egilssagans kronologi är i fråga om den händelse, varom versen handlar, falsk: den förlägger denna till omkring 916, men samtidigt till Harald Blåtands (mitten av 900- o. 986) tid. I själva verket hindrar intet, att versen, om den är äkta, lika väl kan vara diktad mot slutet av Egils livstid, d. v. s. mot slutet av 900-talet, som i hans första mannaålder, enligt vedertagen uppfattning omkring 923.

Det är emellertid icke endast så, att varje närmare tidsbestämning är omöjlig: det är också omöjligt att fastslå, huruvida versen verkligen handlar om Lund. Egilssagans lokalisering har därvid intet vitsord. Den är gjord vid en tidpunkt, fram i det trettonde århundradet, då Lund redan var en av nordens mest betydande städer, sätet för Danmarks ärkebiskop, Sveriges primas och den apostoliska stolens legat, känt och omtalat även på Island. Det gav sig då för sagoförfattaren som av sig själv, att raderna:

leiti vpp til lundar
lyða hverr sem braðaz

måste syfta på staden Lund. Men ingen garanti finnes för

¹⁾ Jmfr Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie I, 500.

att det här är fråga om staden, icke om en lund, till vilken Egil manar sina stridskamrater att draga upp ¹⁾).

Den andra vers, som av Hjelmqvist anföres, är ett fragment av en större dikt, vilket i Snorres Edda uppgives vara författat av Einar Skålaglam.

Lið brandvm kna lundar
land frækn iofvr granda
hycka ec ræsis recka
rinar griot of þrioti.

Denna halvstrof sättes allmänt i förbindelse med en annan, som af Snorre äfven tillskrives Einar Skålaglam.

Ne ættstvpill ættar
ogn herþir mvn verþa
skyldr emec hroðri at halda
hilditanz in mildri ²⁾.

Båda tolkas av Hjelmqvist på följande sätt: »Lunds landstappre furste föröder armens flammor; jag tror, att konungens kämpar icke lida brist på Rhens sand. — Det skall aldrig födas en medlem av Hildetands ätt, som är mera givmild än kampförstärkaren. Jag är förpliktad att dikta».

Avfattningstiden för dessa halvstrofer, säger Hjelmqvist, vilka båda påtagligen handla om en dansk furste, är ej säkert känd. Han sluter sig emellertid till den uppfattning, som i frågan framlagts av Finnur Jónsson och sammanfat-

¹⁾ Det uttalande, som finnes i en annan vers av Egil, vilken i sagan sättes i sammanhang med versen om »Lund»:

ek let bloðga buka
i borghliðum sæfaz

(Den norsk-islandske Skjaldedigtning udg. ved Finnur Jónsson A 50, B 44 (7)), bevisar givetvis intet mot det här gjorda påståendet, då den vers, i vilken uttalandet förekommer, icke kan visas hava något sammanhang med den förra. I övrigt behöver »i borghliðum» endast betyda »i borgaledet», ej »i stadsporten».

²⁾ Den norsk-islandske Skjaldedigtning udg. ved Finnur Jónsson A 122, B 116.

tar den på följande sätt. Einar säges jämt att hava varit utomlands hos furstliga personer; det är av vissa skäl mycket antagligt, att han ungefär år 980 varit i Danmark och då författat en dikt till en dansk furstes ära; Harald Blåtand regerade då därstädes; alltså är det troligt, att det är denne, som halvstroferna handla om.

Gentemot denna bevisföring kan anföras, att uppgiften om Einars ideliga resor endast är baserad på en så tvivelaktig historisk källa som Egilssagan¹⁾. För uppgiften om uppehållet i Danmark och furstekvädet vid detta tillfälle föreligger ingen källa. Det berättas emellertid i Jomsvikingasagan, en tvåhundra år senare författad historisk roman, att Håkon jarl före slaget i Hjörungavåg var vred på Einar, och att denne — det citeras här en lausavers tillskriven skalden — hotat med att gå över på motståndarens, Sigvalde jarls sida. Denna utsago är Finnur Jónssons utgångspunkt. Han sluter därav, att Einar i förväg känt Sigvalde, och fortsätter: Det är således all grund att antaga, att Einar tidigare på en av sina många resor varit i Danmark och där brakt dess konung en dikt, varav vi antagligen ännu hava kvar de två halvstroferna²⁾.

Detta är endast en lös förmodan, intet bevis. I själva verket är det, då intet säkert är känt om tiden för Einar Skålaglams död, lika möjligt, att det kväde, av vilket ett fragment bevarats, om det härrör från honom, kan hava varit riktat till en senare dansk konung som till Harald Blåtand. Men det är överhuvud tvivelaktigt, om fragmentet har något med Einar Skålaglam att skaffa. Författarnamnet hänger endast på uppgifterna i Snorres Edda, vilken är över tvåhundra år yngre, och till och med Hjelmqvist har framkastat hypotesen, vilken han emellertid betraktar som en »nödfallsutväg», att dikten i stället kan vara författad av Einars namne Einar Skulasson, vilken såväl enligt Skaldatal som

¹⁾ Egils saga Skallagrimssonar herausgeg. von Finnur Jónsson, 262.

²⁾ Finnur Jónsson i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1891, s. 182. Jmfr Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie, I, 544.

Knytlingasagan vid mitten av 1100-talet skrivit en dikt om Sven Grathe. I eminent grad kunde denne kallas för Lunds furste: det var i Skåne han först blivit vald till konung, och det var detta land han vid Danmarks delning på 1150-talet förbehöll åt sig.

Till vad som här anförts ifråga om versfragmentet kommer ännu en omständighet: läsarten *lvndar* är icke säker. Uppsalahandskriften av Snorres Edda har här i stället *landa*, vilket, även beaktat att detta ord rimmar på det följande *granda*, icke utan vidare kan förkastas och som ger en fullt ut lika god mening som *lvndar*.

Det torde sålunda vara visat, att Egilsversen icke kan tidsättas till bestämd period av Egils liv, och att det icke kan konstateras, huruvida den verkligen handlar om staden Lund. Einars vers åter, om den till äventyrs skulle göra detta, är till avfattningstiden ännu mera obestämd: det kan icke avgöras, om den tillhör det tionde, elfte eller t. o. m. tolfte århundradet.

Gentemot dessa osäkra isländska skaldevers står det arkeologiska materialet, tusendetal av växlande föremål, hämtade från alla delar av det medeltida Lunds område, ett material, som sett i sammanhang med fyndomständigheterna på frågan om stadens ålder avger ett enstämigt svar. Stjerna går väl något för vitt, då han med ledning av detta material, de skriftliga minnesmärkena och mynten hävdar, att grundläggningen egt rum i början av Knut den stores tid, och att denne är grundläggaren. Detta kan icke bevisas. Men det föreliggande materialet pekar otvetydigt till tiden omkring år 1000 som grundläggningstiden.

Det är möjligt, att arkeologiska fynd i en framtid i någon mån kunna ändra detta resultat. Men det kullslås icke av isländska skaldevers av den art som de, vilka tillskrivas Egil Skallagrimsson och Einar Skálaglam.

Lauritz Weibull.

Røverliv i Skåne i midten af 17. århundrede.

Som bilag til antegnelserne ved regnskabet for Froste herreds og Helnekirkes læn for 1649—50 findes liggende en ret interessant dom, der giver et malende billede af de trængsler, for hvilke almuen i Skåneland kunde være udsat fra omstrefjende tyves og røveres side. Man ser, hvorledes disse strakte sine røverier fra Skånes midte til op i Halland og gennem Gønge herred ind over landegrænsen i Sverige, så der her kunde være udsat pris for pågribningen af dem. Alene af denne grund må denne sag kunne påregne almindelig interesse, men den er desuden mærkelig derved, at dommen omtaler en retssymbolik, på hvilken der ellers icke findes mange eksempler, og som synes at være undgået retshistorikernes opmærksomhed. Jeg har for kort tid siden fremdraget¹⁾ et utvivlsomt eksempel på denne symbolik i en sag fra København. Her blev 1639 en for røveri og mord dømt finne fra egnen ved Åbo rettet, parteret og lagt på stejle og hjul. Byfogdens regnskab oplyser, at skarpretteren ved den lejlighed bl. a. fik betaling for stejlerne og hjulet samt »for galgen på den ene og hovedet derpå at slå». Denne noget svage antydning må sikkert forstås således, at en miniaturgalge er blevet slået op over det på en stejle anbragte hoved. Denne forståelse bekræftes nu af den her fremdragne dom, der, som det vil ses, lyder på, at røveren straffes på sin hals, at kroppen lægges på stejle »og hovedet på en stage med en galge over». I begge tilfælde drejer det sig om personer, som har gjort sig skyldige i tyveri og røveri, og som derfor efter lovens almindelige regler havde fortjent galgen. Meningen med den symbolske galge har derfor formentlig været den

¹⁾ Historiske meddelelser om København 1, 586.

at betegne, at den pågældende forbryder egentlig havde fortjænt galgen, selv om han på grund af omstændighederne har sluppet for at miste livet på en så vanærende måde, i det ovenfor førstnævnte tilfælde formentlig, fordi kroppen skulde parteres inden den kom på stejlerne. Som det vil ses nedenfor vandt delikventen ved en hæderlig henrettelse (ved sværd) ret til, at hans legeme kunde komme i jorden, medens den hængtes krop måtte blive i galgen til denne af en eller anden grund skulde renses for ligene, hvorpå disse begravedes under galgen ¹⁾. — I øvrigt yder sagen et interessant eksempel på, at statsmagten (her repræsenteret ved lænsmandens ridefoged) straks overtager anklagemyndigheden, medens det efter den noget ældre ret var de pågældende forurettedes sag selv at hænde dom over forbryderen jfr. endnu frdg. 1636 14. maj § 2²⁾.

Dommens tekst gengives i en noget forkortet omskrivning, hvorved dens af og til knudrede sætninger bliver lettere forståelig. Der er dog intet udeladt, som kan have juridisk eller sproglig betydning. Domskonklusionen såvel som enkelte andre stykker fra regnskabet er nedenfor gengivet ordret, men dog med reduceret retskrivning efter de af mig i indledningen til udgaven af »kongens rettertingsdomme 1595—1604» angivne regler. De pågældende stykker bliver herved lettere læselig uden dog at tabe det mindste i real nøjagtighed.

For saghøreren til Froste herreds ting Knud Buch i Lyby, skriveren Niels Svendsen i Harløse og menigmand, som år 1650 onsdag den 6. februar var til stede på nævnte ting, fremkom Sigvard Joensen i Torup i Gønge herred, Ole Gregersen i lille Kampholme og Tue Mogensen i Torup, der havde medværet om at pågribe Kristoffer Kristoffersen, som tilforn for tyveri er blevet hendömt til Bremerholm og siden her i landet og andet steds har gjort fattige folk stor overlast og forfang. Sigvard Joensen opbød i dag Kristoffer, om nogen vilde antage ham og på hans majestæts vegne lade rette over

¹⁾ Meddelelser o. s. v. 1, 351.

²⁾ Jfr. Meddelelser o. s. v. 1, 379.

ham for hans meget grove skælmske stykker og tyveri, hvorover Sigvard i dag gav last og klage, og berettede, at Kristoffer blev pågrebet i lille Kampholme. Denne havde noget tilforn sammèn med Svend Nielsen og Peder Kristoffersen og tvende horer, skønt Kristoffer havde sin ægtehustru, været i Gyred, bevæbnede med bøsser, og aftruet den fattige mand der mad. Her kom dog karle efter de 3 skelmer: Kristoffer undløb, medens Svend Nielsen blev ihjæl skudt med sin egen bøsse og Peder Kristoffersen blev fanget, hvorefter han endnu sidder fangen på Herredsvad kloster. Sigvard Joensen klagede end videre over, at Kristoffer og hans selskab både i Torup, Røge og Matterød sogne¹⁾ havde truet fattige folk mad af, slået folk og stjålet alle hånde varer og truet folk til at lukke døre op for dem. Han begærede, at der måtte gives ham og de andre betaling, fordi de havde anholdt Kristoffer, så og for fængsel og jærn; hvis ikke vilde de holde fangen hos dem, til de bliver betalt.

Derefter fremstod Kristoffer Kristoffersen og bekendte, at han kom i følge med de to skælmer i Ovnsbye by i Gønge herred 14 dage før jul, og hvis nogen havde kunnet skaffet Svend Nielsen i live til Sverrig, havde de for deres umage bekommet 80 daler for det meget skælmeri og tyveri, som han der havde beganget. Sammen med de to skælmer vagerede han i Gønge Herred og i Halland. I et torp i Knærød sogn ved Laeholm overfaldt de en karl og tog 16 daler fra ham. En karl Svend Svendsen, som den tid var med dem, sagde, at det var en svensling²⁾, som de røvede. Af pengene fik Kristoffer 3 daler mynt. Derfra gik de til et andet torp, hvor Peder Kristoffersen og Svend Nielsen gik ind og købte 15 alen lærred; der de havde fåt det, gik de ud og sagde: »I skal få pengene, når vi kommer igen»; derpå gik de deres vej og betalte intet. Da Kristoffer med de andre 3 skælmer kom i stuen (stofven) i et torp i Knærød, sad der en liden dreng på gruestenen, som sagde: »Der kommer hestegilderen». Peder Kristoffersen svarede: »Der skal du få skam for; jeg skal bie til din fader hjemkommer; vil han ej rette over dig, da skal jeg rette over dig». I det kom faderen ind af kirken³⁾, og straks sprang Peder op og vilde endelig skut manden i hjel, men han bad for sig og gav Peder en barked hud, på det han skulde lade ham beholde livet. Siden solgte

¹⁾ Alle tre sogne i Gønge Herred.

²⁾ Svensker.

³⁾ Han havde formentlig været i kirke.

Peder Kristoffersen huden til Svend Svendsen for 6 mark, men ingen af de andre fik noget af pengene videre end Peder vilde enhver forunde.

Derefter fremstod Ole Pedersen i Svenskøb ¹⁾ og gav last og klage over Kristoffer, for han nu i vårs gik til hans gård om nattetid og frastjal ham en barked hud til 10 mark, en bøsse til 4 daler, to lærreds lagener til 3 daler, to lærreds skjorter til 6 mark, et par forböjede sølvspænder til en trøje til 6 mark og en sæk til 1 mark. Kristoffer bekendte, at han havde stjålet dette gods sammen med røde Svend, som bekom en del af det og købte andet af ham; trøjespænderne købte Anders Guldsmed i Foltofte ²⁾ for 24 sk.

Onsdag den 13. Februar blev Kristoffer Kristoffersen igen fremstillet for retten og sammen med Peder Kristoffersen. Kristoffers bekendelse blev oplæst for dem og i det hele godkendt af Peder Kristoffersen. Kristoffer bekendte nu, at de, da de havde røvet de 16 daler fra karlen, gav dem i færde med den fattige enke i Torpet og hendes søn og truede dem en ganske hob penge af; Peder Kristoffersen og Svend Nielsen vare hovedmænd (hopmend) derfor og de udbyttede pengene til ham og den anden. Peder Kristoffersen svarede, at det kunde vel vare mueligt.

Mogens Jepsen i Strø ³⁾ fremstod for retten og gav last og klage over Kristoffer Kristoffersen og Peder Kristoffersen, at de for ungefer en måned siden kom til hans ud på natten og banked på døren og spurgte, om Mogens Jepsen var hjemme. En pige svarede nej. Straks gik en af dem hen til et lidet vindue på stuen (stofven) og bad lukke op. Mogens hustru svarede, at hun ikke turde lukke op, ti mandfolken vare ikke hjemme. Den ene skælm svarede: »Giver mig en Djævels håndugle her igennem vinduet, eller jeg skal skyde vinduet ind på gulvet til eder». Straks gik den ene op og drog vinduet ned. Sad der [den ene skælm] og så ind i stuen (stofven), sigende: »Nu vilde jeg kunne skyde i hjel så mange her er i stuen (stofven), hvem jeg vilde». Mogens hustru svarede: »Gud bevare mig vel, jeg tror ikke, at i gør mig fattig kvinde, som ligger uden kirke ⁴⁾, nogen skade». Den skælm Peder Kristoffersen svarede, at hun lå fanden heller ikke uden kirke: »Du est en gammel djævel;

¹⁾ I Froste herred.

²⁾ I Froste herred.

³⁾ I Gønge herred.

⁴⁾ ∴ uden kirkegang efter barnefødsel.

du får ikke nu börn». Der efter gik Mogens Jepsen ud i forstuen og spurgte, af hvad årsag de gjorde ham sådan overlast i hans hus; de burde få skam derfor. Da svarede Peder Kristoffersen: »Ja derforre skal du få skam, i hvor vi dig kan overkomme». Dette klagemål kunde ingen af dem benægte, og Peder sagde, at han gik did, for han hørte, at der var øl fal.

Peder Kristoffersen bekendte nu, at han sad fangen i Farholt¹⁾ hos Tyge Lassen for tyveri og ikke han ved enten han blev dömt til galgen eller ikke, men straks efter brød han kongens jærn og rönte og lod jærnet blive liggende på pladsen. Han sagde, at alle de tyvskoster, de den tid havde [taget] med ham, var ikke 1 daler værd, ti det var ikke mer end 2 billeder, han stjal på Farholt mark, og sagde, at de kaldte ham Peder Høig i Fers herred, og at han for samme tyveri blev dömt til Bremerholm, hvilket processen til Fers herreds ting noksom klarligen udviser at være sandt. Det kvindfolk, som løb om landet med ham, havde hjemme i i Halland; hun tjænte i Brandsbjerg hos tingfogden og hendes navn var Karine. Den hest, hand havde, havde han købt, og pengene hertil havde han fortjænt med sin næve. Kristoffer svarede, at det var de penge, han tog fra enken og hendes sön i Halland. Peder svarede, at han ikke var ene om at tage de penge; sagde og, at han lod sig skrive et pas af en landstryger at omløbe med.

Menige mand, som i dag var til stede, råbte og bad, at denne skælm Peder Kristoffersen måtte få sin tilbörilige lön, ti han haver været en skælm og en tyv, siden han kunde gå omkring.

Kristoffer Kristoffersen svarede, at Peder Kristoffersen var den argeste, der nogen tid kunde gå omkring og gøre skælmeri.

Peder Kristoffersen begærede, at menige herredsmænd vilde bede med ham, at han måtte slippe denne gang og straffes på Bremerholm et års tid eller fire.

Endnu bekendte Kristoffer, at han med Peder Kristoffersen og Svend Nielsen kom til en fattig mand i Halland, hvor der hang en lang række vadmæl. Straks sprang Peder op, tog fat i vadmelen og sagde: »Hvad vil i have for alenen». Svarede den fattige mand: »Jeg kan ikke sælge det, jeg trænger selv der til både til mig, min hustru og börn». Da måtte bonden endelig afskære Peder 6 alen vadmæl, hvor

¹⁾ I Luggude herred.

med han gik sin vej og gav ikke en skilling derfor, af hvilke 6 alen vadmél Kristoffer fik de 3 alen og gav Peder intet derfor. Denne svarede, at han lovede manden 14 sk. for alen vadmél, og at han gav ham dem. Kristoffer sagde, at det var åbenbare løgn, og Peder sagde så, at manden ikke fik en skilling for sit vadmél.

Kristoffer bekendte nu, at Svend Nielsen trued en fattig mand i den anden stue (stofve) hos den mand, Peder fik vadmél fra, en rigsmark fra, for hans hund vilde bide ham; ligeledes at de samtlig stjal et skørt fra den mand der, som Peder fik det lærred, men Svend Nielsen beholdt skørtet til sin hore. Derfra gik de op til en anden mand, hvor de stjal en grå kappe, som Peder gav Kristoffer, men siden tog han den igen og solgte den i Billinge¹⁾ i den store skorstensgård under bakken som man går til præstens, og fik ikkun 5 mark for den; de fik mad hos den mand, hvem de frastjal kappen. Videre havde han ikke stjålet med Peder Kristoffersen, det han sig erindrede. Han var aldrig kommet i denne ulykke, havde ikke Peder Kristoffersen været; denne gik længe i Halland og røvede og stjal fra fattig folk, før end Kristoffer kom i følge med ham. — Peder Kristoffersen kunde ikke nægte, at det var gåt til med kappen som Kristoffer havde bekendt.

Kristoffer Kristoffersen forklarede derefter om tyveri af huder, som Jens Bech i Lyby skulde have stjålet i Havrekulde²⁾, men denne mødte og svarede, at der var påsagt ham en åbenbar løgn.

Fremdeles bekendte Kristoffer, at Niels Karlsen fik en trøje af ham, da han tjænte præsten i Skartofte. Da han nu krævede betaling for trøjen, nemlig 1 daler, sagde Niels Karlsen: »Der hænger et rådyr i Mogens Beches stue (stofve); tag det og sælg». Dermed tog Kristoffer dyret og solgte her Frederik i Skartofte³⁾ det for en daler. — Endvidere bekendte han, at året efter krigen kom Lasse Hiort i Herrød⁴⁾ til ham og spurgte, om han vilde fly ham et øg. Da tog han en stor sortblisset mær fra Bent Madsen i Lyby og flyede den til Lasse Hiort, der lovede at betale for Umagen. Lasse Hiort red ned ad Fers herred med hoppen og skilte sig ved den. Lasse Hiort var mødt i retten og nægtede, at have fåt nogen hoppe af ham. — Dernæst sigtede Kristoffer Lasse Hiort for,

¹⁾ I Onso herred.

²⁾ I Froste herred.

³⁾ I Fers herred.

⁴⁾ I Hørby sogn, Froste herred.

at denne skulde have fragåt modtagelsen af noget hos ham i ufredstid deponeret sølv; ligeledes for, at han mange gange om nattetid flåede både ungnød og andet, som han stjal, og svin med, men Lasse svarede, at dette var åbenbare løgn.

Om Niels Pedersen i Vedager, Bent Madsen i Lyby¹⁾ og Strichor Pedersen bekendte Kristoffer, at de en gang i krigstiden var sammen med ham, da Niels Pedersen sagde: »Jeg ved, hvor der er noget til bedste, om i ville være med». Dermed fulgtes de ad hen i Sønderto skov, hvor han viste dem en bod (boe) af eneris, hvori der lå en tønne øl, nogle klæder, 4 halve pund smør og andet mere. De gik da hen i en brøde²⁾ og lagde dem, medens Niels Pedersen hentede øl til dem i en fjærdings keddel. Der de havde drukket så meget de kunde, byttede de de fire halvpund smør imellem dem, og det var Jens Åges varer i Sønderto. Da de kom til boden (boen) havde Niels Pedersen fat på en kåbe og skar sølvspænder af den og beholde dem selv. Bent Madsen i Lyby var mødt og svarede, at han intet fik af det omtalte gods eller smør, men nægtede ikke, at han var med og drak noget tyndt øl, som Niels Pedersen hentede.

Endelig bekendte Kristoffer, at Ole Gøng, Peder Troelsen og Strichor Pedersen sammen med ham besluttede (havde anslag på) at stjæle i Gønge herred i Torup sogn, og der de kom der op, fik de kun en hoppe og en barked hud. Denne beholdt Peder Troelsen og han, men Peder Troelsen stjal den siden fra ham. Ole Gøng og Strichor beholdt mæren og solgte den for 10 mark til Hogen Pedersen i Lyby.

Strichor og Ole Gøng mødte og svarede, at hoppen havde den mand stjålet, hvor de fandt (funde) den; det var Åge Pedersens hoppe i Sallerup³⁾, som er Strichors broder; Strichor bekendte, at han solgte hoppen og vil være hjemmel dertil.

Lavrids Pedersen tilspurgte Kristoffer, om han ikke så, at der blev sprættet klæder i tu til Lasse Hiortes i Herrød, blandt andet en kåbe. Hertil svarede Kristoffer, at der blev opsprættet kåber, kjortler og trøjer, men han ved ikke, hvem det tilhørte, og videre kan han ikke denne gang erindre.

Lavrids Nissen, kongelig majestæts ridefoged her over herredet, fremlagde dernæst en herredtings dom her af retten udstædt 23. septbr. 1646, lydende til beslutning således:

¹⁾ I Lyby sogn i Froste herred.

²⁾ Bråde, forhug af træer.

³⁾ I Froste herred.

»Efterdi Christopher Christophersen vedgaar her for retten, ligesom paaklages, styl och tyfverie at hafve medvered at begaae, sin fattige neste udi forledne feidetid at beskadige, och icke beviser di paaklagende eller øfrigheden for samme grofve forseelse at hafve stilled tilfreds, da bør hand som en tyuf paa Bremmerholm udi fengsel och jern sin lifstid at straffes, uden den fromme øfrighed hannom saadan sin for-tiente straf anderledis eller paa visse aar vil formilde».

Efter denne lejlighed satte Lavrids Nissen i rette, om ikke Kristoffer, efterdi han selv her for retten har bekendt at have begåt adskilligt tyveri og røveri, at have forladt sin ægtehustru og løbet om landet med andre letfærdige kvind-folk og han for nogle år siden for tyveri er hendømt til Bremerholm sin livstid, nu for sit grove tyveri og ulovlige foretagende (forreftet) burde efter loven at lide; herpå be-gærede han dom.

Kristoffer bad indstændig (gerne), at menige mand vilde bede for ham, at han måtte slippe på et sværd og hans krop at komme udi jorden.

Da bad menige mand for ham, at øvrigheden vilde benåde ham på et sværd at slippe, på det hans krop kunde komme i jorden.

Derpå tiltog dommeren sig de 8 stokkemænd, nemlig Niels Lund i Norto, Knud Lassen i Hør, Niels Andersen i Hørby, Knud Tygesen i Uletofte, Jens i Kværød, Niels Pe-dersen i Lyby, Troels Ravn i Ovsby og Peder Madsøn i Norto, og afsagde således for rette:

»Efterdi forbemelte Christopher tilforn for sit begangne tyfverie och styl er til Bremmerholm hendømt; det uagtet hafver sig siden udi samme forseelse grofveligen ladet be-finde, icke med tyfverie alene, men med røfverie och anden ulouglig forreftet, som hans egen bekendelse och processen det klarlig demonstrerer och udviser, hvilket er stigemands verk och ran, som lougen omtaler, ti bør merberørte Chri-stopher efter egen bekendelse och begangne grofve gerninger, som hannom dog self dømmer¹⁾, paa sin hals och lif at straffes, kroppen paa en steile och hofvedet paa en stage med en galge ofver.»

Til vitterlighed satte dommeren og de åtte mænd deres segl eller bomærker under dommen.

¹⁾ Jfr. den bekendte sætning i jyske lov 2, 78: . . . »fordi at hans gier-ninger hafve dømt hannem» (Udgaven af 1590).

Efter Kristoffer Kristoffersens henrettelse blev som sædvanlig sagens omkostninger opgjorte og det fornødne indført i lænsregnskabet på følgende måde:

»Gifvet for en fanges ved navn Christoffer Christoffersen, som for hans begangne tiufveri, røfveri og anden atskillige grofve bedrifter blev udi Giønge herrit paagreben och efter Froste herrits forhverfvede domb miste lifvet, hans kost, varetegt och fengsel udi trei uger och femb dages tid for hver nat och dag 2 mrk. mønt er efter bevisens formelding 8 $\frac{1}{2}$ rdr. 16 sk.

Gifvet mestermanden af Ydsted for samme fange at rette med sværdet 10 rdlr.»

Heraf ses, at domfældte slap for at komme på stejle og få sit hoved på en stage med den symbolske galge over. I andet fald skulde skarpretteren have haft betaling for stejlerne, for stagen, for jærnring og spiger til at fæste hovedet med, for gravning af huller til stejler og stage samt indvolde m. m., for hvilket der ved en sådan lejlighed måtte betales, men herom er der ikke tale i regnskabet. Ganske vist var 10 rdlr. en høj løn alene for at rette med et sværd — skarpretteren i København fik i de samme år for en sådan forretning 2 dr. 8 sk. — men han havde heller ingen rejse at foretage for at komme till retterstedet. Regnskabet viser da også, at de 10 rdlr. var den almindelige betaling i Skåne, og at også andre skarpretterforretninger betaltes højere end i København. For at rette Niels Andersen af Brendemølle med et sværd for et drab, han for nogle år siden begik, betaltes ligeledes 10 rdlr. For Kirsten Moensdatter for fjærde gang begåt lejermål og to kvinder for lejermål og lætfærdighed at straffe til kagen blev for hver person betalt 6 rdlr.¹⁾ Det må derfor antages, at lænsmanden i Froste herred Keld Krag til Trudsholm som det hedder »enten for samvittighed eller anden vigtig årsag skyld har haft betænkende ved at lade ske eksekution» efter dommen og derfor efter den gamle anvisning i frdg. 1613 19. juni, recess 1615 § 39 og 1643 2. 1. 5 först har indhentet kongens resolution og vilje. Denne er da gåt ud på, at fangen kunde benådes

¹⁾ Froste herreds og Helne kirkes læns regnskab 1648—49.

på et sværd alene. Ganske vist findes intet kongeligt missive herom indført i kancelliets skånske tegnelser, men disse kopibøger ere som bekendt meget ufuldstændige for disse år, i det de først under Københavns belejring førtes à jour af kancelliforvalteren Rasmus Rasmussen¹⁾, som dog vist har udeladt en del koncepter, der ikke mere kunde have nogen praktisk betydning, selv om koncepterne ikke ligefrem vare bortkastede.

Bilaget²⁾ til den ovenfor anførte regnskabspost viser, at det var Mogens Jensen i Råby og ikke Sigvard Joensen, der kviterede for pengene for Kristoffer Kristoffersens »kost, fængsel og varetægt«, men Mogens Jensen har vel været en af de af Sigvard Joensen under sagen omtalte fæller, som var med om at gribe fangen. Den betaling af to mark mønt per varetægts-dögn, som var blevet erlagt, var dog større end den sædvanlige. I regnskabet 1648—49 regnes for de oven nævnte personer kun en rigsmark per dögn, hvilket egentlig også var for höjt, skönt revisionen ingen bemærkning gjorde herom, men næste år kom tilbageslaget. Rentemesteren Jörgen Rosenkrantz skrev 1650 26. juni følgende egenhændige antegnelse.

»2 mark for en fanges kost och fængsel hver nat og dag er for meget. Kand icke videre gotgjöris end 3 mark om uggen som sædvanligt. Hans domb vil och saa frembvisis.»

Med fremsendelse af dommen fulgte herpå følgende besvarelse af antegnelsen:

»Naar eragtes, at kongelig maiestat self ingen fængsel och jern der hafver; item betaling for fangens vagt och varetægt udi 3 uger och 5 dage, tilmed deres kost i den dyre tid udi februar sist forleden, da hans dom gik, och da en skieppe rug kostet ofver 4 mark och 1 skieppe biug ofver 3 mark, da er umuligt ringere for same fanges kost, fængsel och varetægt at kunde betales end som hver nat och dag 2 slette mark, som efter indlefvrede bevisens formelding betalt er.»

¹⁾ Meddelelser fra det kgl. Gehejmearkiv 1883—85 S. 75.

²⁾ Nr. 1. Det lyder i slutningen: Til vitterlighed haver jeg mit sædvanlige »karemerke« her undertegnet.

Disse, som man skulde tro, ret vel motiverede bemærkninger gjorde dog intet indtryk, og decisionen kom til at lyde: »Forholdes efter antegnelsen». Beløbet som herefter var blevet betalt for meget og som ikke kunde passere, blev opgjort til 5 ¹/₂ rdlr. 35 sk.

V. A. Secher.

Dråpen i Roskilde i Knut den stores och Sven Estridsens tid.

Det dråp, som i Knut den stores tid egde rum i Roskilde på Ulf jarl, den Estridska konungaättens stamfader, har i den älsta framställningen, i Roskildekrönikan från omkring 1140, till bakgrund jarlens äktenskap med konung Knuts syster Estrid, men utan att sammanhanget angives. Knut den store, heter det, har givit Richard (av Normandie) sin syster, men denne förskjutit henne; hon har därefter utan broderns samtycke trätt i äktenskap med Ulf jarl. »Då Knut hörde detta, begynte han att till den grad ställa sig som Ulfs och sin systers fiende, att han till och med fördrev dem ur riket. Slutligen blevo de på mångas böner och bemödanden under någon förevändning försonade. Men icke långt därefter lät Knut dräpa Ulf»¹⁾. Hos Saxo står, ävenledes utan verkligt orsakssammanhang, samma förhållande i bakgrunden, men olika utformat och kombinerat med berättelsen om ett fientligt uppträdande, som Ulf jarl skall hava tillåtit sig mot Knut under hans skånska krig, kriget mot Olav Haraldsson och Anund Jakob. Saxo framställer Ulf såsom behärskad av det starkaste i hemlighet närda hat mot Knut. Då svenskarne ständigt och jämt bryta in i Skåne, ber han om konungens tillstånd att draga dit för att hålla dem i tygeln, och då detta beviljats, om brev med konungens sigill till Estrid, däri hon ålägges att göra vad helst han befäller. Med detta brev i hand friar han efter framkomsten till konungadottern, och hon, som tror, att jarlen handlar i överensstämmelse med broderns hemliga bud, motsätter sig icke. För att undgå Knuts hämd och straff drager jarlen

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum* I, 377.

därefter till Sverige; han åstadkommer Olavs och Anunds krig mot Knut och står i spetsen för den fientliga flottan i slaget i Helgeå. Då Estrid fött en son, Sven Estridsen, tager Knut visserligen Ulf ånyo till nåder, men kort därefter faller jarlen vid ett gästabud några oförsiktiga yttranden om Helgeåslaget och dräpes på konungens befallning ¹⁾).

I den isländska litteraturen är Ulfs giftermål med Estrid utan Knuts samtycke okänt; istället sättes jarlens dråp i direkt orsakssammanhang med ett annat fientligt steg av honom. Detta förlägges i Fagrskinna, som härrör från början av det trettonde århundradet, till tiden efter Olav Haraldssons fall vid Stiklastad (1030), men i enlighet med den felaktiga, från angelsachsiskt håll ²⁾ influerade kronologien också till tiden före Knuts färd till Rom (1031 för 1027). Ulf jarl är i England; han och Knuts drottning Emma lägga råd sinsemellan; den senare kommer över sin herres insegel, och de låta därefter göra brev, som jarlen om hösten för med sig till Danmark. På ett ting i Viborg läses detta förfalskade brev; det är ställt till de störste hövdingarne i Danmark och allt folket, och de anbefallas däri att taga Knuts son Hardeknut till konung. Ulf jarl styrker saken och talar långt och slugt om huru tungt det är att sitta konungslös i ett så stort och rikt land, som är så utsatt för angrepp som Danmark. Hardeknut blir tagen till konung efter brevets bud och Ulf jarls råd, och rådde han så för allt riket. Men när tidende om vad som skett når till England, bryter Knut upp och kommer om sommaren till Roskilde ³⁾. Berättelsen återfinnes i sina grunddrag hos Snorre, men har liksom Saxos skildring blivit satt i sammanhang med och förlagd till tiden före slaget i Helgeå. Denna Snorres nya kronologi medför, att hos honom orsaken till Knuts ankomst till Danmark uppgives vara krigsutbrottet. Ulf jarl blir före striden — liksom hos Saxo efteråt — provisoriskt förlikat med konungen

¹⁾ Saxo I, 516, 522, 524.

²⁾ Jmfr Two of the Saxon Chronicles I, 157; Florentius, ed. Thorpe I, 185.

³⁾ Fagrskinna, 185.

och kämpar därefter på Knuts sida. Men när han kort därefter uppträder såsom konungens värd i Roskilde, är den senare »fåtalande och mäktiga ovänlig». Morgonen efter följer katastrofen ¹⁾).

Det torde av det anförda framgå, hurusom i bakgrunden för Ulf jarls dråp enligt dansk framställning står hans giftermål med Estrid, vartill hos Saxo kommer hans fientliga uppträdande mot Knut i Helgeå, enligt isländsk och i direkt orsakssammanhang hans proklamerande av Hardeknut till konung i Danmark. Det senare möjliggöres genom ett förfalskat brev av Knut den store, det förra enligt Saxo genom ett visserligen äkta brev av konungen, men vars listigt hopkomna formulering härrör från Ulf jarl.

I valet mellan dessa olika uppfattningar har historie-skrivningen i regel tillerkänt vitsord åt isländarne. Peter Erasmus Müller och P. A. Munch följa Snorres »lika omständliga som pålitliga framställning» ²⁾); A. D. Jörgensen håller sig till Fagrskinna ³⁾). Endast Johannes Steenstrup synes något närma sig Saxo ⁴⁾). Det torde emellertid vara omöjligt att utan vidare ge den ena eller andra framställningen vitsord; en kritisk värdesättning av källorna ger ett annat resultat.

Av de fakta, som framkomma i de danska och isländska berättelserna, äro två bevisligen historiska: Ulf har varit gift med en syster till Knut den store, Estrid med tillnamnet Margareta, och Hardeknut har redan i faderns livstid varit konung i Danmark. Den älsste och förnämste sagesmannen ifråga om giftermålet är Adam av Bremen, vilken kunnat stödja sig på ingen mindre än sonen Sven Estridsens auktoritet ⁵⁾); om Hardeknut heter det hos den samtide Thora-

¹⁾ Heimskringla II, 354, 370. Jmfr Hist. Olavssagan, 161, 166.

²⁾ Müller, Kritiske Bemærkninger over Saxos danske Histories tiende Bog, 113; Munch, Det norske Folks Historie I: 2, 725.

³⁾ Jörgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse. Tillæg, 59.

⁴⁾ Steenstrup, Normannerne III, 349. Jmfr Danmarks Riges Historie I, 396.

⁵⁾ Adam II, 52.

rinn loftunga, att Knut gav honom Danmark ¹⁾, och i den hans moder Emma tillagnade skriften *Gesta Cnutonis*, att fadern sände honom med utvalda krigare till Danmark för att taga konungadömet därstädes; Florentius intygar därjemte, att Knut satte Hardeknut till konung över danskarne ²⁾. Dessa båda fakta — giftermålet och Hardeknuts konungadöme — bilda själva kärnan i de nyss anförda berättelserna: frågan är endast, om de införsatts i rätt sammanhang eller ej. Vad brevhistorien angår, har denna i och för sig sannolikhet för sig: den återfinnes såväl hos Saxo som i Fagrskinna och hos Snorre, och den läses även, här likväl sammankopplad med ett verkligt sägenmotiv, som kan följas tillbaka ända till Samuels bok och Thucydides, i en anglo-normandisk version av berättelsen, där i Ulf jarls ställe insatts Godwin ³⁾, vars giftermål med en syster till Knut den store redan i senare hälften av 1000-talet var en gängse uppfattning ⁴⁾. Att denna brevhistoria skulle haft sammanhang med Hardeknuts konungadöme, och att jarlens förhållande härvidlag skulle varit vållande till hans dråp, kan däremot icke med någon sannolikhet konstateras: källorna härför, Fagrskinna och Snorre, återgå i denna punkt till en och samma tradition, och denna tradition, sådan den nu föreligger, är av så ungt datum, att den icke kan tillerkännas historiskt vitsord. Snarare föreligger då ett sam-

¹⁾ Heimskringla II, 398. Jmfr IV, 153.

²⁾ *Gesta Cnutonis* II, 19; Florentius I, 190.

³⁾ *Chroniques Anglo-Normandes*, publ. par F. Michel, II, 153. Enligt denna anglonormandiska version, som härrör från tiden omkring 1200, sände Knut den store Godwin efter vad som föregavs i riksvårdande angelägenheter till Danmark. Godwin förde med sig brev under konungens sigill till alla de stora hövdingarne i landet, men upptäckte under färden, att de lödo på hans undanrödjande. Han låter då göra nya, och huvudinhållet i dessa förfalskade brev är, att man skall giva honom konungens syster till äkta och lyda honom, som om det vore konungen själv. Det ena som det andra inträffar, men Knut håller god min, mottager Godwin som en broder och gör honom till earl. Jmfr Freeman, *The norman Conquest* I, 724, där likheten med historien om Uria och Pausanias' budbärare hos Thucydides (I, 132) redan är framhållen.

⁴⁾ Freeman, *The norman Conquest* I, 722.

manhang mellan brevhistorien och giftermålet. Men även här är ett direkt orsaksförhållande med dråpet vetenskapligt sett uteslutet, då ett sådant icke uttryckligen är framhållet varken i Roskildekrönikan eller hos Saxo.

Det återstår att undersöka i vad mån dråpet kan ega samband med Ulf jarls uppträdande i striden mellan Knut och de båda andra nordiska konungarne. En granskning av källorna till historien om katastrofen ger svaret därpå.

I den äldsta berättelsen, i Roskildekrönikan, eger Ulf jarls dråp rum i kyrkan i Roskilde, då han går till ottesången, och, heter det vidare, »hans gemål Estrid gav honom en hederlig begravning och byggde i träkyrkans ställe en sådan av sten, som hon på många sätt rikt doterade» En donation av henne omtalas också längre fram i krönikan: den uppgives hava bestått i 50 hemman¹⁾.

Hos Saxo är kyrkan, däri dråpet försiggår enligt Roskildekrönikan, förvandlad till den kungliga gillesalen. Julaf-ton har Knut inbjudit Ulf till gästabad i Roskilde, och då denne druckit sitt förstånd bort, tager han sig för att om natten sjunga visor till eget beröm om den förlust, som nyligen åsamkats, då krigarne drunknade i Helgeå. Konungen, som menade, att han öppet lade honom till last att ha utsatt de sina för faror, bliver häftigt uppbrakt över smådesången och anser sig ovärdigt att ha till gäst en man, om vilken han visste, att han berövat honom hans yppersta kämpar. Han befäller de närvarande att mitt under gästabadet dräpa Ulf, och denne fick så, säger Saxo, det straff han ärligt förtjent för sin vassa tunga. Till försoning för den kränkta frändskapen och systemens enkestånd gav Knut henne därefter två härad, vilka hon »som tionde» överlämnade till Trefaldighetskyrkan i Roskilde²⁾.

---

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum* I, 377, 378.

²⁾ *Saxo* I, 524.

I de isländska versionerna är dråpscenen såsom i den äldsta källan förlagd till kyrkan. Enligt Fagrskinna kommer Ulf emot konungen vid hans ankomst till Roskilde, men denne nekar att tala vid honom, och morgonen efter tillsä- ger han sin skosven att gå och dräpa jarlen. Skosvennen går, men återvänder med oförrättat ärende och svarar på Knuts fråga om orsaken: »han var i ottesången». Konungen sänder då istället sin riddare. Denne finner jarlen i kyrkan och hugger honom där banesår¹⁾. Snorre förenar på sätt och vis Fagrskinnas skildring med Saxos: han låter dråpet försiggå under samma omständigheter som i den förra, men föregås av en händelse i gillessalen. Konungen och Ulf leka schackspel. Den förre gör ett feldrag; då slår jarlen en rid- dare ifrån honom. Konungen flyttar hans pjes tillbaka och säger, att han skall spela om igen; jarlen blir vred, kastar schackbordet omkull, stiger upp och går sin väg. Då säger konungen: »ränner du nu, Ulf den räddel!» Jarlen vänder sig om vid dörren och säger: »Längre skulle du hava ränt i Helgeån, om du hade kunnat komma till. Då kallade du icke Ulf 'den räddel', när jag lade till för att hjälpa dig, då svearne bankade er som hundar»²⁾.

Av de här föreliggande berättelserna om dråpet på Ulf jarl står tydligen Roskildekrönikans det verkligen skedda närmast. Den är icke blott den äldsta och en lokaltradition, utan stödes också i alla punkter av de i förhållande till krö- nikan fristående skildringarne i den isländska litteraturen: Knut är den som låter verkställa dråpet, Ulf jarl dräpes i kyrkan i Roskilde under ottesången. Hos Saxo kommer ett nytt moment till och förrycker sammanhanget. Detta mo- ment skyntar också i Snorres skildring. Frågan är, varifrån det stammar.

Så vitt man kan se, från den klassiska litteraturen och från en författare, som i en eller annan medeltida omskriv- ning även annorstädes möter hos Saxo. Det berättas i Plu-

¹⁾ Fagrskinna, 186.

²⁾ Heimskringla, II, 370. Jmfr Hist. Olavssagan, 167.

tarks levnadskildring av Alexander den store, hurusom vid ett dryckeslag, däri konungen deltog, sånger av en viss Pränichos, enligt andra av en viss Pierion blevo sjungna, vilka voro diktade för att håna och skymfa de nyss av barbarerna besegrade fältherrarne. Kleitos, som var berusad och snar till vrede, råkade i raseri. På ett yttrande av honom svarade Alexander med att beskylla honom för feghet, men Kleitos genmälte: »Och dock har denna min feghet räddat dig, gudason, då du redan höll på att fly för Spithridatos' svärd». Uppträdet slutade med att Alexander genomborrade Kleitos, som störtade död till marken ¹⁾.

Hos Plutark liksom hos Saxo hålles det alltså kungligt gästabud, det sjunges därunder visor och visor om konungens nederlag, Plutarks Kleitos liksom Saxos Ulf är berusad, och gästabudet slutar på konungens föranledande med den enes som den andres dråp i gillessalen. Alexanders beskyllning mot Kleitos och den senares replik saknas hos Saxo, men de möta i stället i ordväxlingen efter schackspelet hos Snorre. Ulf liksom Kleitos blir här av konungen beskylld för feghet, och han svarar liksom den grekiske fältherren med att framhålla sig själv såsom den vilken trots fegheten räddat sin herskare i strid.

Det kan knappast vara tvivel underkastat, att berättelsen om Ulf jarls dråp, sådan denna finnes hos Saxo och hos Snorre, är frukten av en kontamination mellan en berättelse därom och berättelsen om dråpet på Kleitos. Men det är lika litet tvivel om att denna kontamination i dess ursprungliga gestalt icke längre är bevarad, ty hos Saxo och hos Snorre, två författare, som stå oberoende av varandra, möta olika reminiscenser ur en och samma Kleitosberättelse. Inflytandet från denna senare är hos de båda nordiska författarne olika starkt — medan hos Saxo detta inflytande kommit kontakten med vad som verkligen passerade under ottesången i kyrkan i Roskilde att helt gå förlorad och införsatt händelsen i en ny miljö, ingår vad som hämtats ur Kleitosberät-

¹⁾ Plutarchi Vitæ parallelæ, iterum recognovit C. Sintenis, III, 336.

telsen mera som en episod i Snorres skildring, vilken här ytterligare fullständigats med historien om schackspelet. Men inflytandet hos Saxo är lika litet som hos Snorre inskränkt till själva dråpskildringen. Vi stå ånyo inför frågan om sammanhanget mellan Ulf jarls dråp och hans uppträdande i striden mellan Knut och de båda andra nordiska konungarne.

Sedan berättelsen om Kleitos överflyttats på Ulf jarl, låg det i sakens natur, att konsekvenserna av de yttranden, som däri möta, förr eller senare skulle utdragas. På vilken strid var det som Ulf i sina visor alluderade, i vilken var det som han bisprang sin konung? I det allmänna medvetandet, såvitt man känner det ur Saxo och sagorna, levde endast en strid, utkämpad av Knut i Danmark, den stora striden mellan honom och de båda andra nordiska konungarne. Ingenting låg närmare, än att Ulf kunde ha syftat på denna, och det dröjde heller icke länge, förrän sagoberättarne läto honom spela en huvudroll däri. Beviset för att utvecklingen verkligen följt denna linje, ligger i den övriga litteraturen om Knut den stores strid med Olav och Anund. Ty i den legendariska Olavssagan och i Fagrskinna, där kontaminationen mellan berättelserna om dråpet på Ulf jarl och på Kleitos ännu icke är verkställd, lika litet som i de samtida skaldeverserna eller annorstädes förekommer Ulf knuten till striden; hans namn är icke ens nämt i detta sammanhang. Men beviset ligger också i den olika roll, som jarlen spelar hos Snorre och hos Saxo. Hos den förre berömmar sig Ulf av att ha hjälpt Knut den store i Helgeå: han kämpar också enligt honom på dansk sida. Hos den senare åter sjunger Ulf till eget beröm visor om det nederlag Knut skall ha lidit — härifrån och till Saxos uppfattning, att Ulf kämpat på motsatta sidan var steget icke långt, och det har möjligen underlättats av det förhållande, att en av befälhavarne på den svenska sidan, enligt vad den angelsachsiska krönikan upplyser, verkligen bar namnet Ulf¹⁾.

¹⁾ Two of the Saxon Chronicles I, 157.

Det kan icke vara annorlunda än att Kleitosberättelsen både kommit Ulf jarl att spela en roll i kriget och satt detta senare i dess sammanhang med dråpet på jarlen.

Den föregående undersökningen torde hava visat, huru som berättelsen om att Knut den store lät dräpa Ulf jarl i kyrkan i Roskilde under ottesången förvandlat sig från ett historiskt faktum till en underhållande saga, däri händelsen till oigenkännlighet förvanskats och däri — om de olika versionerna ses under en synpunkt — på förfalskning och kvinnorov följer ett dubbelt förräderi, som slutligen efter spännande uppträden i kyrka eller gillesal får sitt förtjänta straff. Men denna saga var ännu icke avslutad, då den plötsligen gav stöten till en ny, som skulle erhålla sin slutliga utformning under inflytande av ännu en för ämnet främmande källskrift ¹⁾.

Detta nya led i utvecklingen är endast bevarat hos Saxo. Hans nya dråpskildring lyder: »Då Sven Estridsen firade den heliga natten före omskärelsefesten med ett högtidligt gästbud för sina stormän, erhöll han kännedom om att några av hövdingarne hemligen hade äreröriga yttranden om honom, och då han förmenade, att deras trolöshet blottats, sedan russet gjort dem fräcka, sände han, upphetsad av vrede, några som skulle döda dem, då de under ottesången stodo i begrepp att hålla bön i Trefaldighetskyrkan (i Roskilde), liksom om Guds hus vore den plats, där man lämpligast toge människors liv» ²⁾.

¹⁾ Dråpet i Roskilde i Sven Estridsens tid är förut behandlat av Kristian Erslev i uppsatsen: Sven Estridsøn og Biskop Vilhelm (Hist. Tidsskrift VI: 3, 602), och av Johannes Steenstrup i Biskop Vilhelm og Kong Svend (Hist. Tidsskrift VIII: 1, 1). Författaren kan, såsom en jämförelse mellan det följande och dessa båda avhandlingar torde visa, icke sluta sig till någondera, lika litet som han i någon punkt är ense med Ludvig Holberg i den kritiska granskning han låtit inflyta i Steenstrups avhandling.

²⁾ Saxo II, 561.

Denna Saxos skildring har tydligen sin förebild i berättelserna om Ulf jarls dråp. Här som där ett gästbud natten före en stor kyrkofest, under rusets inverkan äreröriga yttranden om konungen, denne upptänd till vrede. Så långt upprepar Saxo sig själv. Fortsättningen knyter omedelbart an till den uppfattning av Ulf jarls dråp, som kommer till synes i Roskildekrönikan och som återfinnes även i Fagrskinna och hos Snorre — rum (kyrkan i Roskilde), tid (ottesången) och dråpets tillskyndare (konungen) äro desamma; blott är jarlen bliven till några av hövdingarne ¹⁾).

Skildringen visar sig sålunda från början till slut vara lånad. Den har emellertid också en fortsättning. Är även denna av liknande art?

Biskopen i Roskilde Vilhelm, berättar Saxo, blev med rätta upprörd över den kränkning, som tillfogats kyrkan, och då konungen, just som han skulle hålla högmessa, anlände, icke blott underlät han att gå honom till mötes och vördnadsfullt mottaga honom, utan spärrade också, iförd de biskopliga insignierna, med sin stav honom tillträdet till kyrkans dörrtröskel; han kallade honom vid detta tillfälle icke konung utan bödel, satte spetsen av sin stav mot hans bröst och lyste bann över honom. Hirdmännen störtade till med dragna svärd, men konungen avstyrde ett dråp. Han begav sig omedelbart tillbaka till kungsgården; när han därefter i en botgörares dräkt kom åter till kyrkans förhus, kastade han sig ned framför ingången, kysste marken. Vid underrättelsen därom avbröt biskopen gudstjänsten, gick till porten och sporde konungen om orsaken till hans uppförande. Konungen bekände då sin synd, lovade ställa kyrkan till freds och begärde att absolveras. Biskopen löste genast konungen ur bannet, omfamnade honom där han låg och bjöd honom återtaga sin kungliga dräkt och sitt kungliga sinne. Därefter gav han befallning om penitensen, lät det talrikt samlade presterskapet möta och förde konungen under allas jubel upp till altaret. Den avbrutna gudstjänsten fortsattes. Men

¹⁾ Jmfr Erslev i Hist. Tidsskrift VI: 3, 616, 620.

när konungen tre dagar senare ånyo infann sig i kyrkan, var han iklädd sin kungliga skrud, och sedan en häröld bjudit tystnad, tillstod han från en upphöjd plats i allas närvaro den grova kränkning han tillfogat helgedomen. Han prisade biskopen, som så snart hade tillgivit ett så svårt brott och ånyo gjort honom delaktig i kyrkans nådemedel; han förkunnade, att han för att sona den befallning han givit om dråpet lämnade hälften av Sokkelunds härad såsom gåva till kyrkans altare ¹⁾).

Grundelementen i denna berättelse äro icke originella för densamma: de möta också i Fagrskinnas och Snorres skildring av vad som följde efter Ulf jarls dråp. Det heter i Fagrskinna: »Munkarne, som hade själavården i staden, där jarlen blev dräpen, stängde kyrkan och lyste bann över all köpstaden och alla de härad, som lågo därtill. Nu sände konungen bud till munkarne och bad dem lösa staden och allt folket ur bannet. Men han lovade att öka deras egen- dom och lägga till kyrkan ett stort härad med all den inkomst konungen förut egde. Så skedde. Efter denna donation absolverade munkarne konungen och alla de andra för denna sak» ²⁾). Snorre beskriver förhållandena på likartat sätt, men sedan kyrkan öppnats och messan ånyo vidtagit, följer hos honom ännu en akt: Knut infinner sig alldeles som Saxos Sven Estridsen i egen person i kyrkan och sköter där till henne sitt stora härad ³⁾).

Hela arten av Saxos skildring visar denna såsom den yngre; att den tillkommit under inflytande av en berättelse sådan som den i de isländska versionerna är sannolikt redan därav, att skildringen av Knut den stores historiskt konstaterbara dråp, överflyttad till Sven Estridsens historia, utgör motive- ringen till exkommunikationen och botgöringen hos Saxo. Den sägenutveckling, som kommit godsmotivet i berättelserna om Ulf jarls dråp till del, för oss ett steg vidare. Den älsta käl- lan, Roskildekrönikan, nämner i sammanhang med dråpet på

¹⁾ Saxo II, 561.

²⁾ Fagrskinna, 187.

³⁾ Heimskringla II, 372. Jmfr Hist. Olavssagan, 168.

jarlen, att Estrid rikt doterade kyrkan i Roskilde ¹⁾). Denna dotation är givetvis identisk med den om två härad, vilken Estrid enligt nästa källa, Saxo, skall ha givit till samma kyrka; han uppger, att de voro den mansbot Knut efter Ulfs dråp skänkte sin syster ²⁾). I Fagrskinna och hos Snorre utelimineras Estrid; de två häradena bli ett stort sådant, och detta lämnas av konungen, Knut själv, i botgåva till den kyrka, vars helgd han kränkt ³⁾). Led för led ligger här s ägenutvecklingen klar. Nu står emellertid Saxos till Sven Estridsens tid förlagda skildring ifråga om godsmotivet på dettas sista utvecklingsstadium; och samstämmande till sin struktur med den isländska traditionen, bör den alltså vara den avledda.

Med utgångspunkt från de lånade grundelementen har Saxo skapat en ingående skildring av själva händelseförloppet och de däri deltagande personerna. Huru är denna skildring åstadkommen?

Saxos historiska framställningskonst ligger till stor del i hans förmåga av utvikningar och utbroderingar; han skyr därvid icke att taga stoffet, varhelst ett passande sådant erbjuder sig. I det fall, varom här är fråga, skildringen av en exkommunikation och botgöring, skulle Saxo icke vara den han är, om han icke vid själva utformningen begagnat sig av den källa i kanonisk rätt, som för hans samtid var normgivande: *Decretum Gratiani*.

Redan i början av skildringen möter en verbal anklang. Det heter hos Gratianus: *Ad episcopos ceteros direximus iussionem, ut eos, qui ecclesias uiolasse perhibentur, accessu earum iudicent esse indignos* ⁴⁾). Hos Saxo: *Antistes . . . regem . . . exclusit sacrorum penatium aditu indignum iudicans, quorum religionem . . . civili sanguine maculasset*. Vad som därefter följer i skildringen hos Saxo är baserat på uppfattningen, att konungens förbrytelse var uppenbar; in tam evidenti scelere, säger Saxo. Huru i detta fall är att förfara,

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum* I, 377.

²⁾ Saxo I, 525.

³⁾ Fagrskinna, 187; Heimskringla II, 372. Jmfr *Hist. Olavssagan*, 168.

⁴⁾ c. 11 C. XVII q. 4.

upplyser Gratianus, anslutande sig till Ambrosius: sine accusatione manifesta iudicantur, och vidare: ordinem iudicarium manifesta non desiderat causa ¹⁾. Det saknas i enlighet härmed hos Saxo varje rättsligt fastställande av, att Sven Estridsen är den som begått sakrilegiet, och biskopen underlåter utan vidare att rikta de annars föreskrivna påminnelserna, monitiones, till konungen; han inskränker sig till att undervisa den till sinnet förhårdade om att göra penitens för det dråp han befallt (armatumque duritia animum imperati paricidii poenitere perdocuit). Det kunde, som Saxo anmärker, hava varit nog med att biskopen hindrat konungen tillträdet till kyrkan, men i den framställning, som ytterst ligger till grund för hans skildring, blev Knut den store bannlyst, och biskopen bannlyser Sven Estridsen. Denne begiver sig hem; när han återvänder, har han avlagt sin kungliga skrud och iklätt sig en botgörares luggslitna klädnad (regia veste deposita, obsoletam accepit; abjectis regiæ majestatis insignibus, insigne poenitentiae sagulum sumpsit); han kommer på bara fötter (nudatis pedibus), med ögonen nedslagna (humiliorem dignitate sua vultum gerentem) till atriet och kyrkoporten (ad atrium, foribus, liminibus advolutum). Detta är skildringen hos Gratianus: Omnes penitentes, qui publicam suscipiunt aut susceperunt penitentiam, ante fores ecclesiae se representent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram demissis ²⁾. . . Si autem . . . uestimenta non mutauerint, abiciantur ³⁾. Vad som följer hos Saxo efter denna skildring av konungens ankomst till kyrkan läses bäst parallellt med texten hos Gratianus.

c. 108 C. XI q. 3:

Cum aliquis uel excommunicatus uel anathematizatus, penitencia ductus ueniam postulat et emendationem pro-

Saxo II, 563—564:

In ejus [atrii] aditu prostrauit terramque suppliciter osculatus . . . Antistes . . . fores repetens, quum regem, quid ita

¹⁾ c. 14—17 C. II q. 1.

²⁾ c. 64 Dist. I.

³⁾ c. 63 Dist. I.

mittit, episcopus, qui eum excommunicavit, ante ianuas ecclesiae uenire debet. . . ¹⁾ Et si ille terrae prostratus ueniam postulat et de futuris cautelam spondet, tunc episcopus apprehensa manu eius dextera in ecclesiam illum introducat et communioni Christianae reddat.

se gereret, percontatus fuisset, atque ille, criminis confessione facta, religioni sese satisfactorum promittens, sacerdotalis subsidii ueniam postulasset, continuo, execratione remissa, iacentem amplexus, . . . ad aram usque perduxit.

Det heter hos Saxo, att biskopen, innan han förde konungen in i kyrkan, gav befallning om penitensen (*imperatis poenitentiae rebus*), och bjöd kyrkans presterskap (*cantores*) ²⁾, som i stort antal var närvarande, att gå konungen till mötes. Detta sammanhänger med vad som säges hos Gratianus: *Ante fores ecclesiae adesse debent decani, id est archipresbiteri parrochiarum et presbiteri penitencium, . . . et secundum modum culpae penitentiam per prefatos gradus iniungere* ³⁾.

I sammanhang med skildringen av exkommunikationen och penitensen får Saxo tillfälle att giva den karakteristik av biskop Vilhelm av Roskilde, vilken i senare tid legat till grund för uppfattningen av honom. Vilhelm är enligt Saxo en man, som icke har hänsyn till person (*non ignarus . . . alia esse sacerdotii iura, quibus servorum aequae ac dominorum, neque ingenuorum parcius quam ignobilium flagitia vindicari par est*); strängheten, som härflyter ur hans religiösa iver, driver honom att straffa, och han utövar en hälsosam disciplin (*antistitem ad exercendam vindictam profecta a religionis aemula-*

¹⁾ Regino av Prüm (*De ecclesiasticis disciplinis* II, c. 414) och Burchardus (*Decretorum* lib. XI, c. 8) ha tillägget: *Deinde interroget episcopus, si poenitentiam, juxta quod canones praecipunt, pro perpetratis sceleribus suscipere velit.*

²⁾ Jmfr Saxo II, 580: *In aede Laurentiana annua cantorum stipendia, pontificis subsidio fultus, instituit.*

³⁾ c. 64 *Dist. L.* Jmfr Regino av Prüm II, c. 414, och Burchardus XI, c. 8, där det är biskopen själv, som i detta sammanhang pålägger penitensen.

tionem severitas concitavit; salutarem reddidit disciplinam); han syntes en fiende, men var i själva verket en vän (specie hostem; revera amicum). Detta är alldeles i överensstämmelse med den kanoniska rättens krav. Det heter överallt, att biskopen skall handla utan hänsyn till person (sine personarum acceptione), och hos Augustinus: quando cujusque crimen notum est omnibus et omnibus execrabile apparet, non dormiat severitas disciplinæ¹⁾. Gratianus tillägger: Non omnis, qui parcat, amicus est, nec omnis, qui verberat, inimicus²⁾. Men enligt Gratianus skall strängheten blandas med mildhet (miscenda ergo est lenitas cum seueritate, faciendum est quoddam ex utroque temperamentum); biskopen skall vara strängt rättvis, men också giva tröst (si ergo est districtio iusticiæ, que feriat, sit et consolatio baculi, que sustentet), mildra straffet genom att visa förbarmande (per misericordiam peccati temperat penam) och som en fader kyssa och aga (non osculatur pater filium semper, sed aliquando castigat)³⁾. Den biskop Vilhelm Saxo tecknar är lika sträng som mild (in eodem rigoris et clementiæ experimento se gessit) och blandar ett strängt tillvägagångssätt med vänlighet (violentiæ speciem honesto comitatis genere temperavit); han lyfter bekymret från den sörjande och tröstar honom (moerenti sollicitudinem detraxit, fiduciam adjecit), mildrar med sin godhet en rättvis dom (pietate iustitiam contemperavit) och för sig i allt upp som en fader, i det han låter agan följas av smekningar (paterni affectus habitum plenissime repræsentavit, quod parentis more correptionem blanditiis subsecutus). Saxos Vilhelm av Roskilde är i sitt förhållande till Sven Estridsen den idealtyp för en medeltida biskop, som Gratianus uppställer.

Sedan bannlysningen blivit hävd och konungen införts i kyrkan, återupptogs enligt Saxo gudstjänsten och sjöngs det Gloria in excelsis. Anslutningen till berättelsen i den form den förekommer hos Snorre är här tydlig: sedan kyrkan

¹⁾ Contra epist. Parmen. III, c. 2.

²⁾ c. 2 C. V. q. 5.

³⁾ c. 9—10 Dist. XLV; c. 3 C. V. q. 5.

öppnats, sjunga munkarne hos honom ånyo messan. Men liksom hos Snorre följer därefter hos Saxo ännu en akt, den sista. Konungen infinner sig — det är tre dagar senare — ånyo i kyrkan och gör här godsdonationen. Hos Snorre skänker han sitt stora härad utan vidare till kyrkan, men hos Saxo ger han sitt halva härad till kyrkans altare (aris). Det sker i överensstämmelse med föreskriften hos Gratianus: Si quis in atrio ecclesie pugnā committit aut homicidium fecerit, quicquid pro emunitate uiolata emendandum est altario soluatur, cuiuscunque fuerit illa ecclesia¹⁾.

Den gängse berättelsen om vad som hände efter dråpet på Ulf jarl möter sålunda hos Saxo överflyttad från Knut den store till Sven Estridsen och har hos honom med lämpliga, talrikt utplockade tillsatser ur Decretum Gratiani vuxit ut till en verklig skildring och en skildring av den undervisande och uppbyggliga art, som medeltiden älskade. Själva dråpskildringen stannar även den från berättelser om Ulf jarls dråp. Vad den meddelar om det uppträde, som föregick, går via Saxos Knut den store ytterst tillbaka till Plutarks framställning av det gästbud hos den grekiske Alexander, som slutade med Kleitos död.

Lauritz Weibull.

---

¹⁾ c. 7 C. XVII q. 4.

Knut den stores skånska krig.

Utgångspunkten för kännedomen om Knut den stores krig mot Olav Haraldsson av Norge och Anund Jakob av Sverige, hans skånska krig, ligger i det brev, som Knut, återvändande från sin Romresa, sände sitt engelska folk. Han förklarar däri, att han redan för längesedan gjort ett löfte att företaga en färd till Rom, men att han på grund av regeringsomsorger och andra hinder ditintills icke kunnat fullborda den. Från Rom beger han sig nu samma väg som han begivit sig bort tillbaka till Danmark för att sluta fred och fördrag efter alla daners råd med de folk och nationer, som ville beröva honom både rike och liv, om det varit dem möjligt, men icke förmådde, i det att Gud gjorde deras mannamod om intet. Efter att ha slutit fred med de nationer, som bo runt omkring, och ha återställt ordning och lugn i hela sitt östra rike, så att han från intet håll har att frukta krig eller ovänskap av någon, är det hans avsikt att under sommaren segla till England.

Knuts brev är bevarat hos Florentius och återfinnes även hos William of Malmesbury¹⁾. Om dess datum — våren 1027 — kan på grund av Romresan intet tvivel råda; det krig, som däri åsyftas och i vilket folk och nationer i Norden stått efter Knuts undergång, men misslyckats, måste vara det enda dylika, som är känt ur historien: hans skånska krig²⁾.

¹⁾ Die Gesetze der Anglosachsen, herausgeg. von F. Liebermann, I, 276.

²⁾ Historien om Knuts skånska krig är tidigare behandlad av Suhm, Historie af Danmark III, 622; P. A. Munch, Det norske Folks Historie I: 2, 678, 725; Jörgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse. Tillæg, 55; Worsaae,

De samtida underrättelserna om detta krig äro bevarade i Sigvats Knutsdråpa, författad någon tid efter Knut den stores död, i en vers av Ottars Knutsdråpa och i en av Thord Særekssons Rodudråpa, ett arvkvad om Olav den helige. Enligt Sigvat låter Olav Haraldsson sitt manskap segla söderut från Nid. »De svala kölar seglade norr ifrån med konungen till det släta Sjælland». Önund drager med en annan, en svensk här vid årtullen mot danerna. Men de båda konungarne kunna icke underkasta sig Danmark, och danernas baneman härjar Skåne skarpt. Då Knut österifrån hör om fienden, bryter han upp; »det praktfulla skeppet», heter det, »gled från väster, som dädan förde Adalråds fiende. Och konungens drakar buro blå segel vid rå i medvinden; härskarens färd var praktfull; men de kölar, som kommo västanfrån, gledo över bränningens väg till Limfjorden. Jyllands konung, kommen till landet, lät icke beröva sig något; man beundrade hans färd; danernas beskyddare ville inga plundringar tåla i landet». Om själva den strid, till vilken här häntydes, ger Ottar närmare underrättelse: »kampraskonung, du slog svearne, där som heter Helgeån, och ulvinan fick mycken ulvamat; fruktade krigare, du höll landet mot två konungar, där korpen icke svalt; du är raskt handlande gentemot männen». Hos Thord säges, att Olav, egdernas konung, hade kamp mot jydernas, men att skåningarnes herre sköt tätt vid skarpt emot honom; Svens son var icke kraftlös att pröva ¹⁾).

Någon äldre tradition om den strid mellan Knut och de båda andra nordiska konungarne, vilken ledde till slaget i Helgeå, synes icke hava förelegat i Norge och på Island — varken Ågrip, Theodricus eller Historia Norwegiæ har något därom.

Den danske Erobring af England og Normandiet, 322; Freeman, The Norman Conquest I, 742; Steenstrup, Normannerne III, 345, och Danmarks Riges Historie I, 393; Otto v. Friesen i Meddelanden från norra Smålands fornminnesförening, 3; Alexander Bugge, Norges Historie I, 392. Författaren har icke kunnat sluta sig till någon av dessa framställningar.

¹⁾ Heimskringla II, 350, 360, 353, 361, 365, 366. Jmfr IV, 141, 145, 144—146.

När första gången ett omnämmande göres i sagolitteraturen, vilket sker i den legendariska Olavssagan från senare hälft av 1100-talet, anknytes omedelbart till skaldeverserna, av vilka de flesta citeras, och den prosaiska texten inskränker sig till en, i någon punkt redan förvanskande, omskrivning av dem. Tilläggen äro en berättelse om hur Knut genom sina sändebud med rika skänkér, först ljusastakar av guld, så bordkar av samma metall, besatta med stenar, sist två guldringar, förgäves sökte locka sveakonungen Anund på sin sida, och en berättelse om vad som hände närmast efter striden i Helgeå. Sveahären och den norske konungens här har samlats östan framför Götland till följd av danakonungens överlägsna styrka; danakonungen lägger sin flotta i Öresund och har för avsikt att där möta Norges konung, då denne om hösten far hem; han har en ofantlig här. Men konung Olav ser, huru stor ofärd det skulle bringa att fara med så liten styrka i så stor här, trots det att han var tapper och hans här likaså. Han erinrar sig Olav Tryggvessons öde, lämnar sina skepp i Bardvik och far landvägen genom Götland och Småland in i Viken. Endast den gamle hövdingen Hårek från Thjotta, Eyvind Skaldaspillers son, trotsar övermakten. Sagoskrivaren citerar de två ryktbara verser, i vilka Hårek förklarar, att han vill rida sin långa bränningshäst hellre än att gå, även om Knut ligger ute i Öresund på sina krigskepp, och däri han stolt tillägger: »Jag lät mitt skepp skjuta fram förbi ön. Icke lät jag Lunds kvinnor eller danska mör le åt, att jag icke i höst skulle töras, kvinna, fara på mitt skepp tillbaka över sjökonungens flata väg». När i gryningen Hårek kommer i Öresund, låter han taga segel och mast ned, breda grå väv över skeppet ovan vattingången och ro i några rum för- och akterut, men stå tomt i mitten av skeppet. På ömse sidor utmed Skåne och Sjælland ligger Knuts flotta. Håreks skepp tas av vakterna för en sillskuta. Men då det kommer genom flottan, stiger solen. Hårek låter resa masten, firar upp sitt gyllne märke och väderflöjlen, sätter upp seglet. Då mäles det till Knut, att konung Olav seglat förbi. Men Knut säger, att det må vara

en man av konung Olavs här, icke han själv; kan vara, säger han, att det är samme man, som seglade om oss i Bältsund¹⁾.

Av de tillägg, som den legendariska Olavssagan innehåller utöver skaldeverserna, är tydligen berättelsen om Knuts försök att locka Anund över på sin sida med sina trenne erbjudanden och det crescendo den röjer en ren sägenbildning. Historien om svearnes och norrmännens reträtt efter Helgeåslaget synes däremot vad det yttre händelseförloppet angår möjligen förtjänt av tilltro: det för norsk uppfattning ofördelaktiga innehållet låter i detta sammanhang förmoda en bakom liggande realitet. De i fortsättningen citerade verserna av Hårek äro möjligen äkta, men det låter sig icke konstatera, att de verkligen hänföra sig till Knuts strid med de båda andra nordiska konungarne. Texten i övrigt är tillkommen med utgångspunkt från verserna.

Skildringen i Fagrskinna sluter sig nära till den i den legendariska Olavssagan, men sägnen om Knut och sveakonungen är här borta²⁾. Först hos Snorre kommer en vidlyftigare framställning till stånd.

Enligt honom göra Olav och Anund sitt angrepp på Danmark i överensstämmelse med ett förbund de slutit våren förut, då de sköla ha mötts i elven vid Kunghäll: deras avsikt är att lägga Danmark under sig och kräva hyllning av landets män. Olav har från början en flotta om 480 skepp, Anund, märkligt nog, en av alldeles samma storlek. Deras färd skildras med utgångspunkt från skaldeverserna. När Knut i England spørjer om ofreden, drager han samman en stor här och flotta, och för att kunna ge en skildring av stämningar och förhållanden före hans affärd, låter Snorre Sigvat skald vid denna tid uppträda i England och dikta sina Vesterfärdsvisor — dessas datering är emellertid osäker, och en av dem hänföres också i Fagrskinna till tiden omedel-

---

¹⁾ Leg. Olavssagan, 49.

²⁾ Fagrskinna, 161.

bart före Knuts senare tåg till Norge ¹⁾. Flottan skildras med ledning av Sigvats Knutsdråpa; det tillägges, att Knuts drake var på 60 rum, Håkon jarls på 40, och att konungen med alla sina män kom oskadd till Danmark ²⁾.

De samtida skalderna lika litet som den legendariska Olavssagan hava något i detalj att berätta om det avgörande slaget mellan Knut och hans motståndare; Snorre däremot ger en vidlyftig skildring. Vid underrättelsen om Knuts ankomst segla Olav och Anund österut längs Skåne hän emot sveakonungens rike och lägga till i Helgeå. Då de spörja, att Knut med sin här drar österut efter dem, går konung Olav med några av sina män i land och upp genom skogarne till det vatten, ur vilket Helgeå faller; i åmynningen där göra de en fördämning av träd och torv; de gräva stora diken och föra därmed än mer vatten samman, så att det blir stor flom, men i åloppet fälla de stora träd. När konung Anunds spejare en dag hän emot kvällen se konung Knuts segel, låter sveakonungen blåsa härblåst och sin flotta ro ut ur hamnen österut längs landet och göra sig redo till strid; Knut lägger då in i hamnen med de skepp den kunde rymma, men huvudhären blir liggande ute på havet. Konung Olav får tidende om fiendens ankomst; han låter då bryta fördämningen och föra ån i dess förra lopp; om natten drar han ned till sina skepp. Morgonen efter, då det var ljusst, voro många av danskarne uppe på land, några i samtal, men några höllo lek. »Då visste de icke ord av», säger Snorre, »förrän vattnen störtade emot dem med häftigheten av en fors; därmed följde stora träd, som drevo ut emot deras skepp; skeppen togo skada av dem, men vattnen strömmade ut över alla bräddar. De som voro på land drucknade, likaledes många, som voro på skeppen, men alla som kunde komma till, höggo tågen, som höllo till land, och löste sig, och skeppen drevo nu omkring vart för sig». Konung Knuts stora drake drev utför strömmen mot Anunds och Olavs

¹⁾ Fagrskinna, 170.

²⁾ Heimskringla II, 346. Jmfr Hist. Olavssagan, 159.

flotta; dessa lade strax till runt om, men draken var bordhög som en borg och hade utvalda män, väl väpnade och mycket pålitliga, ombord; inom kort kom Ulf jarl till med sitt folk och slaget tog vid. »Då sågo konungarne Olav och Anund», säger Snorre, »att de för denna gång vunnit så mycket som det var dem beskärt, läto så sina skepp stryka akterut, drogo sig ur konung Knuts här och skilde flottorna». De funno, att de icke lidit någon manspillan, men insågo, att om de dröjde, tills Knut med hela sin här lade emot dem, kunde de icke vänta någon seger. Deras rådslut blev att ro med hela hären öster ut längs landet.

Vad som följde därefter beskriver Snorre så, att norr- män och svear hänemot aftonen lade till i Barvik, och att under natten en stor del av svearne bröto ledingen; konung Knut åter styrde, då han sporde detta, med sin här tillbaka till Sjælland och lade sig i Öresund. De förbundne hålla vidlyftiga överläggningar om vad de ha att göra, och Snorre refererar ordagrant deras yttranden. Olav vill hålla här och skepp samman och passa ett nytt tillfälle till strid — »Knuts här», säger han bland annat, »skall snart sprida sig vida omkring, och då vet jag icke, vem segern förunnas». Han tillägger senare: »Vi skola vinna seger, om det icke fattas oss uthållighet och dristighet». Men Anund och svearne vilja hem och sätta även sin vilja i verket; Knuts spejare, som ströva omkring och ständigt äro i hären, köpa som även annars i sagorna norrmännen, och slutet blir, som i den legendariska Olavssagan och i Fagrskinna, att Olav far landvägen genom Götland till Norge. »Men våra skepp», säger han, »och alla tunga ting, som vi icke kunna flytta med oss, vill jag sända öster i sveakonungens rike och låta vakta det där för oss». Endast Hårek från Thjotta tager vägen genom Öresund ¹⁾.

Snorres skildring visar avslutningen av utvecklingen inom den isländska litteraturen. Hans utgångspunkt är skaldeverserna; han ökar de redan förut kända med nya sådana,

¹⁾ Heimskringla II, 359. Jmfr Hist. Olavssagan, 163.

vilka icke med säkerhet kunna föras till händelsen, de förra som de senare omskrivas och utvecklas. Nytt sagostoff kommer till. Det lyckas på detta sätt Snorre att skapa en förhistoria till striden, i vilken icke ens det traditionella mötet i elven saknas; han blir i stånd att för första gången i isländsk litteratur, tvåhundra år efter händelsen, ge en detaljerad skildring av huvuddrabbningen i Helgeå och att avsluta det hela med en berättelse, som går vida över gränserna för de motsvarande i den legendariska Olavssagan och i Fagrskinna och om vars historiska värde redan de vidlyftiga, ordagrant anförda yttrandena lämna vittnesbörd. Men utvecklingen hos Snorre är icke blott inskränkt till det växande materialet: en bestämd tendens, om den även icke helt genomförts, röjer sig också. Resultatet av striden framställes av de tre samtida skalderna i ord, som icke låta sig borttolkas: enligt Sigvat lät Knut icke beröva sig något och ville inga plundringar tåla i landet; enligt Ottar slog han (hnekðir) svearne, där som heter Helgeån; enligt Thord Særeksson sköt han tätt invid skarpt mot den norske konungen och var icke kraftlös att pröva — en omskrivning om vars betydelse i en dikt till motståndarens ära intet tvivel kan råda. Den legendariska Olavssagan och Fagrskinna anför dessa vers och understryka dem yttermera, då de berätta, huru Olav och Anund efter slaget draga sig undan för Knuts överlägsna styrka östan framför Götland och huru den norske konungen överger sina skepp och tager landvägen hem till sitt land igen. Hos Snorre är allt detta bibehållet, men det står hos honom i kontrast med skildringen i övrigt. Han låter Knut genom en list av konung Olav lida en fruktansvärd förlust på folk, medan varken de slagna svearne eller norrmännen förlora en enda man, utan blott på grund av övermakten draga sig tillbaka. Han skapar därefter ett ledingsbrott på den svenska flottan; han låter konung Knuts spejare köpa norrmännen, och Olav, som ensam mitt i upplösningen ständigt manar till fortsatt kamp, först nödtvungen ge vika för de andras klenmodighet och förräderi.

Den utveckling i stoff och tendens, som Snorres sena

skildring ådagalägger, är tillräcklig för att göra det nya däri vetenskapligt obrukbart. Till samma uppfattning når man också vid en närmare granskning av den centrala punkten i densamma, framställningen av själva händelsen i Helgeå. Denna framställning är en lokal omöjlighet. Enligt Snorre gick Olav med några av sina män helt upp genom skogarne till det vatten, ur vilket Helgeå faller; den fördämning han där gjorde lät han bryta nattetid, men först morgonen efter, sedan han själv hunnit ned till stranden igen, förspordes verkningarne vid åmynningen. Dessa förhållanden visa, att fördämningen anlades flera mil från utloppet, och närmare kan det icke heller gärna i betraktande av åns bredd och djup hava varit. Men den sankta och jämna terräng, genom vilken Helgeå flyter, och de breda vattenspeglar, hela sjöar, till vilka den i än högre grad än nu under 1000-talet vidgade sig, utesluta de ödesdigra, för slaget betydelsefulla följder, som fördämningens brytande skall hava medfört. Framställningen är antingen till oigenkännlighet förvanskad eller är den, vad den närmast gör intryck av, ett lån annorstädes ifrån. Den hör hemma i ett fjällland som Norge, icke i skånskt slättland.

Lika litet som i isländsk litteratur föreligger i den danska någon äldre tradition om striden mellan Knut och de båda andra nordiska konungarne. Adam lika litet som Roskildekrönikan och Sven Ågesen har något därom. Först hos Saxo införes striden i dansk historia.

I förgrunden står här icke längre konung Olav och hans bundsförvant, icke ens Knut den store: det är i stället Ulf jarl. Denne har enligt Saxo kommit till Danmark från England med brev från Knut till hans syster Estrid, i vilket hon ålägges att göra vad jarlen bjuder; han har med stöd därav förvärvat henne till hustru, och istället för att värja Skåne mot svenskarnes ständiga infall har han för att undgå Knuts hämd flytt till Sverige. Hans ansträngningar här gå i rikt-

ning av ett krig mot Danmark. Olav och Anund angripa icke såsom i isländsk tradition av egen drift: det är Ulf, som förmår den förre att med sin flotta angripa Sjælland, den senare att landvägen med en här rycka in i Skåne; själv för han flottan från Sverige. En man från Stångby Håkon seglar över till Knut den store med underrättelse därom, och medan Olav på tinget uppmanar Själlands allmoge att gå sig till handa, kommer den engelska flottan i Öresund. Saxo inskjuter en sägen i tidens stil om en gammal bonde, som i det längsta uppehöll den norske konungen med sin försäkran, att det endast var köpmansskepp; då spejare mälte, att havet vimlade av krigsskepp, fasthöll bonden icke desto mindre vid vad han sagt och tillade, att nu voro de komna, av vilka man kunde köpa sig Danmark med vapen. Olav flydde med knapp nöd. Kriget utkämpas därefter dels till lands dels till sjös. Knut drar mot Anund och slår honom »apud Stangam montem» i Skåne; hans flotta möter fiendens under Ulf i Helgeå. Jarlens folk har här stigit i land på en holme; konung Knuts folk går i land på en annan i närheten och för att så mycket lättare kunna komma över till fienden slå de bro ut i ån, som här vidgar sig till en betydande vattensamling. Då brobyggnaden redan skridit långt fram, uppställer Ulf sin här i slagordning på stranden, som om han ville hindra sina motståndare att gå över. Dessa rusa då i mängd ut på bron; bron brister, krigarne falla i vattnet; den ene drar den andre i djupet. Ulf, som enligt Saxo förutsett utgången, finner sig emellertid hotad från två håll: å ena sidan fiendens flotta, å den andra den segrande konung Knut själv. Han sätter då nattetid sitt folk över med båtar på närmaste stranden och listar sig hemligen bort med hären. När i daggryningen danskarne, törstande att taga hämd för sina drunknade stridskamrater, angripa den fientliga flottan, finna de skeppen blottade på försvarare. Deras sysselsättning blir att på konungens befallning fiska upp liken av de drunknade och begrava dem vid byn Åsum ¹⁾.

¹⁾ Saxo I, 516.

A. D. Jörgensen har hävdad, att Saxos skildring av kriget i Skåne till stor del vilar på lokaltradition. Det är alltid möjligt, men i så fall på en starkt förvanskad sådan. Håkon från Stångby har törhända gjort sin färd över havet till England, huru egendomligt det än kan synas, att Knut endast på detta sätt fått sina underrättelser, men själva kriget kan i väsentliga drag icke hava tillgått såsom Saxo beskriver det. Ulf jarl, som av honom göres till huvudpersonen i det hela, anstiftaren och ledaren, har icke varit det. Att han hos Saxo överhuvud kommit att spela den roll han gör, är endast beroende av inflytande från en för ämnet främmande berättelse av grekiskt ursprung, vilken kombinerats med jarlens historia. Denna berättelse finnes endast hos Saxo och Snorre, och endast hos dem deltagar Ulf jarl i striden. Konsekvenserna av de yttranden, som fällas i berättelsen och vilka överförts från den grekiske Alexander och hans fältherre Kleitos till Knut den store och Ulf jarl, äro hos båda författarne utdragna: de ha lett till uppfattningen, att jarlen spelat en roll i striden, hos Snorre på dansk, hos Saxo på svensk sida, det senare möjligen i sin mån också influerat av den omständigheten, att en av de svenske befälhavarna i Helgeå verkligen torde hava burit namnet Ulf¹⁾. Men lika litet som jarlen alltså kan hava spelat den avgörande, för hela skildringen konstitutiva roll, som Saxo tillägger honom, lika litet kan vitsord utan vidare tillskrivas den danska berättelsen om själva slaget i Helgeå. Enligt denna ligga svenskarne redan på holmen i ån, då danskarne anlända; det är dessa senare, som angripa. Uppfattningen är 200 år yngre än striden och motsäges av den vida äldre angelsachsiska krönikans uppgift under 1025: »detta år for Knut konung till Danmark med en flotta till holmen i Helgeå. Och där kommo emot honom Ulf och Eglaf med en mäktig stor här, bestående både av lanttrupper och flotta från Swaðeod»²⁾.

1) Lauritz Weibull i Hist. tidskrift för Skåneland IV, 31.

2) Two of the Saxon Chronicles I, 157.

Den strid till lands, som jemte sjöstriden förekommer hos Saxo, synes i någon mån vinna stöd för sin existens i den angelsachsiska krönikans uppgift om att svearne kommo emot Knut även med lantrupper från Swaðeod. Huruvida denna strid stått vid Stangam montem — väl den strategiskt ej oviktiga punkten Stangebjer i Vinslöfs socken — står och faller med Saxos svaga auktoritet. Fullständigt förvirrad är en uppgift i den svenska konungalängd, som icke är skriven före år 1333: »Emund slemmer inföll med en krigshär i Skåne. Då Knut, kallad den mäktige, erfor detta, sände han från England sin svåger Ulf Sprakalæg, och i den strid, som utkämpades, stupade Emund på en bro i Skåne, som kallas Stangapelle»¹⁾. Att striden skulle stått vid ett Stangam pontem — ortnamnet är framkommet genom en korrektion av Saxo och översatt med Gårdstånga²⁾ — är en konstruktion utan historiskt underlag.

Samlar man under ett vad som möjligen kan anses sannolikt om Knut den stores strid 1026 med de båda andra nordiska konungarne Olav Haraldsson och Anund Jakob, hans

¹⁾ Scriptorum rerum Svecicarum I, 4.

²⁾ Åsikten är framställd av Otto von Friesen i hans uppsats om Fors-hedastenen i Småland i Meddelanden från norra Smålands fornminnesförening. Inskriften å denna sten lyder: rhulf auk oskihl riþu stin þo[nsi] etir lifstin fuþur sin es uarþ tuþr o skonu i karþ stokum auk furþu o finhiþi o: Rolf och Eskil reste denna sten efter Lifsten, sin fader, som vart död i Gårdstånga i Skåne, och förde (hans lik) till Finnheden. Av runologiska grunder finner von Friesen sannolikt, att denna inskrift härrör från något av de närmaste årtiondena efter år 1000. Han anser i likhet med Wimmer uttrycket vart död (uarþ tuþr) å denna tids stenar vara en stående beteckning för död i strid och får på denna lösa grund inskriften att tala om ett fältslag vid Gårdstånga. Därefter framhålles, att det av Saxo omtalade slaget vid Stangam montem under Knut den stores tid icke kan ha stått vid Stangebjer i Vinslöfs socken, enär Anund veterligen (!) redan var i Skåne, då Ulf (!) från Själland anträdde sitt tåg emot honom, vadan man har rätt att vänta, att deras mötesplats skall ligga närmare den västra än den östra kusten (!), och enär Ulf svårligen kan ha vågat sig så långt upp som till Kristianstadstrak-

skånska krig, blir det ungefär följande. Olav har med sin flotta angripit Sjælland, Anund fört en annan, en svensk, mot danerna. Skåne förhärjas. Vid underrättelsen om krigsutbrottet lämnar Knut England och lägger till i Limfjorden. Huvuddrabbningen står vid en holme i Helgeå. Striden är blodig och förlusterna å Knuts sida synas hava varit betydande. Det heter också i den äldsta prosaskildringen, i den angelsachsiska krönikan, att i Helgeå »stupade en stor mängd folk på konung Knuts sida, både danskar och engelsmän». Men då det omedelbart tillägges: »och svearne behöllo valplatsen», är detta felaktigt. Knuts seger är otvivelaktig. Den nordiska traditionen är i denna punkt otvetydig från de samtida skalderna fram till Snorre och Saxo. Detta faktum bekräftas också i sin mån av det förhållande, att Knut kort efter striden lämnade sitt nordiska rike och drog till Rom.

Knuts strid har hitintills stått som ett jämförelsevis isolerat faktum i hans historia. Uppfattningen är icke riktig. Dess följder hava varit betydande. Han har redan i det brev han på återväg från Rom tillställde sitt engelska folk ansett sig kunna taga titeln norrmännens konung eller konung av Norge ¹⁾, och ligger det också häri tillsvidare endast

ten (!). von Friesen knyter vidare an till den yngsta källan till krigets historia, den obrukbara anteckningen i den svenska konungalängden. Pelle, säger han, är icke någonting annat än pluralformen av det danska pæl 'påle', här använd i betydelsen 'pålverk'. Nu betyder emellertid pæle också 'pallisad, förskansning', Stangapelle följaktligen Stånga skans och Stangapelle bro bron vid Stånga skans. Gård betyder enligt von Friesen i sammansättningen Gårdstånga detsamma som det isländska garðr på 900-talet: förskansning. Stanga pæle skulle sålunda — tvärt emot vad urkunderna visa — vara den medeltida benämningen på vikingatidens Stangagarðr. Men Gårdstånga, alltså Stånga vid förskansningen, ligger vid vägen över Löddeström norr om Lund, och redan i den grå forntiden, fortsätter von Friesen, har sålunda — såsom man har all rätt att vänta — den strategiska punkt varit befäst, vilken utgjorde nyckeln till den rika och mäktiga staden. »Här var det som Ulf Sprakalägg hejdade Anund och hans här och tillfogade svenskarna ett kännbart nederlag». Läsorten Stangam pontem bör följaktligen, menar von Friesen, införas hos Saxo istället för Stangam montem.

¹⁾ Florentius: rex Norreganorum; William of Malmesbury: rex Norregiæ.

en nära till hands liggande pretention, som har sitt stöd i historiska förhållanden, kan detta icke vara fallet med den noga avgränsade titel han också gav sig: rex partis Swauorum¹⁾. Att det bakom denna verkligen ligger en realitet, vinner sin bekräftelse av ett ännu bevarat monument från denna tid.

Å adversen på ett av Knuts mynt heter det: CNVT REX SV(eonum), å reversen: ÞORMOD ON ZIHT. Reversens inskrift säger här visserligen intet, då Thormod, som var myntmästare hos Anund Jakob, i enlighet med vad undantagsvis också annorstädes inträffat blott kan ha begagnat en från Sigtuna medförd stämpel, men det saknas varje exempel på att en konung, som här å adversen, skulle på ett mynt nämt sig såsom konung över ett folk, och endast över detta, utan att vara det. Myntet har varit vida i bruk: exemplar därav äro påträffade i Undrom i Norrland, i Petes på Gottland, i Lübeck, ja ända ned i Plonsk i Polen²⁾. Det är tydligen ett historiskt monument av första rang, ojämförligt viktigare än skaldevers och krönikor. Den naturligaste förklaringen är icke, såsom Hauberg säger, den att Knut rustat sig för att undertvinga Sverige och i förväntan att bliva landets herre i förväg låtit preglä mynt med titeln av dess konung. Den naturligaste förklaringen, den enda möjliga, är under de givna förhållandena, att Knut efter Helgeåslaget har varit väl icke konung över svearne, men, som det också framgår av brevet 1027, konung över svear.

Lauritz Weibull.

¹⁾ Hos Florentius: Suanorum.

²⁾ Hauberg, Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146, 46, 192. Jmfr Worsaae, Den danske Erobring af England og Normandiet, 325; Steenstrup, Normannerne III, 330; Hildebrand, Sveriges medeltid, I, 785.

Några bidrag till Sven LagerBrings biografi.

Meddelade av Gunnar Carlquist.

De brev från Sven LagerBring, som här nedan meddelas, förvaras i arkivet på Skarhult. De äro ställda dels till sonen Carl LagerBring, vilken inom en nära framtid skulle stiga till rikets högsta värdigheter, men under de år breven omfatta, 1770—1773, levde som nybliven e. o. kanslist i Riksarkivet i Stockholm, dels till dottersonen, den unge baron Fredric von Schwerin, enseigne au regiment de Lune, som morfaderns ord en gång falla. Av de förra breven framläggas här endast ett urval; de senare äro fullständigt avtryckta.

Sven LagerBrings testamente förvaras jämte handlingar och brev rörande boutredningen ävenledes i arkivet på Skarhult. Det föreligger i två redaktioner, båda egenhändigt skrivna av LagerBring, den ena av den 8 februari 1780 och icke undertecknad, den andra i slutgiltig form av den 8 november samma år. I allt väsentligt överensstämma de båda redaktionerna; huvudsakliga skillnaden består i några utslutningar i den senare, av vilka de av intresse inom klammer medtagits här nedan.

I tvenne brev¹⁾ till LagerBrings nära vän Carl Christopher Gjørwell har Anders Jahan Retzius skildrat Sven LagerBrings sista stunder och förhållandena närmast efter hans död samt givit en karakteristik av sin bortgångne äldre kollega. De bifogas här efter originalen i Gjørwellska brevväxlingen i Kungliga biblioteket i Stockholm.

¹⁾ Meddelade utgivaren av landsarkivarien Lauritz Weibull.

I.

Till Carl LagerBring.

L. d. 28 Oct. 1770.

När du får mit bref, lär Du, som iag hoppas, vara lyckeligen framkommen til Stockholm. Den högste Guden vare med dig, och är iag öfvertygad om hans nåd, allenast du sielf kastar dit förtroende på honom, och anbefaller dig uti hans omvårdnad. Du har dig bekant, i hvad betryck iag varit både för penningar och annat, och du vet tillika, huru oförmodeligen Gud hulpit mig; det samma hoppas iag om Dig, när du upriktigt anförtror dig i hans händer.

Iag vill intet recommendera dig hushålning, ty iag hoppas, at du har så mycket vett sielf, och lär för det öfriga, din hederliga svåger ¹⁾, och herrar Engströmarne ²⁾ gå dig tilhanda med råd och annat.

Här är intet nytt, utan at iag var i fredags på Eriks- eller Trolleholm hos hennes nåde grefvinnan Bonde ³⁾. Det är en hushållarinna med besked; iag betalte då en del af det förfallna interestet, och iag fick veta, at general Loeven är ock en biudare på Knutstorp, utom Gref Wachtmeister och Ankarkrona. Hon, grefvinnan Cronhielm nemligen, håller det i 500 tusend dal: kmt och mente Schverin, som var här i går, at köpet var redan slutadt med Ankarkrona för den nämnda summan ⁴⁾.

Iag menar, at iag nästkommande fredag kan blifva färdig til min ämnade resa ⁵⁾. Dina bref ställes likväl altid til Lund då iag får dem riktigt hvar iag vistas.

B. Appelberg kom i thorsdags från Kiöpenhamn med försäkran om Joh. Jasabeams utlefverering, men intet vidare

¹⁾ Gustaf Engeström (f. 1738 † 1813), bergsråd, g. m. LagerBrings yngsta dotter Abela Charlotta.

²⁾ Gustaf Engeströms bröder, Jakob (f. 1735 † 1802), kansliråd, och Jonas (f. 1737 † 1807), lagman.

³⁾ Fredrika Wiveka Trolle (f. 1721 † 1806), sedan 1764 änka efter riksrådet Gustaf Bonde.

⁴⁾ 1771 inköpte majoren greve Fr. G. H. C. Wachtmeister (f. 1720 † 1792) Knutstorp av överstlöjtnant Otto Fredric von Schwerins änka Regina Catharina Cronhjelm af Flosta (f. 1710 † 1776.)

⁵⁾ Till Köpenhamn, vartill LagerBring erhöill ett offentligt anslag på 4000 d. s:mt, »för att dels upphandla, dels afskrifva nödiga handlingar till swänska Rikshistoriens fortsättning».

kunde för den gången uträttas ¹⁾. I morgon lär lagmanstinget slutas och på tisdag far hela lagmansrätten sin kos. Lef väl min k. Carl; hälsa alla bekanta.

L. d. 9 Jan. 1772.

Jag tackar för dit bref min k. Carl, och iag önskar dig af hiertat alt godt. Dit bref fick iag i dag, och svarar således strax efter din begäran. Men huru kan iag svara med beskied, då du hvarken nämner summan eller tiden, när penningarna skola betalas, du säger ej heller hvar den copist syslan är. At betala något för syslor i archivo synes nästan intet mödan värt. Dock efter J. E. ²⁾ approuverar accordet, är iag för min del nog nögd, allenast iag får veta summan, och iag kan skaffa penningar, hvar på iag kan intet ytra mig, innan iag får vidare underrättelse. Detta är alt hvad iag kan nu säga, och at skrifva mer har iag intet tid för denna gången, ty posten skyndar, och dit bref fick iag nu på stunden, ty posten kommer sent, som du vet. G. Engström och Lotta hälsas tusendfalt; så snart det är giörliget skal iag svara på deras bref. Nytt är endast at Ebba ³⁾ är här och blef siuk, men iag hoppas at det värsta är öfverståndet.

Lund d. 3 Mai 1772.

Jag tackar för dina bref och fågnar det mig at du mår väl. D. 16 April öfersände iag till Gustaf Engström 2695 d. kop:m. för din räkning. Bancozedlen var under n. 36775 d. 20 Julii 1770 insat af Dan. Wigius, som iag förmodar lär vara riktigt framkommen. När iag är död skal du få employera dina pengar åt hvem du behagar, men med Engström vill iag intet hafva något at giöra i sådana mål. Så impertinenta bref, som iag fåt af honom har iag intet fåt af någon människia i hela min lifstid, men detta blir emellan oss, och om man anförtrodde penningar åt honom torde gamla ordspråket sannas, man lånar sin vän och kräfver sin ovän. Du kan altid vara säker at iag intet lämnar dina pengar åt P. B. ⁴⁾, bränt barn är rädd för elden. Utaf Sölfåkra får Engström nu vid afträdet utom kiöpskillingen, som är 20000

¹⁾ Jfr Sjöström, Skånska nationen 1682—1832, s. 322 ff.

²⁾ Någon av bröderna Engeström.

³⁾ LagerBrings äldsta dotter Ebba Maria (f. 1747 † 1828) g. 1764 m. friherre Otto Jules von Schwerin.

⁴⁾ Per Bring (f. 1733 † 1799), krigsråd, LagerBrings brorson.

d. s:mt, 3000 d. s:mt, och två tusend fick han förra året, och han tror ändå, at han är vanlottad . . .

D. 27 Aug. [1772].

Mit förra bref skrefs under en sort fruktan at brefvet kunde blifva på visst folks anstalter öpnat, nu behöfver man intet frukta för skuggor. I måndags förvandlades belägringen för Christianstad uti cantonerquarter, bryggorna nedsläptes, och prins Carl intogs med frögd i staden. Således är nu allt stilla, men utaf en rusthållare, som kom ifrån Christianstadsnegden, fick man höra, at krigsfolket skal blifva tilhopa ännu en tre veikor. Ordsaken är lätt at begripa, men iag är aldeles öfvertygad, at ingen rörelse skier i Skåne, hoppas ock, at på andra ställen samma stillhet visar sig. Prins Carl är förordnad til at hafva öfverkommando öfver Skåne, Halland, Blekingen, Bohuslän och Småland; förordnandet häröfver lär blifva upläst på söndag tillika med konungens bref om förändringarna som skiedt i Stockholm.

Gref Frölich ¹⁾ kom i onsdags til Malmö, men han lär intet hafva befattat sig med några syslor, som röra landshöfdingeämbetet. I går fick han ordres at inställa sig hos prinsen. Här säges ock at Gref Cronhielm ²⁾ blifvit tilbudet at förblifva vid sit förr innehafda ämbete. Således går det efter gamla psalmen: det kostar Gud ju ganska ringa en fattig man at göra rik etc. Om det går efter parodien, som söngs i k. Carl XII:s tid: det kostar kungen ganska ringa en fattig länsman göra rik etc., får tiden utvisa. Här talas ock om pardons placat för Christianstads boarne, men det depender väl af en föregående fråga.

Visst slags folk tala nu något mindre än de gjort tilförne. De hade likväl gjort väl, om de stoppat munnen til något förut, ty de tröska intet.

Således kommer allt i sin vanliga train, och man väntar märkvärdigheter från Stockholm och håller til godo i provincierna med hvardagsmat.

Men hvar blef R. R. Funck ³⁾ utaf, här höres intet til honom, och iag vet intet om han är i Stockholm. I almän-

¹⁾ Bengt Gustaf Frölich (f. 1715 † 1783), ¹⁷/_s 1772 utnämnd till landshöfding i Malmöhus län.

²⁾ Johan Cronhjelm (f. 1707 † 1782), landshöfding i Malmöhus län ²¹/_s 1769—²⁸/₇ 1772, då han efterträddes av Reinhold Johan von Lingen, som redan ¹⁷/_s samma år på begäran erhöill avsked.

³⁾ Mössledaren greve Carl Funck (f. 1708 † 1783).

het kan man säga, at ännu äro intet gamla ordspråk at förkasta, tillförne het det moderata durant. Huru utslitet detta ordstäf varit, lär det likväl intet vara aldeles upslitet.

Lund d. 10 Sept. 1772.

... I torsdags i förra veckan var iag tillika med de flera deputerade från academien at giöra upvaktning hos prins Carl på Lillö, Hans K. H. var mycket munter och glad, och hela deputationen hade den nåden at spisa med H. K. H. Hela hofvet var blått med hvita näsdukar om armen, så at vi gjorde schateringen med svart, hvit och brunt. Nelander, Munthe, Rosén, Laurel och iag voro Academiens fullmäktige. I måndags var Lund i faselig consternation för Stockholmsposten, han kom intet förr än tisdags middag. Gudi vare lof at han förde intet ondt med sig, fast han drögde något. Här är annars alting tyst. Gud välsigne dig, hälsa alla goda vänner.

Lund d. 6 Mai [1773].

... Såvida du hvarken har lön eller kan vänta, lär det vara nödigt, at söka dig bort uti någon expedition, där något kan förvärfvas, ty at du kan hela tiden hålla ut med at lefva på egen pung lär vara omöjligt. Så länge iag lefver tör det bära sig, men när den ändringen skier, som kanske är närmare än man tror, lär utkomsten blifva nog knapp.

Var så gunstig och hälsa secreter Hellman och anmoda honom vara af den godheten at lämna de afskrefna documenter til dig, då iag kan få dem neder med posten. Iag skal med tacksamhet betala omkostningarna vid afskrifningen. Anmäl min respect hos cancellierådet Berch ¹⁾ och begiär at du måtte få lof at afskrifva freds[trac]taten af år 1342 uti Schönströms handskrefna historia som finnes uti antiqvitets-archivo. Denna fredstractat är slutad emellan Sverige och Rysland. Alla bekanta hälsas öfvermåttan.

Lund d. 16 Sept. 1773.

Det fagnar mig at du mår väl och herr Gustaf återvunnit sin hälsa. I tisdags reste konungen och härtigen härifrån, sedan härtigen varit här öfver tre veckor, och konungen litet öfver åtta dagar. Här har varit i Lund en hiskelig trängsel, så at jubelfest allarmen intet kan jämföras med

¹⁾ Numismatikern Karl Reinhold Berch (f. 1706 † 1777).

denna. Dock var intet inquarteringen i mit hus så stark som då, emedan Hallenborgs herrskap hade nu sit logement dels hos Lidbecken dels hos Laurell. Det öfriga nya kan inhämtas af avisorna. Nu är alt tyst. Vid tillfälle kunde du förhöra hos Stolpen huru det lider med Svenska historiens aftrykning.

Till Fredric von Schwerin.

Min k. Fredrich.

Det är intet underligt om din k. faders död ¹⁾ satt dina tankar i confusion någorlunda, det är allenast små och menlösa barn, som kunna uptaga sådana händelser utan rörelse. Du gör nu din ingång i verlden, och sålunda bör lära dig at tänka, och det, som hänt är, bör öfvertyga dig, at en ung är intet mera säker om sit lif än en gammal, hvarföre ock en ung människia bör vänja sig at använda tiden med samma eftertanka som en gammal man, ty de äro lika osäkra, när Gud behagar kalla dem, och det är intet så särdeles väl, när dödstimen öfverfaller oss aldeles oförtänt.

Jag gissar, at nu lär vara aldeles tyst på Rosenlund, sedan grefvinnan Ankarkrona ²⁾ nu förmodeligen intagit sina nya boningar; iag föreställer mig ock, at en hel hop visiter blifvit indragne, och at de förra sällskapsvännerna blifvit något mera osynlige. Detta och något mera sådant kunde du låta mig veta vid tillfälle; imedlertid kan iag berätta, at lieutenant Celse ³⁾ är kommen til staden och inga baler eller andra sådana härligheter blifvit sedda sedan din bortresa.

Hälsa dina bröder, och den Högste Guden vare dig i faders ställe, då blifver både detta året dig lyckeligt, och flere påföljande. Adieu!

Lund 18 Jan. 1781.

Min k. Fredrich, tag vare på din faders böcker och papper, ock låt ingen ting komma bort. Giöm papperen under försegling, det må vara hvad det vill. Modées värk är mit, laga att det intet blir skingrat. Patriotiska sällskapets handlingar böra ock samlas, här är köpare til dem, och ingen lär nu mera behöfva dem.

¹⁾ Friherre Otto Jules von Schwerin, som avlidit i Norrköping ^{23/12} 1780 under en resa till Skåne.

²⁾ Grevinnan Eva Charlotta Ottiliana Cronhjelm (f. 1754 † 1844), g. ^{12/1} 1781 m. major Conrad Wilhelm Anckarcrona.

³⁾ Olof von Celse (f. 1757 † 1838), son av biskopen i Lund Olof Celsius.

Min k. Fredrich.

Jag tackar öfvermåttan, öfvermåttan för dit bref, hvilket var så mycket angenämare, som iag fann därutaf at du behöfde intet mer än åtta timars tålmod at fullborda din resa. Det var väl något svårt för en hastande cavalier, men den kommer ock fram, som kiör med stutar eller oxaktiga hästar. Du var mycket beskedelig som begärde böcker med dig, laga nu så, att de intet blifva förmycket dammuga.

Utaf dina bekanta utlänningar är ingen mer än König och Forssenius i staden. Våra brunsdrickare äro talrika, och ibland dem är äfven en fröken Norrman från Arendala. On dit qu'elle fait honneur au sexe, mais je n'ai pas l'honneur de la connoitre, tant pis pour elle. Adieu.

Lund d. 19 Juli 1781.

Monsieur.

Je vous suis infiniment obligé de votre lettre, et les nouvelles de Rosenlund me sont toujours cheres, lorsqu'elles m'instruisent que la santé de m. votre mere et la votre aussi bien que celle de toute la famille s'accorde avec mes souhaits les plus intimes. J'espere aussi, que les promenades, que vous avez faites, vous ont donné un divertissement raisonnable, qui est aussi de saison, quand on ne s'y enfonce trop.

Ches nous la canicule a une fort mauvaise mine, car elle nous accable de pluies presque continuelles, de sorte que notre foin court risque de se gater absolument.

Les grandes nouvelles, qui donnent de grands mouvemens aux cloches et aux hommes, font aussi courir un bruit d'une grande consequence, c'est à dire, que le roi de Prusse est aussi parti pour l'autre monde, malgré les gazettes, qui n'en parlent pas. Un peu de patience eclaircira pourtant ce mistere avant qu'il soit peu.

Mes complimens a mad: e votre mere et salué vos freres de la part

Monsieur

de votre t. h. et t. ob. serviteur
à Lund le 8 d'août 1782.

LagerBring.

Lund le 22 Sept. 1782.

Monsieur.

Vous avez raison, monsieur, de pester contre le tems, qui a sans doute été fort desagreable, mais dans mon enfance

on m'a communiqué un assez bon conseil de faire comme on fait en France, c'est à dire, d'avoir de la patience, et vous faites sagement de suivre cet avis. Il est vrai, on nous ôte absolument les promenades, et les plaisirs, qui y sont attachés, mais nous ne sommes pas uniquement faits pour nous promener. On peut quelque fois rester fort tranquille dans sa chambre et profiter agreablement du tems en lisant ou en meditant des choses raisonnables et edificantes. Sans quoi je serai fort à plaindre dans une solitude qui defie celle d'un hermite le plus retiré. Les nouvelles de chez nous ne sont pas trop interessantes, et c'est pourquoi je menage votre loisir, et ne veux pas vous incommoder des bagatelles du jour. Adieu, monsieur, adieu jusques à revoir
S. LB.

Mes complimens à tous les bergers et bergères de Rosendal et Rosenlund. C'est sans doute une commission un peu incommode, mais c'est à vous d'en restreindre le nombre à votre commodité et loisir.

II.

Sven LagerBrings testamente.

När arfskifte eller afwittring skiedde med mina barn, d. 6 october 1770, öfverlämnades halfwa Rosenlunds gård och gods til sonen Carl LagerBring tillika med rusthållet Östarp med därunder lydande augmentshemman, samt frälsehemmanet Omma, $\frac{1}{3}$, tilsammans wärderade til 27000 dal. s:mt. Andra hälften af Rosenlunds gård och gods, wärderad til 20000 dal. s:mt, tilföll äldsta doteren hofjägemästaren baron O. J. von Schwerins fru Ebba Maria LagerBring, och Sölfåkra med des tilhörigheter kom på andra doterens lott assessor Gustaf von Engeströms fru A. Charlotta LagerBring, och beräknades Sölfåkra med des tilhörigheter til 20000 dal. s:mt.

Af utestående fordringar, som til en del woro ganska owissa, i anseende til gäldenärernas omständigheter, tillades åt assessor von Engeström 3949 dal. s:mt, åt hofjägemästaren v. Schwerin 4312 dal. s:mt, til sonen Carl LagerBring 3749 dal. s:mt, dock på det sätt, at ingen beräknas mer än det han wärkeligen åtniuter, så at när vidare wid min död jämföres det som wärkeligen influtit, delas det i tre lotter, at alla få lika summa, och den, som fåt mer, gifwer fylnad åt den, som fåt mindre: på hwilken grund assessor von Engeström lär kunna fordra den ansenligaste fylnad, eme-

dan han af krigsrådet Pehr LagerBring och ombudsmannen Hans Bauman fåt förmodeligen ingen ting [och efter min oförgräpelig räkning lär hr assessoren intet upburit mer än 212 dal. s:mt]. På hoffjägemästaren Schwerins räkning afgår så wida mig är bekant, Hökens skuld 392 d. s:mt, Wessmans 386 d. s:mt och Redins 240 d. s:mt. På Carl LagerBrings fordringar Dockens skuld 232 d. s:mt, Snellens 150 d. s:mt, Thomeus 60 d., några studenters och pastor Thoréns 140 d. s:mt samt capitaine von Loevens dito 200 d. s:mt, ty utaf dessa poster är ingen ting betalt, lär ej heller någon ting kunna wäntas utan process, som skulle kosta mer, än fordringen war wärd.

Men såsom i anseende til dessa owissa fordringar och flera omständigheter huset war beswärad med ansenlig skuld, blef den fördel emellan arfwingarna på det sätt, at femtusend dal. s:mt skuld tillades på hwardera af döttrarna och tiotusend dal. s:mt skuld på sonen, i anseende til den förman honom tilägnades i fastigheterna. Jag åtog mig ock at swara för 4000 d. s:mt skuld, så at al den skuld, som kan finnas i huset wid min död, bör ej graveras någon annan än min sohn. Jag har mig ock intet bekant någon annan på min och min sons sida graverande skuld, än tusende daler s:mt i plåtar, som fru domprobstinan Wählin har at fordra, utom skatter och tjenstefolks löningar för innewarande år.

Hwad den skuld beträffar, som döttrarna sig åtagit, har assessor von Engeström riktigt betalt de 5000 d. s:mt som han sig påtagit, men af hoffjägemästaren Schwerin blef ingen ting betalt, så at iag blef nödsakad, at på hans wägnar utgifwa fem tusend dal. s:mt af de penningar, som tilhörde min son Carl LagerBring, emedan grefwinnan Bonde, som hotade med execution, på intet annat sätt kunde förnöjas. På denna räkning har Carl LagerBring intet åtniutit i arf efter sin moder mer än femtusend dal. s:mt och rusthållet Östarp med tilhörigheter, som är wärderat i skiftet til 7000 d. s:mt, hwilken summa lär näppeligen kunna fås nu för tiden, då dessa små fastigheter skola säljas. Dess systrar hafwa däremot fullkomligen åtniutet femtontusend dal. s:mt utom hemgiften, ty Sölfåkra, som fallit på Lotta LagerBrings lott, såldes för tiugutusend dal. s:mt och när Carl LagerBring war nödsakad att sälja sin halfdel i Rosenlund, fick han ock tiugutusend dal. s:mt därför, så at den andra hälften, som tilföll Ebba Maria LagerBring med skiäl kan utsättias til lika summa. Af dessa tiugutusend dal. s:mt [C. L.] fick för sin del i Rosenlund, afgick tiotusend dal. s:mt för den skuld,

som honom i arfskiftet war tildelt, och femtusend dal. s:mt betalades för den skuld, som hoffjägemästaren baron Schwerin bort swara före.

Sedan arfskiftet war förrättadt, tilträdde arftagande döttrarna genast sina lotter, Sölfåkra öfwerlämnades til assessor von Engeström och baron Schwerin förblef wid besitningen af Rosenlund, och disponerade icke allenast sin halfdel, utan och den som tillhörde Carl LagerBring. När assessor v. Engeström med rätta åtniöt alla inkomsterna af Sölfåkra til des egendomen såldes, borde och Carl LagerBring niuta något för sin halfdel af Rosenlund, innan den blef såld, men det oaktat har han icke fåt en runstycke för alla de åren han war ägare af halfwa Rosenlund. På detta sätt har Carl LagerBring niutit sin arfslott til godo. Man kan wäl säga at Carl fåt häremot en fordran hos baron Schwerin på femtusend dal. s:mt, men därigenom har Carl LagerBring ännu intet haft den alraminsta förmån, ty hitintil är intet betalt hwarken på capital eller interesse [och må efter mit begrepen ting kunna fås, om det ej skier genom process, hwilken iag önskar åtminstone så länge iag lefwer måtte undvikas.] Antingen man will kalla detta flathet på min sida eller gifwa det et annat namn, är likwäl ofelbart, at min sohn på detta sätt blifwit mycket lidande, det blifwer således min skyldighet, att ersättia hans förlust så mycket iag kan.

I anseende här til nödsakas iag alraförst at bekräfta den förfatning, som är giord i sielfwa arfskiftet, at hus och gård i staden tillika med tienstårets lön bör Carl LagerBring allena tilkomma, men som detta intet stort förslår til nöjaktig fylnad af den summa, som honom uti sielfwa arfskiftet är tillagd, är iag tvungen at giöra den förordning, at hela boet, som det finnes efter min död, disponeras och tilägnas honom Carl LagerBring allena.

Hoffjägemästaren baron Schwerin bör så mycket [mindre] misstycka häruppå, såsom han sielf är skuld til alt min sohns lidande, emedan han hwarken betald den skuld, som honom i arfskiftet war ålagd, eller giort den alraminsta reda för Rosenlunds inkomster, den tiden Carl LagerBring war ägare af halfwa delen, ehuruwäl baron Schwerin haft fullkomlig och fri disposition öfwer hela egendomen.

Däremot har assessor von Engeström fullgiort alt hwad honom i arfskiftet war pålagt til utbetalning, hwarföre ock min sohn bör til honom aflämna et tusende dal. s:mt i fall han Carl LagerBring kan niuta wederbörlig fylnad i sin arf-

welott, genom denna disposition. Det är sant at iag sedan år 1770 har gjort åtskilligt understöd åt Carl LagerBring äfwen af mit enskylda, men då man afdrager det han hade at fordra i arf efter sin moder, och interesserna af det capital, som honom rätteligen borde tilhöra, samt inkomsterna af Östarp, är den fylnad iag tagit af mit eget intet särdeles stor, hwarföre ock Carl LagerBring til ingen räkning är pliktig i den delen, såsom han ock wid den händelsen det skulle finnas, at han något år, intet fåt så mycket som han efter noga räkning borde upbära intet är berättigad till någon vidare fylnads påstående af sina medarfvingar.

Til någon ersättning för sina systrars hemgift är Carl LagerBring intet berättigad, ty den är honom wid sielfwa afwitringen til deld, utan om någon jämkning i den delen skulle finnas nödig, är det en sak, som des systrar och swågarar sig emellan kunna afgjöra.

Min begrafnings kostnad, tjenstefolks löningar och annan skuld wid min död, kommer min sohn at swara före, och förmodar iag at begrafningskostnaden intet blifwer särdeles stor, ty iag wil hwarken hafwa parentation eller likpredikan, det enda iag begär af människior är, at min andelösa kropp måtte få sin plats hos min saliga hustrus lik [hwilket kan skie utan annan kostnad än skiutsen]. Detta är min yttersta wilja och testamente, [hwilket med hand och hierta bekräftas].

Lund den 8 November 1780.

Sven LagerBring.

III.

Anders Jahan Retzius om Sven LagerBring.

Lund d. 6 Jan. 1788.

Ho gitter neka, at Lund har mist sin krona! Wi känna det, och ehuru man länge wäntat, och isynnerhet jag dageligen frucktat för detta slaget, war det lika stor surprise. Denna gubben, som till sista dagen war sig i sit tänkesätt och sina gerningar lik, hölt nationsmöte med sina bleskingsboar, hwars hufwud, som herr assessorn wet, han så när i 39 år med så faderlig ömhet warit, samma eftermiddag. När han skilgdes från dem, tog han et kort, men ömt afsked, och gaf med få, men nog tydeliga ord tilkänna, at han icke förmodade mer här i werlden träffa dem. Härifrån gick han in i sin doters, enkefriherrinnan von Schwerrins rum, där han med sit wanliga lätta och muntra umgän-

ges sätt uppehöll sig mäst et par timmar. I skymningen gick han efter sista årens wana at i sin kammare hwila sig en stund på sin säng i enrum. Owist är, om han där märkt någon owanlig känning; men han steg up för at gå åter in til sin doter, då i rummet utanför hans kammare en apoplexie plötsligen öfwerföll honom wid pas kl. half 6 om aftonen, och i samma ögonblick förlorade han mål, sansning och rörelse. Läkare kallades och hastade at, om möjligt wore, rädda os än någon tid ifrån förlust af en så wördad och älskad man; men fåfängt: stunden war kommen, och kl. half 8 utsläcktes detta af ren gudsfrucktan, sann ära, widsträcktaste lärdom och utöfwande människokärlek lysande lif.

Min herre will, at jag skall berätta äfwen det som utmärkte denne unique mannens sista lefnad. Detta kan jag fatta kort. När man undantager den kropps bräcklighet, som följer hans ålder, minnets aftagande, i synnerhet i afseende til namn, och någon otydelighet i uttalet, war han oförändrad. Des själs styrka war sig lik. Han war christen, ädel, öm. Alt hwad som rörde religionens hufwudsanningar, fäderneslandets wälbestånd, medborgarens ära och wälfärd war honom heligt. För öfrigt wille han icke någon skulle wara bunden. Som han i medelåldern war et lefwande bewis, huru långt en menniskia kan genom egit bearbetande hinna, när han will med alfwar qwäfwa sina naturliga böjelser, så wek han i senaste åldren icke derifrån. Samma munterhet och lätthet i umgänge, äfwen då plågor woro förhanden, samma jämnhet med högre och lägre, samma högaktning för dugelige och nyttige menniskior, samma medlidande mot tarfwande, samma afsky för alt hwad wällust kallas, samma indifference för all slags beqwämlighet fölgde honom beständigt. Utan minsta fruktan wäntade han sin död och talade derom med samma glättighet, som utmärkte hans wäsende; men tillika med en wisshet om det tilkommande, som endast tilhör starke christne. Jag, som hade den lyckan ifrån mit första inträde wid academien at niuta des ynnest, kärlek och förtroende, kan icke utan tårar påminna mig de många ljufwa och upbyggeliga stunder han skänkt mig under enskilda samtal. Uti allmänna sammanlefnaden lämpade han sig efter hwars och ens ålder och kunskaper på et sätt, som tilwann honom högaktning, kärlek och wördnad af gamla och unga af alla stånd. Med hans ålder plågar oftast följa en wiss slags kärphet, som tycker, att äfwen menlösa nöjen äro bewis på lättsinnighet. Sådan war icke Lagerbring.

Så mycket han fördömde den senare, ärkände han de förras nödwändighet, så framåt icke både själ och kropp skulle tröttna under det alfvarsamma. Längre drögde han, innan han utgaf något hufwudsakeligt i fäderneslandets historia, och det derföre, at han icke kunde öfwertala sig at wid alla tillfällen måla rikets fiender med swarta färgor eller twärtom. Sanning styrde hans penna; war hans öfwertygelse uti invecklade saker andras olik och kanske felaktig, så måste man komma i håg, at han war menniska; ingen kunde swårare förolämpa honom än om man wille tro, at han trodde sig wara ofelbar. Hans sista yrke war en cathalogue raisonné öfwer kongl. academiens myntsamling, den han några dagar för sin död aflämnade.

Se här, min wärdaste vän, hwad jag i hast kunnat föra på papperet. Nyttja häraf hwad och huru min herre finner å propos. Det är upsatt för min herre och icke at sådant som det är komma för allmänheten. Det fordrar en witter penna, icke så trubbig som min.

Prof. Lundblad har dels i egit, dels i Blekingiska nationens namn på wacker latinsk wers besungit honom, och lifmedicus Wollin skall wid nästa månads slut parentera.

Så snart han war död, anmälte jag min commission i sterbhuset, och skall äfwen bewaka den. Men wid min flyttning i nov. månad har jag så wäl förwarat den promemoria jag i Stockholm [fick], at jag ej än hittat den. En ny är mig nödwändig med första, hufwudsakligen för de documenters skuld, som sal. gubben länt af herr assessoren ¹⁾ . . .

¹⁾ Bouppteckningen (orig. på Skarhult) efter Sven LagerBring förrättades den 7 januari 1788 av Erland Samuel Bring i närvaro av friherrinnan Ebba von Schwerin och teol. professor Nils Hesselén som ombud för yngsta dottern Abela Charlotta Engeströms familj. Vid bouppteckningsinstrumentets upprättande har efter tidens sed bohaget icke förtecknats rum för rum, utan sammanförts under vissa rubriker. Det nämnes bland annat: 2 st. taflor, den ena större, den andra mindre med öfwerläggning af halmfigurer på atlasch botn 32 sk., 4 st. små målningar med glas öfwer 8 sk., 2 st. contrefaits af Cartesius och Leibnitz 16 sk. 2 st. dito af Newton och Christian Wolff 16 sk., 1 st. dörrmålning, som föreställer fåfången 16 sk., 2 st. contrefaits af kyrkoherden Ebbe Bring och des fru i Brönnestad, cancellierådets far och mor, 1 st. stamtafla öfwer Thottska släkten 16 sk. — Av intresse för Lunds topografi är den utförliga beskrivningen öfver LagerBringska tomten: »En under n:o 302 här i staden befintlig gård och tomt med trädgården inberäknad är belägen ungefär ett hundrade sju alnar ifrån stora bredgatan, när man går genom strädet midt emot handelsman Lindskougs hus längs åt Sancte Pehrs kyrko-

Lund d. 31 Jan. 1788.

... »Så fort prof. Bring medhinner papperen, får jag de åstundade. Som han än icke funnit något af Tit. bref, skulle jag snart falla på den tanka, at gubben bränt up dem; men ifall de finnas, låra de icke wara få, och om så är, lönar det wäl mödan at sände dem par poste? ...

Nu swar på frågorna.

1:o. Alsingen disposition fins om böcker el. saml., utan lär det förmodligen de jure komma at tilhöra sonen.

2:o. Bibliothekets inventering är än icke slutad.

3:o. Sonen lærer blifwa mäst ensam arfwinge, emedan bägge mågarne, åtminstone den döde, upburit sin lott. Imedlertid wårdas alt af samtel. barnen.

4:o. Imellan gubbens rum och tjenstfolkets kammare är en liten stängd förstuga, där föll han, och folket hörde fallet; men som det icke war tungt, trodde de det wara något annat som föll, tils de hörde något raslande, som här-rörde af snarkandet; då lupo de til och funno honom sanslös och snarkande, i en ställning at försöka hjelpa sig up. Antingen fallet förorsakat slaget el. slaget fallet är swårt at säga; det senare troligast, då han på de 2 senare åren ofta fallit, utan någon elak suite. Imedlertid, fast jag berättat Tit. detta, will man ej hafwa anecdoten bekant.

5:o. Han beledsagades til grafwen af en den talrikaste procession på många år warit i Lund. Nationen ¹⁾ gick näst liket. Han jordfästes i domkyrkan, och i morgon skall liket

gård. Tomtens bredd ifrån söder til norr på östra sidan eller wid sjelfwa strädet långs åt kopparslagaren Bergmans, handelsman Bagers och hofcamereraren Berlings trädgårdsplank innehåller ett hundrade trettio fem alnar samt wid wästra sidan bakom gårdens trädgård en sträcka af ett hundrade fyratio alnar. Tomtens längd ifrån öster til väster är tvåhundrade fyratio alnar wid norra sidan samt ett hundrade sextio tre och en half alnar wid den södra. Tomten är fri ifrån all jordskylds afgift, när den äges af en professor, och det ena med det andra jemte åbyggnad, plank och gärdesgård wärderas til 500 rdr: specie».

Den LagerBringska gården köptes senare av Erland Samuel Bring för 833 rdr sp. 16 sk. eller 5000 dal. smt. Huvudbyggnaden blev av denne ned-riven till stenfoten och återupbyggdes med bibehållande av husets grund-plan och rummens fördelning. En rest av huset står ännu wid Winstrups-gatan under n:o 11.

¹⁾ Erland Samuel Bring skriver: »Vid begravningen måste jag bekänna åtgick mycket win och liqueurer, hwilket härrörde däraf, at man måste efter wanligheten en hel eftermiddag tractera både de studerande, som buro liket

föras til Kropps kyrka ¹⁾ wid Rosenlund för at bredewid sin fru komma i Rosensparre grafwen.

6:o. Han war sista dagen intet egentel. klädd, men hade sin päls utan på nattrocken, emedan nationsmötet efter gammal plägsed hölls i hans stora sal. Annars war han icke många dagar förut klädd. Han hade esomoftast främmande hos sig och war då altid klädd. . . .

bort, och dessutan hela Blekingska nationen, som tycktes förtiäna den destinationen, at wara med i processen blandt de sörjande efter deras inspector, och at sedermera undfägnas lika med bärarna».

¹⁾ Ej Kropps utan Mörarps kyrka.

En resa i Blekinge och Skåne 1817.

Bref från Carl Henrik Anckarsvärd.

Meddelade af Sam. Clason.

Öfversten, friherre Carl Henrik Anckarsvärd, bekant såsom en af statshvälfningens organisatörer 1809 och ännu mer känd såsom oppositionsledare vid flere af Carl Johans-tidens riksdagar, företog sommaren 1817 från sin dåvarande hembygd, Närike, en resa till södra Sverige och Köpenhamn och hemsände därunder till sina föräldrar på Karlslund vid Örebro några resebref. Vi meddela här de partier af dessa, som afse hans färd från Kalmar genom Blekinge och Skåne till Malmö ¹⁾.

Öfverste Anckarsvärd var — likasom fadern, general-löjtnanten, f. d. landshöfdingen och landtmarskalken greve Mikael Anckarsvärd — såsom godsegare helt naturligt intresserad af jordbruk och experimenter därå och meddelar i breffen åtskilliga observationer af intresse för det sydsvenska landtbruket, sådant det tedde sig i decenniet närmast efter enskiftets införande. Han hade för öfrigt tidigare gjort vidsträckta resor i Europa, hvilkas minne vid skildringen af vägen mellan Lund och Malmö ger honom anledning till en ganska originell jämförelse. På en och annan punkt framträder jämväl hans dåvarande politiska åskådning, den något missbelätne och föga förhoppningsfulle samhällskritikerns.

[Carlskrona den 12 juli 1817] ²⁾

Den 8:de besågs slottet, där nu mera den gamla Drabantsalen är reparerad till sessionsrum för Åkerbrukssäll-

¹⁾ Brefven, som tillhöra Ericsbergs arkiv, hafva af öfverstekammarjunkaren frih. C. C:son Bonde godhetsfullt ställts till vårt förfogande. Interpunktionen är här moderniserad.

²⁾ Brevet är börjadt den 5 juli i Bötterum, gästgifvaregård i Långemålas:n, Kalmar län, fortsatt i Kalmar den 6 — hvarmed ofvanstående utdrag börjar — samt afslutadt i Carlskrona den 12.

skapet. Sängkammaren har fått fönster, så att den dyrbara boisseringen bättre bevaras. Gustaf Adolfs säng besågs, och befants dess botten på långt när icke så lusteliga lagd som för Jerusalems döttrar. Unionssalen var läst, så att vi ej fick se den, och interet är ej mera så stort, sedan vi nu åter äro förenade. — Barn-arbetshus-inrättningen besågs; den tycktes vara i god ordning och vittnar alltid om stiftarens goda afsigter, ehuru jag tror, att sådane inrättningar för bästa köp borde göras, och det blefve säkert lindrigare, om dessa barn placerades på landet med någon hjälp till underhåll för den, som emottog barnet. Det är olyckeligt, att uti de mäst människokärliga företag får man oftast uti sjelfva sättet finna egennyttan vara första grundmotivet. Uti ett fattigt land blifver principen att lysa ännu felaktigare, då alla våra inrättningar bör gå därpå ut att göra det mästa möjliga med minsta utgift.

Till middagen på Kläckeberga ¹⁾ öfverhopades vi med höflighet. Stället är obeskrifveligt embelleradt och nu mycket trefligt. Explication med Jegerhjelm om dess föregifna yttranden om mig, uti hvilken Jegerhjelm fullkomligt bevisade sin oskuld. I följe häraf mycket gräl och mycket tracasseri med fru Fænander ²⁾, som ej gerna vill hafva orätt, som opåtalat vill tala om andra, utan att i och med det samma förlåta, det andra taga sig samma frihet relativt till henne. Allt contribuerar att göra mig utledsen vid denna association, och jag vet intet, huru jag skall komma ifrån den.

Den 8:de voro vi hos Jegerhjelm på Dansbo ³⁾ hela dagen. Dansbo är litet täckt ställe, nätt och väl arrangeradt; en asp på vägen nära Törnby väckte uppmärksamhet för sin ovanliga löfrikhet och vackra form. Calmare vallar förfalla mycket, och är det underligt, att man tänker på ingenting i denna vägen.

Den 9 om morgonen reste vi från Calmar; vägen var mycket vacker, och i synnerhet anmärktes de naturliga ängarnes rikedom framför våra, och potatsodlingen, som är så långt drifven, att här ej bör behöfvas utländsk spannmål, och detta år är också ingen införskrifven. Christine sjuknade så alfvarsamt, att hon kvarlämnades i Calmar, och en ny sujette engagerades för resan. Vi följdes till alunverket

¹⁾ Herrgård norr om Kalmar. Dåvarande egare öfversten C. F. Jegerhjelm.

²⁾ Delegare jämte Anckarsvärd i Kalmar sockerbruk, ur hvilken affär A. önskade lösgöra sig.

³⁾ I Norra Möre s:n.

af fru Fænander, som där gaf oss middag. Verket besågs, det var i mycken activitet, men resenterade sig likasom allt annat utaf fru Fænanders penningebrist.

Vägen togs til Värnanäs ¹⁾, och körde vi directe til parken och besågo den, innan vi gjorde visit. Parken var obeskrifveligt vacker, och ännu i fullt tilltagande; popplarne hafva nått en stor höjd; ett stort acatia-träd var i blom och mycket vacker. Efter att länge hafva vandrat i parken togo vi oss dristigheten göra vår visit, och kommo från det sköna in uti det rent af hiskeliga. Salig Mannerskantz' skugga skulle ej vara tystare och ledsammare, än hans efterlämnade maka. Afbrottet var ofantligt emellan en så skön och lekande natur och dessa La-Trappesyskon: frun svart, systemen svart, — ²⁾, barn allt svart och tyst; vi började hundrade ämnen, som alla begrafdes i sin födsel. Fru Brinkman blef en liten ressource, och herr landshöfdingen bröt äfven tystnaden, när han kom in. Efter en half timmes myrbad och sedan vi fått körsbär reste vi vidare och hade allt igenom en beundransvärd vacker natur på ömse sidor om vår väg.

Söderåkra kyrka anmärktes som ovanligt vacker landtkyrka och för en vacker belägenhet. Vid Bröms besåg vi bron, de båda stenarne, som tjänade till kungasäten vid preliminairernas avslutande till Brömsebrofreden; bedröfliga minnen infunno sig vid tidernas jämförande, och om önskan kunde föda hopp, så skulle vi ändå ej vara olyckelige, men önska lära vi få förgäfvos.

Vi kommo här utur Calmare län; Jämjö stora bokskog är nu så försvunnen, att man blott ser en här och där. Charlotte märkte här blå kråkan för första gången. Mörkret hindrade oss att fullkomligt beskåda det vackra landet ifrån Jämjö til Lyckeby, der vi fått tämmeligen godt kvarter.

Den 10 om morgonen promenerade vi till en liten gård, som heter Afvelsgårde, mycket täckt anlagd af Tornquist ³⁾, men äges nu af en jude. Parken förtjenar ej detta namnet i anseende til bristande vidd, men är en artigt arrangerad backe. Vägen härifrån til Lyckeby bro är obeskrifveligt vacker. På sjelfva bron visar sig Carlskrona en lointain med varfvet och skeppsmasterne, flere bouquetter af små gårdar omgifna af vackra träd. På andra sidan om bron är det

¹⁾ Herrgård i Halltorps s:n. Dåvarande egare fru A. C. Mannerskantz, enka 1817 efter majoren Carl Mannerskantz.

²⁾ Ordet är oläsligt; synes närmast vara *b[r]ukstådior*, hvilket emellertid ej kan med någon säkerhet tolkas.

³⁾ C. G. Tornquist, öfverstelöjtnant vid amiralitetet.

vackra Lyckebyfallet, som faller så jämt öfver den enformiga träddammen, att det liknar ett silfverregn mera än ett fall. Lugnvattnet ofvanföre och hela ån med sina granna bräddar är ej möjligt att beskrifva.

Vägen fortsattes til Carlskrona förbi många små välbelägna och väl odlade gårdar. Carlskrona environger äro lika fula, som det föregående varit vackert. Vi stego af vid portvakten och gingo öfver den under arbete varande Hoglands-parken, som för närvarande är bara lort; vi togo quarter hos Sandhoffs och blefvo öfvermåttan väl logerade. Varfvet besågs på eftermiddagen. Skeppen sågo ruskiga ut; vi gingo ombord på Gustaf den store. Bilderne af Törnström äro mycket vackra, och fästade Vasa, Dristigheten och Galathé synnerligast min uppmärksamhet. Man har ett godt tillfälle att göra konstjämförelser emellan de äldre skeppsbilderne på Gustaf III, Fredrik Adolph med flere, som äro stygga i ordets hela bemärkelse. Törnströms atelier besågs, och där en Fröjabild, som är under arbete. Kronan betalar för en sådan bild 300 rdr bco, som tyckes vara ganska litet. Öfver allt sannas det, att artisterna äro ett besynnerligt folk; denne Sergell uti träd skulle man taga för en fattigstugugubbe.

Modellkammaren är vacker och intressant, Chapmans monument är enkelt och smakfullt, dessein af Törnström och äfven af honom verkställdt. Den lämnar nu äfvensom mycket annat exempel på denna tidens dålighet; uti inskriptionen har på ett ställe stått *Gustaf Adolph* och detta är ändradt til Konungen, men ej bättre verkställdt, än att det synes, hvad som stått förut. Samma dålighet är gjord med milstolparne i Blekinge som fått Länevapnet i stället för GA, som de hade förut. Troligen är allt detta uppkommet genom blotta lycksökeri, ty jag vill ej tilldömma allerrögsdesamma sådana dåligheter¹⁾.

Dockan är ett magnifikt arbete; 3 äro färdige, 2 täckte och 2:ne mycket påarbetade, således på långt när icke fjerde delen af planen verkställd; och när man nu frågar, om nyttan svarar emot kostnaden, så svaras: visserligen icke. Öfverspända och illa beräknade planer lærer höra mänskligheten till; åtminstone igenfinner man dem öfver allt. Ett skepp bygges uti dockan och lærer i år blifva bol- och bilfärdigt. En liten björk växte i den ene dockan, jag fruktar i afsigt att persiflera våra financer, ty troligen kan hon blifva mycket stor, innan hon kommer att oroas af någon köl.

¹⁾ Jfr min uppsats Vårt hundraårsminne. Krisen 1808—1809, sid. 3 ff.

Dockorna kunna likväl en gång blifva färdiga och blifva det troligen, då ryssarna få hand om arbetet.

Inventariekamrarne äro vackra, men defecta, repslagarebanan en vacker sträcka af 160 famnar, tyggården ordentelig och den lilla arsenalen rätt artigt decorerad. Major Fischerström en gammal cadettkamerat var min vägvisare.

Hela flottans styrelse tyckes mig vara på en besynnerlig fot: en kommenderande amiral på stället, som ej har ringaste befattning med varfvet och de därå varande arbeten, utan stå desse under en varfsamiral, som åter står under Förvaltningen. $\frac{3}{4}$ delar af året arbetas på måfå, emedan anslaget för året sällan blifver bekant förrän uti augusti. Allt arbete, som före den tiden är gjordt, får då fördelas, hur man kan, uti rapporterne för att få det att stämma öfverens med förvaltningens anslag och arbetsfördelning. Någon plan finnes ej för det dageliga arbetet eller för det jämna underhåll en flotta behöfver, utan allt är tillfälligt och således ingenting i ordning. Jag förstår ej, att så liten ordning kan få ega rum i allmänna styrelsen.

Den 11 gjordes visit hos amiral Palmquist, där reception var i högsta måtto fiere. Stadens kyrkor besågos på förmiddagen; Tyska kyrkan tyckes vara af samma architekt, som bygt Calmare; den synes nog smal inuti, men hvalfvet är vackert. Stads kyrkan är en liten rotunda, härmad utaf Pantheon i Rom; är liten och gifver ett besynnerligt ljud, orsakadt af sitt starka echo; den liknar mera en liten sällskapskyrka än ett tempel. En liten tour gjordes å nyo på varfvet och middag åts på Bubbetorps ¹⁾ hos Pyhlgarts, där vi voro 30 personer, mäst qvinnor och barn. Amiralinnan Palmquist var min granne vid bordet; något smord före måltiden acheverade hon sig vid bordet och blef ganska munter.

På eftermiddagen gjorde jag ett besök hos en kammarråd Sweder på Agerum ²⁾. Vägen dit gick förbi Lyckeby, Span[del]storp och en mängd vackra gårdar; hela vägen var en park och den grannaste odling man kan tänka sig. Ifrån sjelfva Agerums gård har man den brillantaste vue af ån, som rinner bred ända ned till Lyckeby bro, omgifven af höga och väl ornerade bräddar. Stället är väl bygd; som mannen är af ortens största hushållare, så gingo vi ut att bese hans gårde, som innehöll 40 tunneland uti 4 skiften, ett med

¹⁾ Egendom i Rödeby s:n, norr om Karlskrona, egdes vid 1800-talets början af en ryttmästare Pyhlgard.

²⁾ Agerum i s:n af samma namn, egdt af kammarrådet Schweden.

råg, ett med potatis, ett med korn och lin; det återstående var träda och ansades mycket väl. Gödseln var utkörd och låg som stora, väl stackade hövolmar och täckta med halm för att bättre befördra brand. Alla diken gjordes med mullplog, som var vår vanliga med någon ändring uti dräkten; i stället för kedjorne på vår var en stång på en rörlig axel uti hvarje sida invändigt i plogen, och möttes dessa stänger till en upp i oket. Jag besåg thimotejvall, som var 7 à 8 år gammal och mycket vacker, men den goda jordmån gör här möjligt, hvad som i vårt klimat troligen ej kan efterhärmas. Ladugårdshuset var 133 alnar långt, och höet intages genom taket på fähusgången, som är så bred och hög, att man med bekvämlighet kör in med hölassen.

Såningssättet för höstsådet är besynnerligt; då gödsel är utbredd, sås, och därefter köres på hvart 10:de quarter med ett årder så djupt, att mycket jord upkastas på ömse sidor, och denna jord krattas sedan öfver den utsådde säden och blifver dess hela betäckning. Hvad som mycket förundrade mig, var, att all säd här var så ren, linet var så rent, att man på nyplog aldrig ser det renare. Odlingen är här drifven till en hög grad och gör dageliga framsteg. Jag tror att både Tyskar och Engelsmän skulle här finna sig nöjde med hvad de fingo se, och jag tror ej vi gifva dem efter uti något, nemligen i denna provints. Utsigten ifrån Møltorps by förtjenar att anmärkas för den vackra platsen den presenterar; på höjden ser man ända till Carlskrona skantsar.

Jag resonerade med kammarrådet Sweder om åkerbrukssällskaperne och frågade, om han tillskref dem någon inflytelse på culturen i länet, men han nekade det aldeles, utan lärar enskiftena i synnerhet varit verksamme.

D. 12 i dag resa vi ifrån Carlskrona.

Malmö den 16 juli 1817.

Den 12:te, då vi reste ifrån Carlskrona, regnade starkt, så att vi ej fingo se mycket vägen, men inemot Runnaby¹⁾ klarnade till vår stora förnöjelse, och trakten visade sig uti all sin härlighet. Vi besågo en vacker anläggning af ortens domare expeditionssekreteraren Lindblom, som här anlagt en vacker park på en hög kulle, som dominerar Runnaby och hela landet däromkring. Belägenheten har det besynnerliga, att uppgången på ena sidan är så brant, att man där anlagt en trappa, som har den vackra ån inunder sig;

¹⁾ Ronneby.

på andra sidan passerar man beqvämt i vagn; grottor, lusthus och flere artiga hviloställen embellera detta lilla ställe, och för byns ungdom hålles alla söndagar musique uppe på kullen, där de opåttalt få roa sig.

Ett besynnerligt träd af ovanlig tjock stamm, hvarutur uppgå fyra stora grenar, som hvardera formera ett träd til tjocklek af en vanlig stor ek, besågs; trädet anser jag vara en poppel. Man påstår, att å bladen genereras flugor, men vi kunde ej få se detta fenomène. Något högt upp på stammen är ett håll, hvaruti står beständigt vatten; jag kunde ej känna botten med en tämmeligen lång käpp, men tror detta vatten [snarare] härröra af stadnatt regnvadten än af en källa, som af några påstås.

Uti Runnaby serverades mycket väl och för godt köp. Ifrån bron besågo vi det vackra fallet, och genom en nära belägen gård gingo vi backen uppföre för att bese ån ofvanför fallet. Utsigten härifrån är mycket vacker. En mängd vattenverk äro anlagde vid fallet, det ena nedanför det andra. Socker bruket ligger här straxt på andra sidan ån, det är mycket litet emot Calmare-bruket.

Härifrån till Djupadal är 1 fjerde[dels] mil; så snart man kommer in på Djupadals egor, är vägen genom den vackraste park, som likväl saknar allt biträde af konsten. En liten eländig qvarn och likalydande stamp drifves af fors-sen, som här ej är särdeles betydlig, men ifrån qvarnen letar man sig fram och blifver öfveraskad af det häftiga bullret, som vattnet orsakar, då det pressar sig emellan bergsklyftan, som tyckes vara remnad enkom för att lämna lopp åt vattnet. Remnan är i rak linea 4 à 5 aln:r bred, och hvarje del i lodrätt linea på högsta stället omkring 15 alnar över vattnet, på öfra sidan mycket lägre; och bruka amateurer häröfver visa sin färdighet i hoppande, som för en skraddare likväl för någon tid sedan misslyckats. Djupadal är en obetydelig egendom tilhörig enkan efter en baron Köhler.¹⁾

Vägen igenom Blekinge fortfar alltjämt att vara lika vacker, bördig, och all jord oändeligt väl skött. Enskiftena äro långt komne i hela denna trakt, som haft den värkan, att stora utmarker, som för kort tid sedan lågo utom all hägnad, nu äro bärande åkerfält. En särdeles stor mangårds-

¹⁾ Landshöfdingen S. C. von Köhler, g. m. grefvinnan H. B. Wachtmeister.

byggnad märkes ofta på bondgårdarne; vi sågo ibland annat ett bondhus af 2 våningar med 13 rum.

Vid Hoby gästgifvaregård märkte vi en mycket bebyggd gård, som på tillfrågan tillhörde hofrättsrådet Trägårdh¹⁾ och hette Kullen. Som vädret var vackert och tiden tillät, så besågo vi först ett mycket stort bränneri för 3 pannor invid ån, sedan en mycket stor parkanläggning och ett vackert åkergräde i circulation, det största potatisland jag någonsin sett, en stor och mycket väl inredd ladugård, alldeles lika med Sweders på Agerum. En förständig småländsk deja, som lämnar 5 L $\%$ samke²⁾ efter hvarje ko, visade oss ladugården. Här som i hela Blekinge fodras boskapen i hus om dagarne.

Potatesodlingen är drifven till en obeskrifvelig höjd, och bränvin af säd blifver i Blekinge snart en okänd sak. Trädor synas alldeles icke, och det blida klimatet lärer väl hufvudsakligast göra det möjligt, emedan man sår ända fram i october, och förleden höst är exempel på dem, som hafva sått i november och hafva vacker säd. Välmågan tyckes i hela Blekinge vara allmän, och folket ser lika lyckligt ut, som landet är vacket; hästarne äro stora, och bönderne köra friskt.

Trakten emot Carlshamn är ful och ofruktbärande ifrån Carlskrona-sidan; vi sågo castellet ifrån vägen. Carlshamn är en liten tämmelig vacker stad; ett stort torg, planteradt med träd, och en tämmeligen illa decorerad brunn i mitteln. Husen på tyska viset af korsvirke börja här att lämna ett främmande utseende för ett svenskt öga. Dåligt och dyrt värdskap på gästgifvaregården.

Den 13 om morgon fortsattes resan ifrån Carlshamn. Likaså ful som den förr beskrefne sidan af staden var, lika så vackert är landet å denna sidan. Straxt utanföre staden ligger en landtgård, tillhörig herr Duvall, som är mycket vacker, och hela trakten inemot Mörums gästgifvaregård är sådd med små landtställen. Mörums å är ett laxfiske. På vägen mellan Mörum och Norje³⁾ synes Hanö uti sjön, märkvärdigt uti sednare tider för Engelsmännens etablissemment och för det stora inflytande det haft på ortens välmåga. En bondgård visades mig, där bonden samlat flere tunnor guld på handel med engelsmännen.

¹⁾ Hofrättsrådet S. E. Trägårdh.

²⁾ Den afgift af ost och smör, som dejan gifver af ladugården.

³⁾ Gästgifvaregård i Ysane s:n, Listers härad.

Gärdesgårdarne i hela Blekinge äro fulare än andra, endast flätade af eneqvistar; de börja här försvinna, som ännu mera förskönar landet.

Sölvitsborg passerades och lärer näppeligen hafva flere gator, än de vi reste, som förde öfver ett ganska vackert planteradt torg.

Gränsen emellan Skåne och Blekinge är ej långt ifrån Sölvitsborg och framställer det besynnerliga, att den aldra vackraste natur här på en gång förändras till en skoglös stenig sandslätt, som i synnerhet för ett svenskt öga är rätt obehaglig; den liknar fula ställen af Pommerska vallen. Till vänster om vägen ligger grefvinnan Wahktmeisters Ljungby, och till höger unga excellencens¹⁾ Årup; omkring dessa gårdar synes vacker bok- och annan skog, som något tröstar ögat för allt det fula. Årup ligger vid en stor sjö, som har Beckaskog på andra sidan. Slätten fortfar, men blifver vackrare mot Christianstad och visar ett skogsband en lointain. Fjelkinge kulle är ett högt jordberg, som lämnades på höger hand, och som måtte dominera en god del af landet.

Vi kommo tidigt på eftermiddagen till Christianstad igenom vackra fästningsverk, rundt om planterade med stora och skuggifvande träd. Vid vår ankomst till staden funno vi oss bjudna att taga kvarter hos min gamla vän Fabian Wrede, som är öfvermåttan väl etablerad här.²⁾ Christianstad är en liten vacker stad, mycket regulier och alla gator parallella. Å verken arbetades något af slafvarne, men här, som allestädes, är allt förfallet. Mycket vackra casserner med koppartak äfvensom arsenalen, allt bygdt vid och efter 40-talet, vittnar om den tidens omtanka att ställa i ordning. Allt ifrån Gustaf den III:s tid ser man ej annat än förfall af alla publique byggnader. H[ans] E[xcellens] Tolls lik fördes den 13:de igenom Christianstad, escorterad af 2 batterier artillerie, och salteras vid hvarje nattkvarter med 50 skott.

Den 14:de förde Fabian Wrede oss ifrån Christianstad öfver Torsse bro. Vägen är mycket vacker och särdeles rik på all slags säd; ån är oändeligt vacker. Krutbruket ligger ett stycke ifrån bron, och på andra sidan af denne börjar Araslöfs ägor. En vacker fërme synes till vägen, som här är omgifven af vacker löfskog, här ån på andra sidan och hela Christianstad-slätten en perspectif. Jag träffade här vid

¹⁾ Justitiekanslern Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister; modern behodde Ljungby, 1830 kalladt Trolle-Ljungby.

²⁾ Dåvarande öfversten, sedermera generalmajoren frih. Fabian Wrede.

en fërme Henning Wrangels gamla betjent, som nu är etablerad här; han blef så glad att få se mig, att jag troligen bland mina likar ej kommer att någonsin ärfara en lika känsla.

Vägen förde till Hammilton Hill, en af Henning Wrangel ifrån öde eller utmark anlagd fërme; det är förvånande att se en sådan etablissement på så kort tid vara skapad ifrån intet. Huset är mycket litet och sådant som det för en arrendator bör vara anlagdt, mycket väl och nätt inrättadt, och ända till brandredskapen bevittnade en ovanlig ordning; en liten alltför vacker trädgård utanför huset och där-utanföre all mark bestående af åkrar, artificiella ängar och rotland. Huset ligger på ena sidan af stora vägen, och ladugården af gråsten på den andra sidan formerar en innesluten fyrkant. Hela vägen är planterad med allée af hvarannan poppel och alm, hvilka redan på den korta tiden af 8 år äro mycket försigkomna. Stället är bortarrenderadt för 1000 rdr utom huset och trädgården.

Under vägen reste vi förbi flere nybygde fermer under Araslöf, som alla hade allt utseende af väl bebyggda säterier. Fabian Wrede påstod den svåraste punkten i contracterne vara, att arrendatorerne skola visa all vördnad och underdånighet emot husbonden så i som utom tjensten.

Sjelfva Araslöfs gård är 15 mantal säterie, hvaraf man ej vid sjelfva gården skulle blifva varse, om ej ladugårdsbyggnaden och gödselhögen vittnade om dess styrka, ty sjelfva gården var illa byggd och i ordets hela bemärkelse det svinaktigaste jag sett. Utsikten af Christianstadslätten och sjön tillika med vackra löfrika träd gör, att stället skulle kunna blifva obeskrifveligt vackert, då det nu i gamla baron Wrangels ¹⁾ hand är hvarken vackert eller inkomstgifvande.

Vi kommo tillbaka till Christianstad genom en motsatt port af den, igenom hvilken vi foro ut, efter att hafva gjordt en tour af $\frac{10}{4}$ väg omkring en sjö, den vackraste man vill tänka sig i anseende till bördighet och omväxlande natur.

Vår goda värd förde oss på eftermiddagen till Maltesholm, tillhörigt landshöfdingen grefve De la Gardie. ²⁾ Vägen geck igenom Wäs by, som varit det gamla Christianstad, och finnes där ännu flere hus, som äro flyttade ifrån Wäs; byn är mycket stor, och har Wreden här köpt sig ett litet sommarställe, som ligger alltför täckt och skuggrikt, och där han

¹⁾ F. d. landshöfdingen frih. C. A. Wrangel, far till Henning Wrangel.

²⁾ Axel Gabriel De la Gardie.

nu rustar för att få sin lilla boning uti ordning. Man har i beständigt ögnasikte en höjd, betäckt med en för svenska ögon alldeles ovanligt lummig skog, uti hvilken Maltesholm ligger cacheradt. Hela vägen är skoglöst land, för det mästa slätt, men likväl finnes en och annan backe; jordmån är dålig af bara sand, som dock nyttjas till rågsäde på det sätt, att en skörd bohvete tages först och sedan råg, som af jordmånen kallas sanna-råg. Den gifver högst 3:dje kornet, och sedan lämnas fältet till bete under 7 år, efter hvilken tid den samlade boskapsspillningen och lilla gräsroten gör fond till nästa säde.

Utur denna sandmo kommer man in uti en liten vacker ekskog och äng, och har hela höjden framför sig, klädd med den aldra lummigaste löfskog, som mycket rapellerar trakten af St. Cloud. Avenuen börjas med en murad väg af omkring 15 alnars bredd efter ögonmått. Djupet på sidorna af denna väg är på åtskilliga ställen 20 à 30 alnar, ty ek- och boktopparne äro au niveau med vägen. Innan man kommer in i själfva skogen, är en stor plateforme, ifrån hvilken går en apparelj på hvardera sidan, som formerar vägen. Den stora vägen fortfar uppföre på detta sätt uti ett jämnt tilltagande och formerar den mest imposanta avenue jag någonsin sett. Man har svårt föreställa sig, att en privat man i vår tid kunnat åstadkomma ett slikt arbete. Jag vet mig ingenstädes och till ingen kungsgård sett någon så imponerande uppfart.

Då appareljen släpper inemot gården, kommer man in uti en tredubbel allée af gamla träd, hvars kronor alldeles sammanvuxit, och slutligen presenterar sig slottet, omgivet af en bred, stensatt våt graf, med en vindbrygga och midt emot slottet ladugårdshusen i en öppen fyrkant, planterad med träd, och af en alltför vacker byggnadsart.

Bakom denna öppna fyrkant, som egentligen bara inefattar stall och vagnsrum, ligger själfva ladugården, som omfattade den största och bäst skötta gödselhög jag sett. Hvad som mycket förvånar är alla de springvatten, man ser på denna höjd, där man ej mera tror finna något vatten; till kök, stall, fähus, trädgårdar, med ett ord öfver allt är vattenledningar, som förer vattnet till sine behöflige ställen, och vatten transporteras här till intet behof. Ladugårdshusen voro mycket stora och lika pråktigt bygde, som allt annat; jordbruket mycket väl häfdadt, och syntes en förträffelig gröda, ehuru jordmånen är dålig; ett ofantligt potatesland, som skötes på det sättet, att jordägaren släpper

till jorden, kör den färdig till sättnings och myllar igen efter sättningen, men de, som sätta, släppa till utsädet, sätta, rensa och taga upp potatisen, hvaremot de få halfva afkastningen.

Trädgården är mycket vacker och rik på hvarjehanda rara växter och blomster. Parken i en stor scala har ett vackert lusthus af sten, men innehåller för öfrigt inga grannlåter, utan består af väl anlagda vägar igenom en den vackraste bokskog, som understundom är blandad med andra trädslag. Törnrosträd, formerade genom oculage uti törne- och hagtornsstammar, voro rätt frodige, och var ett, som bar både röda och hvita rosor. Stängseln omkring parken utgjordes af en djup graf, som å inre sidan var stensatt, hvaden det ej syntes, att parken var stängd, förr än man kom intill grafven. Orangeriet var betydligt, och drifverierne mycket vidlyftige. En mängd med ananas och en sort, sibiriska slanggurkor kallade, visades; de sednare sågo alltför illa ut, då man ganska lätt kunde man för i bänkarne liggande större ormar. Ett caffeträd, som bar frukt, och en ovanligt stor pisang var äfven att se. Trädgården lärer här gifva god afkastning; så väl frukt som vilda träd säljas härifrån till myckenhet. En mängd främmande grässlag voro här att se som försök, och visade sig fioren ¹⁾ öfvermåttan frodig; äfven säg jag esparcetten, som på bladen liknade acasians, hade stora röda blommor och torde i anseende till sina grofva stänglar vara bäst till grönfördring. Ett bra högt vattensprång prydde äfven trädgården midtför slottet.

Grefve De la Gardie är en af ortens driftige och kloke hushållare; han gör bönderne till torpare, odlar den öfverflödige jorden och gör af den gårdar under eget bruk, som han säger vara mera indrägtigt, än att arrendera åt bonden, som aldrig odlar.

Slottet har många och vackra rum. Ifrån taket är en förträffelig utsigt och särdeles passande för en landshöfdinge, ty han kan därifrån öfverse en stor del af länet. Vi soupe-erade hos grefve De la Gardies, soupeén var mycket tarfvelig och just sådan, som det anstår en embetsmann, som så ofta måste föra sparsamhet på tungan. Om allerhögst densamma gafve samma exempel, skulle mindre meningslösa författningar behöfvas. ²⁾ Snygghet och ordning uti allt visade så väl herres som frus capacitet, och gästerne af inspektorn och en

¹⁾ Fioringräs = *Agrostis vulgaris*.

²⁾ Åsyftar säkerligen förordningarna 31 Mars och 30 April 1817 ang. vissa införselbud, kaffeförsäljning m. m.

tröskverksbyggare vittna om liberalitetsprinciper, som man ej i allmänhet tillägger skånska adelen. Efter slutad soupée återvände vi till Christianstad, obeskrifveligt nöjde med vår dag och med att hafva sett ett så märkvärdigt ställe.

Den 15 reste vi från Christianstad och till någon del öfver samma väg vi dagen förut rest til Maltesholm. Vägen var nästan beständigt uppförbacke uppföre den skogbevuxta ås, på hvilken Maltesholm ligger. Vägen är vacker och mycket couperad. Emellan Wram och Hörby är mycket sterilt, och gränsen af Malmöhus län är ful. En alldeles uthuggen bokskog, som af ett och annat qvarstående träd tyckes varit stor, lämnar ett slättland, couperadt af kala, fula backar, till det mästa uppföre. Planteringen har alldeles gått ut på ömse sidor af vägen och gör ett obehageligare intryck än om de aldrig varit planterade. Inga sädesfält synes här.

Ifrån Hörby blifver vägen vackrare. En stor egendom Ousbyholm, tillhörig lagman Seth ¹⁾, passeras och lærer innefatta de mästa egorne på denna vägen. Gården ligger vid Ringsjön och lærer vara af de betydliga i Skåne. Midt öfver på andra sidan om Ringsjön syntes Bosjökloster, som måste ligga alltför vackert. Några andra gårdar tillhörige baron Trolle ²⁾ passerades äfven. Invid Hurfva ligger Trollstorp ³⁾, tillhörigt grefve Brahe, och ej långt därifrån hufvudgården Skarhult, där H[ans] E[xcellens] för närvarande var. Dennes belägenhet tycktes ifrån vägen vara brillant af omväxlande situationer utaf vackra plainer med präktiga bouquetter af löfrika trädsorter. En björklund passerades på vägen, som väckte vår uppmärksamhet, emedan vi på länge ej sett någon. Skarhults ägor sträckte sig ända till Lyde ån.

Straxt ifrån Hurfva gästgifvaregård öppnar sig den superba pléin, som sedan sträcker sig ända till Lund och därifrån vidare. Enskiftenas verkan visar sig här i all sin glans; vackra och regelbundna habitationer synes här öfverallt, omgifna af fruktbarande fält och täckte med betande hjordar. Då Skarhults egor släppa, taga Svenstorps vid, och tyckes deras utsträckning vara orimeligt, emedan ögat ej kan mäta deras slut, som förlorar sig i horisonten. Till vänster om vägen lämnades Fliinge kungsgård, som jag hade besökt, om

¹⁾ Lagmannen Pehr von Seth dog 1811; egare var därefter adoptivsonen kammarherre Johan von Seth.

²⁾ Majoren frih. Arvid Trolle.

³⁾ Trulstorp, egare excellensen Brahe.

stallmästar Ehrengranat ¹⁾ varit hemma. Slätten är riktigt praktfull; då Svenstorps egor sluta, tager Biskopens vid, men dessa äro ej så mycket odlade. Nattqvarter togs i Lunds stad, hvars gästgifvaregård är i klen tillstånd.

Allt ifrån mitt inträde i Skåne har jag ej kunnat af bonden sjelf inhämta några upplysningar om hans eget och landets tillstånd, ty språket är lika obegripligt som människan litet fallna för att inhämta begrepp och meddela dem. Jag vet således ej annat, än att jag sett ofanteliga herregårdar; öfverallt vacker säd, där ej jordmånen är sådan, att det är sanna-råg, som nyttjas, och denne är i år äfven ovanligt vacker; potatesodlingen går äfven här med stora steg, men har ännu ej hunnit så långt som i Blekinge; allt att döma efter utseendet utmed vägen, som ofta kan bedraga. Hästarne äro i allmänhet dålige och vägarne öfver all beskrifning illa underhållne. På ett ganska kort afstånd har naturen varit ganska olika; Blekinge vackert Sverige, början af Skåne det fula af tyska kusten, Christianstad det vackra norra Tyskland och Maltesholm fulkomligt Frankrike.

Den 16 besågs Academien, hvars auditorier äro till ändamålet ganska passande, men på intet sätt märkvärdige i anseende til architectur m. m. Men hvad som var rätt märkvärdigt, var trappan, som är en spiraltrappa af tjock ekplank; hvarje trappsteg stöder sig i muren med den breda sidan och den smala är fastnaglad det ena steget på det andra; trappan är mycket bred och alltför beqväma trappsteg. Bibliotequet var högst betydligt och väl uppställt i många rum, flere rara saker visades och ibland annat en skrifven Virgilius, som var rätt vacker. — Botaniska trädgården var rätt vacker och innehöll en mängd af växter, som likväl för mig, som icke botanist, var utan intresse. Castagnetträdet blommade mycket, men gifver ej mogen frukt; många nordamerikanska vilda träd väckte min uppmärksamhet, och blef jag låfvad frö utaf åtskillige af dem; siccomorlön, *Rubus* med flere växte mycket frodigt.

Domkyrkan är ett stort block, inuti mycket ostädad och ful. Den har inunder sig en annan kyrka efter catholska viset. Det vackraste är chorsidan utvändigt. Kyrkogårdsmuren rifves nu och planeras till prydna för staden, som för det mästa är bebyggd med korsverkshus. Vi råkade

¹⁾ Cl. A. Ehrengranat, chef för Flyinge stuteri 1814—1837.

här baron Höpken, som varit och begrafvit sin svåger Lantingshausen.¹⁾

Vägen ifrån Lund till Malmö är oändeligt rik och vacker; en slätt, som nästan beständigt sluttar emot hafvet, ingen fläck, som ej bär gröda af något slag, jordvallar i stället för stängsel och dessa klädde med vackra häckar af korgpil, en otalig mängd af hus spridda öfver hela fältet, Malmö stad vid slutet af taflan och Köpenhamns torn i lointain; gör en obeskrifvelig effect. Antingen jag, som troligast är, icke förr rest med samma uppmärksamhet, men jag vet mig med undantag af min ankomst till Rom ej varit så intagen af något som af detta. Jag anmärkte vid vägen en fameux hvetåker så väl för sitt härliga hvete, som för dess ovanliga vidd, men kunde af skjutsbonden ej blifva upplyst om egaren.

Knutssalen besågs, som är ett mycket vackert och väl proportionerad rum. Entréen torde vara något masquine och generad af colonnerne, som uppbar orchestern; en lumpen trädtrapp stöter äfven ögat, som utifrån huset tager sig anledning fordra allt i samma styl invändigt. Kung Knut pryder salen och är ett fullkomligt portrait af bror De La Grange.²⁾ Vackra pocaler och Knutsdufvan visades oss äfven. Matsalen och öfrige tillhörande rum voro i högsta motto illa arrangerade och högst otreflige. Rådstugan var vacker och med mycken smak arrangerad.

Malmö värdshus är en präktig byggnad, men är för det närvarande mycket illa hållet. Jag gjorde bekantskap med ett commercieråd Björkman, som frågade mycket efter August³⁾ och var mig rätt tienstaktig, skaffade mig pass och båt till Köpenhamn, som jag i morgon ämnar begagna.

H[ans] E[xcellens] Toll är i dag begrafven vid Bonarps hed med mycken pomp och ståt, och är hela Skåne vid begrafningen; jag kan ej sluta dagen utan några reflexioner, och jag påminner mig dessa rader utur ode til medborgaren:

En mausolé får den, som verdens fred förstör;
Det är åt dygden tårarne föräras. —

Tollen får likväl begge delarna; man har glömt allt det onda han gjort sitt fädernesland, och just denna opatriotiska min-

¹⁾ Majoren A. J. von Lantingshausen, svåger till hofmarskalken frih. Nils von Höpken.

²⁾ Landshöfdingen Johan Georg De la Grange, 1809 en af Anckarswärds närmaste vänner.

³⁾ Anckarswärds bror.

neslöshet gör, att inga sanna fäderneslandsälskare komma att finnas. Lyckan och därmed följande höghet afgör allt, och hin håle må veta hvilken dygd, som äras. En gammal möjungfru hånas; den oegennyttige embetsmannen dör och dess förtjenst med honom, Ehrnheim [o: Ehrenheim] drager sig fram i fattigdom, under det Engström [o: Engeström] och Wetterstedt lefva i öfverflöd af landets svett. Patriotismen är rätta vägen till stupstocken; att göra dygden till sitt ögonmärke är nästan lika dåraktigt, som att sträfva efter annan höghet. Ehrensvärd och Tollen lefde olika, men dogo begge, ärades vid detta tillfälle lika, och glömmas lika, efter att hafva den ene gjort mycken nytta, den andra oberäknelig skada.

Vi ämna i morgon resa härifrån til Köpenhamn.

Några originalmanuskript av Sven LagerBring.

I inledningen till den av lektor G. Andersson utgivna publikationen »Handlingar ur v. Brinkmanska arkivet» omtalas, att i arkivet också ingår en »cahier Lagerbringiana». För övrigt nämnes intet om dess innehåll, och samlingen i fråga kan ej heller sägas vara av någon större betydelse. Men då den även omfattar några originalkoncept till den oavslutade femte delen av Svea rikets historia, kan det ändå anses motiverat att påminna om samlingens befintlighet och med några ord redogöra för innehållet i densamma.

De på Trolle-Ljungby i Brinkmanska arkivet förvarade LagerBringiana¹⁾ utgöras, utom av de nyss nämnda koncepten till rikshistorien, av ett manuskript i quarto på 42 blad (de två sista oskrivna), enligt v. Brinkmans påskrift en »oratio academica». Närmare bestämt är det konceptet till Sven LagerBrings 1743 hållna installationsföreläsning: »De præsidio religionis ex historia petendo». Denna är, som också titeln ger vid handen, af apologetisk natur. Sedan föreläsaren riktat de övliga hälsnings- och tacksamhetsorden till universitetet och dess lärare — särskilt vänder han sig härvid till David Nehrman (Ehrensträhle) —, söker han med bevis, hämtade såväl ur religionernas allmänna historia som ur den äldsta kristna kyrkans, stödja några af den kristna troslärans fundamentalsatser. Föreläsningen har aldrig blivit tryckt²⁾.

De i Brinkmanska arkivet befintliga originalkoncepten till femte delen av Svea rikets historia bära, liksom det förut kända, i Lunds universitetsbibliotek förvarade, flera spår av att ha

¹⁾ Greve Trolle-Wachtmeister har med välvilligt tillmötesgående låtit dem begagnas på universitetsbiblioteket i Lund.

²⁾ Två andra egenhändigt skrivna och otryckta orationer av Sven LagerBring — den ena vid firandet av freden i Åbo och den andra vid ett rektorsombyte — funnos 1838 i biskop Faxes ägo och skulle, enligt ett detta år upprättat testamente, efter hans död överlämnas till Lunds universitetsbibliotek. Då testamentets övriga dispositioner sjutton år senare verkställdes, sakenades emellertid de båda LagerBringska orationerna enligt en anteckning i universitetsbibliotekets handskrivna accessionskatalog (8/12 1855).

varit under Erland Samuel Brings behandling, som bl. a. har i marginalen antecknat hänvisningar till sidor i den tryckta texten och angivit, var denna slutar. De bilda ej något sammanhängande helt, utan utgöras av tre skilda delar, hörande till två, om icke tre olika redaktioner. Den närmare beskrivningen torde bäst ske i samband med en översikt av alla bevarade originalkoncept till LagerBrings rikshistorias femte del. Man får därvid följande gruppering:

A. 1. Ett i tio paragrafer indelat koncept, innehållande början av femte delen och ungefär motsvarande §§ 1—13, 16, 18, 19 och 22 i den tryckta texten. Originalen, som slutar mitt i en mening, förvaras i Brinkmanska arkivet (40 sidor folio), men av §§ 1—3 finnes i Lunds univ.-bibl. en antagligen från något av 1800-talets tidigare år stammade avskrift.

2. Nära ovanstående koncept står ett konceptfragment, skrivet på tre sidor av ett helark i folio och motsvarande § 14 i den tryckta texten. Det finnes inhäftat i slutet av den nedan under C. 1. omnämnda handskriften.

B. Det af Erland Samuel Bring i brev till Gjørwell av den 26 Juli 1792 (LagerBring, Skrifter och brev, utg. av L. Weibull, s. 29) beskrivna konceptet till §§ 27—33. Originalen förvaras i Brinkmanska arkivet (38 sidor folio, sista sidan blank)¹⁾. Flera avskrifter voro förut kända och finnas uppräknade i Samuel E. Brings förteckning över Sven LagerBrings tryckta arbeten och manuskript. §§ 27—29 äro tryckta av L. Weibull i det nyss anförda arbetet, ss. 53—62.

C. Det med några få förändringar till grund för det renskrivna tryckmanuskriptet liggande konceptet. Härav finnas två delar, förvarade på olika ställen:

1. §§ 1—(början av)17, motsvarande sidorna 1—30 i den 1786—87 tryckta texten, förvaras på Lunds universitetsbibliotek med gammalt nummer H. c. Sveth. fol. 7. (24 blad; paragrafernas numrering är felaktig, 1—16 i st. f. 1—17, beroende därpå, att två på varandra följande paragrafer ha fått samma nummer; i slutet finnas inhäftade dels det under A. 2 omtalade konceptfragmentet, dels ett makulerat postpapperark i quarto, innehållande början af § 29).

2. §§ 17(slutet)—29 förvaras i Brinkmanska arkivet (44 sidor folio, de två sista blanka). Det utgör en omedelbar fortsättning av det under C. 1. anförda konceptet och motsvarar

¹⁾ Sven LagerBring har, som nämnes i det citerade brevet, själv numererat arken I—VIII, vartill hans brorson så fogat ark IX och, ehuru med en viss tvekan, X. Någon osäkerhet behöver emellertid ej råda härvidlag, då det likaledes i brevet omtalade citatet från Meursius fortsattes in på ark X.

dels sidorna 31 och 32 i den 1786—87 tryckta texten dels sidorna 31—52 i LagerBrings skrifter och brev utg. av L. Weibull. Slutet av § 28 och § 29 motsvaras ej af någon tryckt text.

Egendomligt nog finnes sålunda början af en konceptredaktion på ett ställe, under det att fortsättningen därav jämte två tidigare koncept förvaras på ett annat. Av allt att döma, har det varit en ren tillfällighet, som gjort, att det nu på Lunds universitetsbibliotek förvarade manuskriptet skiljts från de övriga och hamnat bland de LagerBringska papper, som Per Wieselgren påträffade i ett gammalt lusthus, då han blivit ägare av den gård, som en gång tillhört Sven Lagerbring¹⁾. Huru åter de övriga här omtalade originalkoncepten kommit i Brinkmans ägo, eller vem som ombesörjt den under A. omtalade avskriften, och på vad sätt denna kommit till Lunds universitetsbibliotek, därom äro inga uppgifter kända.

En jämförelse mellan dessa här anförda originalkoncept inbördes och med den tryckta texten lämnar en bekräftelse på den skildring, som Erland Samuel Bring giver i sitt ovan citerade brev av sin farbrors arbetsmetod, då han skrev Svea rikets historia. Denne gjorde, heter det däri, först ett utkast, som innehöll ungefär det, som skulle höra till ett kapitel. Det skrevs på lösa lappar »utan connexion, lärandes förmodligen ofta hänt, att han i detta utkast skrevit det senare i tiden förr än det, som föregått, alt efter den anledning, som han därtill fått av de källor, som han haft till hands». När utkastet var färdigt, började den egentliga »utarbetningen av historien, sådan den skulle bli med dess indelning uti §§ jämte dithörande noter». Till slut brukade Lagerbring själv utskriva tryckmanuskriptet »på påstpapper in quarto» för att få tillfälle att göra de ändringar, som ännu skulle kunna behövas.

¹⁾ I XVI delen av De la Gardieska archivet (s. 187, anm.) har Per Wieselgren givit en karaktäristisk och ganska drastisk skildring, huru han fann största delen av de nu på Lunds universitetsbibliotek förvarade LagerBringska handskrifterna, däribland den stora avskriftssamlingen. Då han såsom t. f. akademibibliotekarie »å öppen auktion inköpt af förre Historiarum Adj. och Förf. till en länge begagnad lärobok i sv. hist. Dompr. Chr. Wählins [d. 1827] arfvingar gården n:r 302 eller gamla Svartbrödraklostret [!], der Cantzli Rådet Lagerbring bott, och Wählins arfvingar utrymt allt, som de ville taga vara uppå, fans i en trädgårdsbyggnad, som senare egare syntes ha begagnat såsom höns hus, under det derunder bildade lagret ett lager med papper, som uppvisadt för arfvingarnes ombud förklarades för skröp, hvarefter arfvingarne ej frågade. Egaren af huset tog då vara på dessa i ett halft sekel så föraktade papper, ordnade dem någorlunda, lät för säkrare förvaring inbinda dem och insatte dem på Akad. Biblioteket, der de kunna evärdeligen blifva till allmänhetens tjänst». Jfr Biogr. Lexikon (2 uppl.) VII, 236 — I sin 1830 inlämnade taxeringsuppgift anger Wieselgren sig som ägare till gården 302.

Af »det första utkastet», sådant det av Erl. Samuel Bring beskrives, synes numera intet finnas kvar, om man undantager det under A. 2. omtalade konceptfragmentet, som möjligen har hört dit. Det innehåller en jämförelsevis vidlyftig redogörelse för de personer, som undertecknat bekräftelsen på Drottning Doroteas morgongåva. Det annars äldsta konceptet (A. 1.) har redan paragrafindelning med tillhörande noter och är skrivet i sammanhängande följd. Framställningen visar ännu en afgjord ojämnhet. Vissa i sig själv ganska viktiga förhållanden hava fått en helt summarisk och översiktlig behandling. Åt andra gives en ingående utredning, ofta under kritiskt skärskådande av olika meningar. Gränserna för den behandlade perioden hava ej heller alltid iakttagits. Så ägnas en hel paragraf (utesluten i den tryckta texten) åt redogörelsen för en 1439 utfärdad författning om kyrkans domsrätt m. m. Och i fråga om paragrafernas ordningsföljd ställer författaren sig ännu ganska obunden av de skildrade händelsernas kronologiska sammanhang. §§ 1 och 2 innehålla, för att taga ett exempel, berättelsen om konung Karl Knutssons fördrivande 1457, Kristierns inkallande, hans intåg i Stockholm och villkoren för hans antagande som konung. I den därpå följande paragrafen framställas bl. a. Stockholms slotts erövring av ärkebiskopen Jöns Bengtsson och dennes övriga åtgärder för att skaffa sin myndighet erkännande i landet, förhållanden, som i tiden föregå konung Kristierns ankomst till Stockholm och vilka höra till förutsättningarna för dennes val.

Vid den slutliga redigeringen av det parti, koncept A. 1. omfattar, har LagerBring först och främst genomfört en med hänsyn till kronologi och kausalsammanhang riktigare ordningsföljd. Han har därjämte givit en fylligare behandling åt några förut endast mera översiktligt framställda förhållanden. Skildringen av Kristierns urtima skatter och pålagor 1460—1463, som i det äldre konceptet förts in i en enda jämförelsevis kort paragraf, utvidgas sålunda mycket och fördelas på tre. Å andra sidan finner man, hur LagerBring i allmänhet låter de kritiska utredningarna stanna i det första konceptet och nöjer sig med att i en ofta starkt sammanträngd form återge de resultat, som han kommit till. Så har t. ex. skett vid redogörelsen för Stockholms slotts överlämnande till ärkebiskop Jöns Bengtsson 1457. Det är att märka, att förhållandena härvid av LagerBring redan skildrats i den föregående delen [IV, ss. 515 f.], där han utan vidare följer Ericus Olais framställning, men i konceptet A. till femte delen tager han upp dem till förnyad undersökning. Han väger mot varandra olika möjliga förkla-

ringsgrunder för slottshövdingarnas handlingssätt, som synas ha utan något egentligt motstånd gått in på dagtingan med ärkebiskopen. »Efter utseende», heter det, »eröfrades det (d. v. s. Stockholms slott) mera med förläningar än med blod. Kan ock hända at det varit det säkraste, ty K. Carl hade visst intet haft tid at förse fästningen med alla förnödenheter, fast rimkrönikan säger at mat fattades intet, s. 459. Erik Olsson gör ock hårdare beklagelser öfver fästningens hastiga uppgifning. Men kanhända han bedrager sig». Och i en not kritiseras särskilt Ericus Olais hänvisning till Stockholms 7-åriga försvar under striden mellan drottning Margareta och konung Albrekt. Försvararna hade, framhåller LagerBring, den gången helt andra maktmedel och möjligheter till undsättning. Hela denna framställning av de olika alternativen, där utslaget, om det också ej fälles bestämt, dock lutar till slottshövdingarnas förmån, är utsluten i den tryckta texten. Och i dess ställe har LagerBring (s. 6), sedan han omtalat vilkoren för dagtingan och förläningen till den ene av slottshövdingarna, följande uttalande: »på detta sätt straffades K. Carls otrogne fogdar, som så högt utskrikas af Ericus Olai . . . och af ingen annan blifvit utropade såsom brottslige ogerningsmän, emedan K. Carl aldrig vetat at någon sak emot honom varit, innan konungen bortvikit, som konungen sjelf intygat» etc. Fortfarande visar LagerBring gentemot den medeltida historieskrivarens stränga dom en viss skepsis, om denna också ej är så direkt uttalad som i konceptet.

Det andra konceptet i ordningen (B.) betecknar likaledes ett förberedande stadium i arbetets gång. Jämförelsen mellan detta och den framställning, som kan betraktas som slutgiltig, är ej möjlig att genomföra i samma utsträckning som beträffande A., då endast de tre första paragraferna och större delen av den fjärde föreligga i omarbetat skick. Omskrivningen har huvudsakligen gått ut på att giva framställningen starkare koncentration. Hela den första delen af § 28 och den däri förekommande redogörelsen för Ludvig XI:tes i Frankrike regerings-system har uteslutits.

Vad slutligen angår det under C. anförda konceptet, så föreligger här i det stora hela LagerBrings historia i sin slutgiltiga redaktion. Emellan detta och den tryckta texten finnas endast smärre rent formella olikheter. Den viktigaste skillaktigheten är att de i den senare förekommande marginalrubrikerna saknas i konceptet.

Som ovan nämnts, saknar den sista delen av koncept C. (slutet av § 28 och § 29) någon motsvarighet i den tryckta

texten. Dessa sidor har LagerBring tydligen aldrig renskrivit för tryck, och § 29 är ej heller avslutad¹). Framställningen avbrytes mitt i en mening, och därefter följa två blanka, oskrivna sidor.

¹ Måhända är det under C. 1. omtalade, på »påstpapper in quarto» skrivna konceptfragmentet, som ganska nära överensstämmer med § 29 i C. 2., en början till en renskrift, som av någon anledning makulerats.

Fr. Hjelmqvist.

Antikvarisk-topografiska undersökningar i Skåne 1908—1910.

Verkställda på uppdrag av Etnologiska Föreningen i Lund.

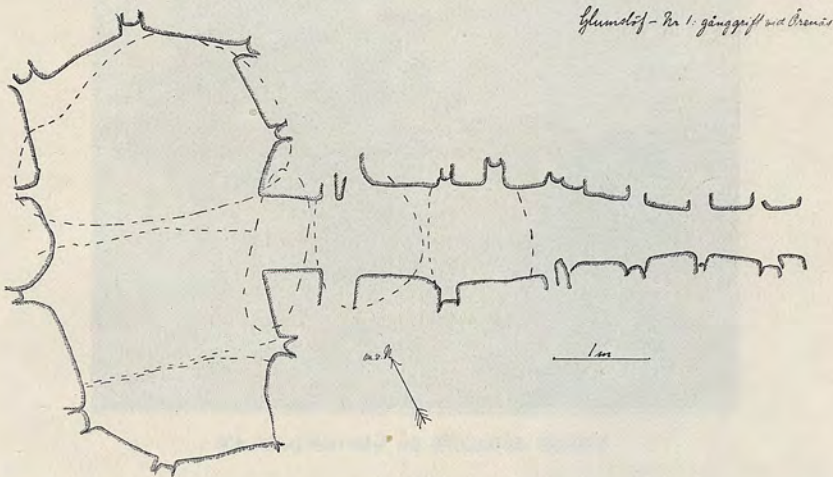
Sedan flera år tillbaka hade enskilda medlemmar av Etnologiska Föreningen i Lund haft sin uppmärksamhet riktad på önskvärdheten av att på ett planmässigt sätt förteckna och beskriva Skånes fornlämningar. Fastare form togo dessa planer emellertid först våren 1907, då efter föredrag av amanuensen Bror Schnittger om sina av Etnologiska Föreningen understödda forskningar i Albo härad Etnologiska Föreningen tillsatte en kommitté för utredning, i vad mån det vore Föreningen möjligt att verkställa en antikvarisk-topografisk undersökning av Skåne. Våren 1908 förelåg kommitténs utredning, och tillsatte Etnologiska Föreningen då en fornminneskommission, som skulle leda arbetena efter en av Föreningen godkänd plan. Enligt denna skulle arbetet bedrivas efter två linjer: å ena sidan skulle man genomgå litteratur och handskrifter, som kunde antagas innehålla upplysningar i ifrågavarande ämnen, samt upplägga register däröver; å andra sidan skulle man företaga primärundersökningar. Dessa skulle omfatta ett fullständigt förtecknande och beskrivande av dels fasta fornlämningar från förhistorisk tid, dels lämningar av kyrklig konst (kyrkor, inventarier, m. m.), dels skansar, äldre bondgårdar, m. m. De fasta fornlämningarna skulle kartläggas och uppmätas, och skulle vid större planritningar, t. ex. större stensättningar, diopterlinjal användas. Vad föremål tillhörande gruppen 'lämningar av kyrklig konst' anginge, så skulle de för tiden intill c. 1650 förtecknas och fullständigt beskrivas, för senare tid i allmänhet endast förtecknas. Om alla grupperna gällde det, att föremålen skulle fotograferas så fullständigt som möjligt.

Primärundersökningarna togo sin början sommaren 1908 och ha fortgått under två månader 1908 och 1909 samt en månad 1910 och ha i allt väsentligt utförts av undertecknad. De

ha omfattat Rönnebergs, Albo, Gärds, Ö. Göinge och Villands härad.

Rönnebergs härad undersöktes med undantag av den till Kvistofta hörande delen av häradet sommaren 1908.

I det undersökta området ha påträffats 2 dösar, båda illa medfarna. Den ena, som är belägen på Örenäs gård, är alldeles söndersprängd och bildar numera endast en stor hög av stenar. Den andra dösen, även den i Glumslöfs socken — N. Glumslöfs by nr 13 — har ett dominerande läge intill strandplatåns kant och är bättre bevarad: så kvarligger ännu det mer än 2 m. långa takblocket i huvudsak på sin ursprungliga plats, likaså de flesta av fotkedjans stenar. Däremot kvarstår av

kammarens väggar blott en sten, de övriga ligga söndersprängda över den dösen omgivande högen. En blandningsform mellan dös och gånggrift företeer en stenkammargrav på Hilleshög i Herslöfs socken. 3 gånggrifter ha påträffats, av vilka de två äro raserade, den tredje åter mycket väl bibehållen. Denna senare, som är belägen på Örenäs gård omkr. 75 m. från strandplatåns kant, är omgiven av en hög, som jämnt och nått täcker griftens takhällar. Kammaren, som är 1,73 m. hög från taket till n. v. golvytan, är bildad av 11 st. kantställda, ohuggna, omkr. 1,25 m. höga granitblock, varemellan stenflisor med stor noggrannhet äro inlavade. Över de större blocken äro lavade mindre sådana. Taket bildas av 3 väldiga hällar. I gången, som till en längd av 2,35 m. (från kammaren räknat) är täckt

av 3 hållar, ha å tvenne ställen funnits dörranordningar, nu ofullständiga. De två andra gånggrifterna äro belägna på Glumslöfs backe på omkr. 30 m. avstånd från varandra. Båda äro avtäckta, så att endast väggstenarne kvarstå, utvisande griftens plan. De äro betydligt mindre än Örenäs-gånggriften. I den nordliga av dem är botten betäckt av jord, som är starkt bemängd med flintavfall. Där fanns i ytan en krukbit, prydd med lineära ornament, ävensom en mindre flintskrapa. Talrikast äro de fornlämningar, som kallas högar. De finnas till ett antal av omkr. 50, belägna dels i större samlingar dels enstaka, företrädesvis i kustsocknarne. På Glumslöfs backe och i dess

Avtäckt gånggrift på Glumslöfs backe.

närmaste omgivning ligga ännu 8 st.; ett icke oansenligt antal av förut här belägna högar har i senare tid förstörts och bortförts som fyllning i ett kärr. På Hilleshögsåsen finnes en annan samling högar: 3 st. belägna helt nära varandra. Flera har odlingen skaffat bort; upphöjningar i marken ange dock ännu tydligt, var de varit belägna. Av de 3 återstående har den ena, den s. k. Algershög, sedan gammalt varit plats för folkets i hela nejden midsommarfirande, då där tänts bål av tjärtunnor, synliga vida omkring. Den största samlingen högar är emellertid den, som är belägen på och omkring Rönnebergagården. Inalles finnas där icke mindre än 13 st., bland dem häradets största: Rönnes l. Runes hög och den s. k. Rävabacken med nära 30 m. diameter. Utom de nu nämnda högarne finnas åtskilliga enstaka i kustsocknarne. Den längst från kusten

avlägsna är belägen i Sireköpinge socken. På Hven ligga tvenne högar. I allmänhet äro högarne illa åtgångna. Då de i regel äro belägna på fruktbar, högt kultiverad jord och äro till stort hinder vid jordarbetet omkring dem, bliva de härvid lätt utsatta för skadegörelse. På 1860-talet hittades i ett märgeltag i den s. k. Baronabacken i Herslöfs socken V. om landsvägen Glumslöf—Landskrona 3 st. lerkrutor, innehållande aska. Fynden hava dock ej tillvaratagits. Av allt att döma torde här föreligga ett gravfält under flat mark. — Som offerställen ha antecknats 3 platser inom Rönnebergs härad: dels en ett stenkast från den stora gånggriften på Örenäs belägen källa eller

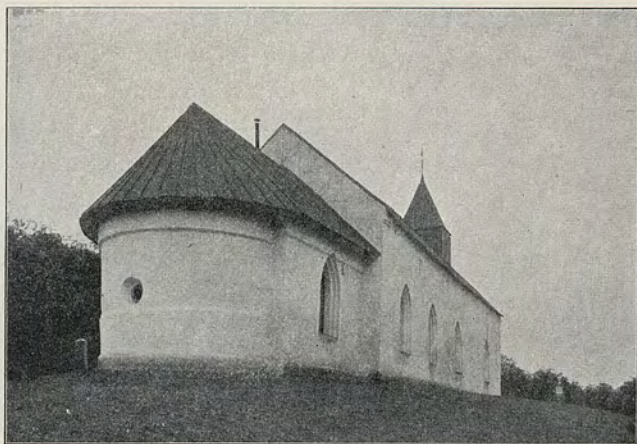

Kantskuren hög på Glumslöfs backe.

bäck, där »bäckamannen» skall visat sig och sitt ljus; även skall man här ha funnit delar af hästskelett (rester af offer?); dels en källa i Felestad socken, där man offrat ända in i 19:de seklet och som vid en upprensning för omkring 25 år sedan visade sig innehålla en mängd mynt, i synnerhet mindre silvermynt; dels på Hilleshög i närheten av det stora gravfältet därstädes en upprest sten, vars namn — Viastenen — möjligen skulle kunna tyda på att platsen varit offerställe, liksom också den omständigheten, att den är upprest invid kanten av en numera utdikad mosse, i och närmast kring vilken hittats en mängd delvis sönderslagna stenyxor, mejslar m. m., tyder på detsamma. — Stenåldersboplatserna på Hven äro förut undersökta. — I Glumslöfs folkskola förvaras en kommunen tillhörig av omkring 200 nummer bestående samling fornsaker, mest

olika redskap av sten samt till största delen bestående av fynd från socknen.

Lämningarna av äldre kyrklig konst äro i Rönnebergs härad få. Av de gamla kyrkorna kvarstå endast Felestads (Brunius, K. ¹⁾ 185), Sireköpinge, Vadensjö, Tofta, Glumslöfs, Herslöfs och S:t Ibbs kyrkor. Av dessa är Glumslöfs kyrka illa åtgången genom i senare tid verkställd utvidgning, varigenom det Ö. partiet av kyrkan förstörts. Här liksom också vid S:t Ibbs gamla kyrka finnes vapenhus på S. sidan, på senare stället med en låg murad bänk kring insidan. Vad S:t Ibbs ålderdomliga kyrka beträffar, vill jag här endast påpeka de i ett gumshuvud

Sireköpinge kyrka.

slutande valvribborna, det gamla murade och vitlimmade altarbordet samt den enkla i röda sicksacklinjer uppdragna kalkmålningen på valvens sköldbågar. Sireköpinge kyrka är till väsentlig del välbevarad. Så finnes mot Ö. i absiden ett ursprungligt högt sittande, runt fönster. Dess absid har ovanligt hög sockel och takgesims. Fönsteröppningarna äro dock i senare tid uppbrutna och äro nu spetsbågiga. Samma är förhållandet i Tofta kyrka. Ovanför valven finnes här emellertid på S. muren övre delen av en rundbågig utåt igenmurad smal fönsteröppning med breda smyggar samt sandstensposter. En liknande,

¹⁾ I det följande citeras Brunius, Skånes konsthistoria för medeltiden: Brunius, K.; densammes Konstanteckningar under en resa 1849: Brunius, R.; Uldall, Danmarks middelalderlige Kirkeklokker: Uldall, och Rydbeck, Medeltida kalkmålningar i Skånes kyrkor: Rydbeck.

men mera förstörd finnes på motsvarande ställe på N. muren. — I Felestads kyrkas absid finnes en överkalkad uttömningssten. Kyrkans gamla altarbordskiva — med konsekrationkors — ligger som trappsten vid ingången. På Herslöfs kyrkas korväggar ovan valven sitta romanska målningar.

Av det gamla kyrkoinventariet finnes endast få rester kvar. Av dopfuntar har Asmundtorps kyrka Skånes enda till våra dagar bevarade medeltida mässingsfunt (Brunius, K. 517). I Felestads kyrka finnes en sandstensfunt med palmettornament, i Svalöfs kyrka även en sandstensfunt av fyrkantig form med skulpterade bilder av Kristus och Petrus. Örja kyrkas dopfunt ligger på fattighusets gård. Billeberga kyrkas sandstensfunt, som vid den gamla kyrkans rivning fann användning som matskål för prästens hund, kunde icke återfinnas och har troligen gått förlorad. Den medeltida järnbeslagna kyrkdörren lades vid samma tillfälle som spång över ett dike; endast ett beslag återfanns. I Svalöfs kyrkas torn lågo ett mindre, skadat gotiskt krucifix samt en svårt anfrätt, tidigt gotisk bild av madonnan med barnet.¹⁾ På Tofta kyrkas vind återfanns ett väl bevarat, numera inne i kyrkan uppsatt renässanskrucifix. I Felestads kyrka finnes en renässanspredikstol, uppsatt 1601, med rena former och individuellt skurna karyatider. Även i Herslöfs kyrka finnes en predikstol i rik renässans, vars latinska inskrift genom ommålning vanstälts och gjorts nästan oförståelig. Sireköpinge predikstol, som 1655 skänktes till kyrkan, bär senrenässansens prägel. I samma kyrka hänger den bekanta medeltida mässingsljuskronan med S:t Göran och draken. Endast en medeltida kyrkklocka har i det undersökta området bevarats till våra dagar: Tofta kyrkas (Uldall, 62). Från tiden före 1650 finnes dessutom tre klockor: en i Tofta, gjuten 1593 av Borchardt Celle Geter, samt de båda klockorna i Asmundtorps kyrka, den ena gjuten 1610, den andra omgjuten 1651. — Åtskilliga gravstenar från tiden före 1650 ha påträffats. Så ligger en medeltida gravsten med de inhuggna initialerna A. I. samt en figur, troligen föreställande ett bomärke, som trappsten på en gård i N. Möinge, dit den kommit vid en auktion på gamla gravstenar i Asmundtorp 1874. Då Asmundtorps gamla kyrka sedermera nedrevs, anställdes ny auktion på från förra auktionstillfället överblivna gravstenar, och numera finner man sådana här och var i gårdarne; de äro till största delen från 1700-talet och 1800-talets början. Som trappsten till Felestads kyrkogård ligger en gravsten från 1630-talet, numera så nött

¹⁾ Numera i Lunds Universitetets historiska museum.

att inskriften endast med svårighet kan läsas. På trappan till Herslöfs kyrkas sakristia ligga tre medeltida gravstenar. Dessutom ha här och var vid kyrkorna påträffats fragment av gravstenar, till största delen från 1700-talet.

På kuststräckan från Hildesborg norrut till Fortuna fiskläge finnas intill strandplatåns kant åtskilliga skansar, flera numera förstörda genom ras i strandplatån. S. om Sireköpinge kyrka ligger en uppkastad jordvall, Tyska vallen kallad. En rest av en större vall ligger på gränsen mellan Tofta och Asmundtorps socknar.

Albo härad undersöktes sommaren 1908 med undantag av fornlämningarna i Raflunda, Hvitaby och Mellby socknar, som redan förut voro undersökta av amanuensen Bror Schnittger.

De nämnda socknarne äro de på fornlämningar rikaste i häradet; jämförelsevis få finnas i den övriga delen. Av stenkammargravar har påträffats en i Rörums socken. Inom en rektangulär (5,75 × 14,5 m.), åt V. öppen krets av 17 större, kantställda stenar, varav några numera äro kullfallna, finnas två mot varandra lutande hällar, lämnande mellan sig en omkring 50 cm. bred öppning och bildande den egentliga gravkistan. Stenkretsen omsluter en jordhög av kisthällarnes höjd. I omedelbar närhet av denna fornlämning ligger en annan, som synes vara en jordtäckt stenkammargrav med flera stora block på toppen. Jordblandade rösen finnas i Fogeltofta socken, där man från den s. k. Krabbe- eller Grabbehøj har en vidsträckt utsikt ända fram till Romeleklint. Flera rösen ha i senare tid bortskaffats. Vid vägen mellan Den dödas lott och Fågeltofta ligger en obetydlig rest av ett röse, den s. k. Bruabolsbacken, som blivit förstört vid väganläggningen, då man i botten på detsamma fann människoben. Förbipasserande brukade på detta röse kasta pinnar och torvbitar, och skall med tiden därav ha samlats en rätt ansenlig hög. På höjderna NV om Brösarps kyrka ligga två rösen, den granklädda, numera ingärdade Kungshögen samt den s. k. Ornahögen, varifrån man har en vidsträckt utsikt från blekingska kusten i NO. över Brösarps dalkittel nedanför till Östersjön och Stenshufvud i SO. Även här ha i senare tid flera rösen förstörts. På en låg höjdstreckning nere i dalgången mellan Raflunda och Brösarp ligger S. om och omedelbart intill landsvägen en liten hög (8 m. i diameter), varav en fjärdedel använts till vägfyllning, och 50 m. Ö. därom har legat en liknande. Då denna borttogs, anträffades där 2 lerkrukor, vari jämte aska lågo några mynt. På höjdsuttningen på andra sidan landsvägen lär man mer än

en gång vid jordarbete påträffat krukor på omkring 1 fots djup. Troligen finnas här flera gravar under flat mark. Även berättade en äldre man för mig, att han N. om Lönhult nr. 4, Brösarps socken, för 32 år sedan vid nergrävning av sten påträffat en 1 fot i fyrkant av stenskarvor byggd kista, som innehöll brända ben. Kistan hade omedelbart återställts i sitt förra skick, men torde vara svår att återfinna. NV. om Brösarp på höjderna ovanför Värkeån finnas två stenkummel, numera illa åtgångna, sedan man börjat använda dem till väganläggningar. På fältet däromkring finnas flera smärre högar, troligen järnåldersgravar. Flera stensättningar ha påträffats. I Rörums socken ligger en domarering, i Brösarps socken å Tullsboda nr 1 två stycken helt nära varandra; vid den södra av dessa hade gårdens ägare vid plöjning påträffat ett omkr. 5 famnar långt och 3 famnar brett område, där det fanns brända fläckar. SO. om Glimmeboda nr 1 finnes en större samling stensättningar; de äro illa medfarna.

De kyrkliga minnesmärkena i Albo härad äro både talrika och av synnerligt intresse. Mest känd torde S:t Olofs kyrka vara (Brunius, K. 227); dess västgavels två fönster och dörröppning finnas kvar i orubbat skick. Hvitaby kyrka med dess vackra stjärnvalv i skeppet har vapenhus i söder med låg, murad bänk utmed väggarne. Det avlångfyrkantiga tornet stödes av klumpiga strävpelare och strävbåge. Kyrkans V. vägg visar ännu spår av den gamla dörröppningen med dess vida smygar. Raflunda kyrka har likaledes i behåll sitt S. vapenhus med dess murade tegelbänk; åt N. har kyrkan ett sidoskepp, vars tunnvalv har vederlag i N. och S. I skeppets N. mur finnas ovan valven de övre delarne av två rundbetäckta fönsteröppningar, av vilka den östligare har kvar fönsterramen; en liknande fönsteröppning i S. muren, här dock utan fönsterram. Dessa fönsteröppningar ha smala ljusöppningar (39 cm. breda) och vida smygar (84 cm. breda). I Fogeltofta kyrka, vars skepp och kor hava stjärnvalv, har det forna vapenhuset i N. förändrats till sidoskepp, i vars N. gavel ännu synas spår av de gamla fönstren i två utåt avsmalnande nischer. Tornet är tillbyggt i senare tid. Elgaröds gamla kyrka (Brunius, K. 220) har bestått av ett tvåkvadratisk skepp och ett enkvadratisk kor med korsvalv samt rak alturvägg. I senare tid ha ett torn i V. och en sakristia i Ö. blivit tillbyggda. Å korets alturvägg finnas två strävpelare, vilka stödjå valvets sköldbåge, som har mycket stor spännvidd. I V. väggen finnas två rundbågiga, utåt avsmalnande, delvis igenmurade fönsteröppningar på ansenlig höjd över golvet. Av Andrarums gamla kyrka

kvarstår endast koret, numera sidoskepp i den nya kyrkan. N. om S:t Olofs kyrka ligger utmed landsvägen en ingärdad avlång-fyrkantig hög, i vars botten lära finnas tegel och murbruk, möjligen rester av ett gammalt kapell, som skall ha stått här.

Albo härads kyrkor hysa ännu ansevärliga rester av det gamla inventariet. Så är, som bekant, framför allt fallet med S:t Olofs kyrka, där ännu fyra altare med sina gamla altarskåp stå kvar på sina ursprungliga platser. I Hvitaby kyrka hänga två krucifix, det ena en efterbildning av ett romanskt med romansk, förgylld mässingskrona med slipade kristaller, det andra från 1600-talet. Ett av samma typ som detta sistnämnda finnes bland en del andra rester av renässansinventariet från Mellby gamla kyrka i den nya kyrkans torn. I Elgaröds kyrka hänger ett väl bevarat, gotiskt krucifix. Raflunda och Andrarums kyrkas krucifix äro från 1700-talet. Undankastade i tornet i Rörums kyrka ligga tvenne ytterst illa medfarna krucifix, det ena från 1700-talet, det andra av en märklig, medeltida typ. Kristusbilden är liten och förkrympt; på såväl korsstammens som tvärträets runda ändar finnas ej obetydliga fragment av målning kvar. Utom de nu nämnda krucifixen finnas också åtskilliga andra snidade bilder. Så lågo i Elgaröds kyrktorn tre bilder¹⁾, föreställande en biskop, en världslik furste, vilka båda bilder äro romanska, samt en något senare bild av madonnan med barnet. Sniderierna ha varit utsatta för åverkan: en byggmästare, som i kyrkan utfört vissa reparationsarbeten, fordrade som lön därför bl. a. att få övertaga bilderna; då detta förvägrades honom, strök han tjära på deras näsor. I Brösarps kyrktorn, utsatta för väder och vind, lågo fyra bilder¹⁾, två romanska och två gotiska, föreställande de förra madonnan med barnet och en världslik furste, de senare en biskop samt en på månskäran stående madonna med barnet. På Raflunda kyrkas vind anträffades tre multnande, skadade bilder¹⁾, föreställande madonnan med barnet, det sista utan huvud, ett kvinnligt i en uppslagen bok läsande helgon samt Christoffer med den grönskande staven; hans högra arm är borta. Renässansen är förnämligast representerad i altarprydnader och predikstolar. Altarprydnaden i Raflunda kyrka bär årtalet 1592 och visar ren stil. Predikstolen därstädes är uppsatt 1609. Från 1641 är ett i kyrkan befintligt epitaflum över kyrkoherden Joannes Gideonis. I Elgaröds kyrka äro både predikstol och altarprydnad i renässans; båda äro i senare tid övermålade, altarprydnaden delvis marmorerad. Rester av Rö-

¹⁾ Numera i Lunds Universitets historiska museum.

rums altarprydnad med årtalet 1593 ligga i kyrkans torn. — Medeltida dopfuntar finnas i Hvitaby (Brunius, K. 504), S. Mellby (Brunius, K. 492), Raflunda (Brunius, K. 516), Rörum (Brunius, K. 505), Fogeltofta (Brunius, K. 505) samt i Brösarp, Elgaröd och S:t Olof. I Fogeltofta är dopfunten numera övermålad och har blivit satt som fot under predikstolen. En del av Raflundafuntens fot står i kyrkans vapenhus. — Medeltida kyrkklockor finnas i S:t Olof, den stora klockan (Uldall, 173), Rörum, den lilla klockan (Uldall, 75), Hvitaby, den stora klockan (Uldall, 104), samt i Fogeltofta, den stora klockan (Uldall,

Den stora kyrkklockan i S:t Olof.

Rökelsekar. Brösarp.

43) med bilden av den helige Nikolaus. Hvitaby lilla klocka är gjuten 1638, Raflunda stora klocka 1572, den lilla 1614 i Danzig. S. Mellby ena klocka bär inskriften: Anno Domini 1576 wort ich gegaten. — I Brösarps dopfunt ligger under locket bland en mängd skräp ett gotiskt rökelsekar. I Fogeltofta finnes locket till ett mindre rökelsekar samt en kalk av medeltida typ.

Gårds härad undersöktes sommaren 1909.

De fasta fornlämningarna äro ännu tämligen talrika, om också många förstörts. Av stenkammargravar har endast på-

träffats en i Ö. Sönnarslöfs socken belägen, skadad hållkista, omgiven av en hög med fotkedja. Inom häradet förekomma ett trettiotal högar, de flesta samlade vid Linderödsåsens fot på höjderna kring Mjöån och Borrestadsån. Den största av dessa är den s. k. kung Borres hög i Ö. Sönnarslöfs socken, nära 6 m. hög och 20 m. i diameter. Även i närheten av Vramsån finnas ett par högar. En stor hög ligger i Skepparslöfs socken, åtskilliga mindre SV. om Lyngsjön. Ett större och ett mindre kummel äro belägna i närheten av varandra i Lyngsjö socken på en höjd med vidsträckt utsikt. Det större, beläget på höjdens krön, gick sommaren 1907 till största delen genom stenkrossen. Även det mindre är skadat; flera kummel och stensättningar synas ha varit belägna här, men endast obetydliga spår av dem

Domarering vid Munkeberg i Vä socken.

finnas kvar. Såväl i dessa kummels närmaste omgivning som också på höjderna SV. och V. om Lyngsjön samt i närheten av de nyss omtalade högarne i Ö. Sönnarslöfstrakten finnas en mängd mindre rösen. Flerstädes, särskilt vid Lyngsjön, är det svårt att avgöra, huruvida ett gravröse eller ett odlingsröse föreligger. Flera stensättningar finnas inom häradet. Den största är belägen vid Degeberga järnvägsstation men är icke kvar i orubbat skick. Den består numera av 21 stenar, av vilka de flesta äro kullfallna. SO. om Adamsborg i Vä socken ligga fyra kretsar av klumpstenar intill varandra; N. om Munkeberg i samma socken på höjden ovanför ett mindre vattendrag ligger en synnerligen väl bibehållen domarering. Därintill några resta stenar, troligen rester av stensättningar. En rektangu-

lär stensättning S. om Skepparslöf är mycket illa åtgången. I Ö. Sönnarslöfs socken på var sin sida om ån ligga två domareringar. Rester finnas kvar av tre skeppssättningar, en N. om Efveröd, en i närheten av kung Borres hög samt en vid S. kanten av Ö. Sönnarslöfs nya kyrkogård. Området V. om V. Vram liksom också den östligaste remsan av häradet synas sakna fasta fornlämningar.

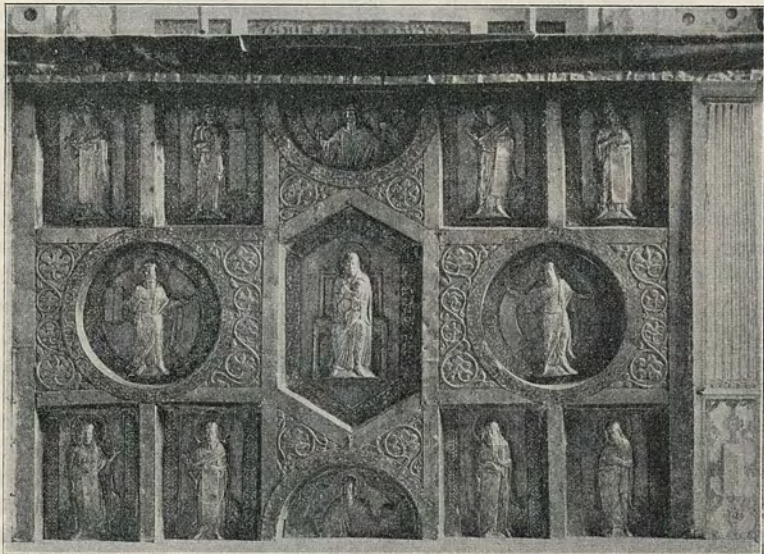
Lämningarna av äldre kyrklig konst äro i Gärds härad synnerligen talrika och värdefulla. De medeltida kyrkorna kvarstå utom i Hörröd, Huaröd och V. Vram, i Degeberga, Ö. Sönnarslöf och Skepparslöf, dock endast de gamla tornen; Esphults kyrka har undergått en genomgripande restauration. Mest känd av häradets gamla kyrkor torde vara Vä romanska sandstenskyrka (Brunius, K. 321), som i V. haft tvillingtorn. Västportalen vanprydes av ett fönster, som intagit det gamla mittfältets plats. I tornet, vid kyrkans S. sida, har inrymts ugnar för värmeledning, som dölja den rikt utsirade S. ingången till kyrkan. Kalkmålningar finnas i absiden och i altarnischen i tornkamaren (Rydbeck, 91). De flesta kyrkorna på slättdelen av häradet ha torn med av en kolonn tvådelade, rundbågiga ljudöppningar; så i Vä, N. Åsum (Brunius, K. 144), Köpinge (Brunius, K. 142), Efveröd (Brunius, K. 141) och Ö. Sönnarslöf. I Linderöds kyrka finnes på skeppets S. vägg ovan valven den övre delen av en romansk fönsteröppning med smal ljusöppning och vida smygar; ännu sitta en del av rutorna kvar i blyinfattningen. På motsvarande ställe å N. muren är en liknande öppning med isittande träram. Ovan valven på N. väggen i Djurröds kyrkas skepp finnes en kalkmålning, föreställande den helige Kristoffer (Rydbeck, 92). I Lyngsjö kyrka (Brunius, K. 141) finnes i tornets andra avdelning ett fordom av tunnvalv övertäckt rum; i dess Ö. vägg mellan två ljusöppningar till kyrkan en rundbetäckt altarnisch av sandsten; på nischbetäckningens undersida kalkmålningar med växtmotiv, uppdragna i vita, blå och röda färger. På skeppets Ö. mur ovan valven är anbragt en enkel målad bård. Ljudöppningarna i tornets översta avdelning ha även här ursprungligen haft mittkolonner under rundbågar, men dessa äro i senare tid förstörda. Maglehems tegelkyrka har i V. ett torn av yngre datum än själva kyrkan; skeppets V. mur är på yttersidan (mot tornet) prydd med lindrigt spetsbågiga nischfördjupningar. På muren ovanför triumfbågen sitter ett överkalkat, troligen i sten uthugget kors. Utanför Vä ligger ruinen av S:t Gertruds kapell, en tegelgavel med rik nischutsmyckning och några murrester.

Ruin av S:t Gertruds kapell. Vä.

I Nöbbelöf synes ännu en kulle, som döljer resterna av dess gamla, redan på 1600-talet raserade kyrka.

Av det äldre kyrkoinventariet äro betydliga rester bevarade till våra dagar. Så stå utom i Degeberga, Efveröd, V. och

Antemenselet i Lyngsjö.

Ö. Vram, Köpinge samt Vä de gamla dopfuntarne kvar i kyrkorna. Ö. Vrams dopfunt har råkat komma från kyrkan och har numera funnit användning som blomkruka i en trädgård. Detsamma gäller om en dopfunt, osäkert från vilken kyrka, som står i målare Svärds trädgård i Tollarp. Vidtsköffe kyrkas funt skänktes 1579 till kyrkan av Jens Brade, enligt inskrift kring kanten. På Lyngsjö kyrkas altare är anbragt ett gotiskt antemensale (Brunius, K. 545) av med förgyllda kopparskivor beklädd träskiva. I en avlång sexsidig fördjupning i mitten sitter på en stol jungfru Maria med barnet; ovanför och nedanför denna i halvrunda fördjupningar en bröstbild med världsklot och spira. I runda fördjupningar på var sin sida om mittbilden finnes i den ena Moses med lagens tavlor, i den andra ett helgon med palm, båda med språkband. Över och under

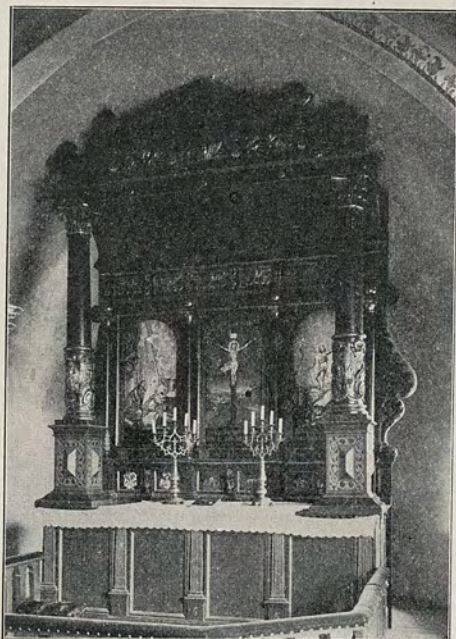

Snidade bilder. Djurröd.

dessa sistnämnda bilder stå i åtta rektangulära fördjupningar helgon med glrior och språkband. Figurerna äro halvupphöjda, svicklarnes bladverk upphöjda; omfattningarnes och listernas utsirning med bladslingor och andra motiv äro inritade och delvis fyllda med inbränd svärta. Till antemensalet skola ha hört gavelstycken, av vilka fragmenter lära finnas. Endast få rester av krucifix och bilder äro bevarade. På Djurröds kyrkvind lågo jämte ett renässanskrucifix, vars armar äro avslagna, två gotiska biskopsbilder, en tidigt gotisk bild av madonnan med barnet med madonnans huvud bortbrutet, en liten halft förmultnad, gotisk bild av ett kvinnligt helgon samt en defekt gruppbild, föreställande jungfru Maria och den heliga Anna ¹⁾; en bild av Kristusbarnet, som suttit på den senares

¹⁾ Alla nu i Lunds Universitets historiska museum.

knä, har förkommit; gruppen är ett gotiskt arbete. På Linde-röds kyrkvind var undankastat ett gotiskt krucifix med av-slagna ben och armar¹⁾. I Vä och Maglehem hänga kruci-fixen, på förra stället sengotiskt, på senare renässans, kvar i kyrkorna. Altarprydnaden i Efveröds kyrka (Brunius, K. 544) utgöres av ett gotiskt altarskåp i barockinramning. Renässan-sen är rikt företrädd i predikstolar och altarprydnader. I Kö-pinge och Träne ha altarprydnaderna framtill på två kolonner

Altarprydnaden i Träne.

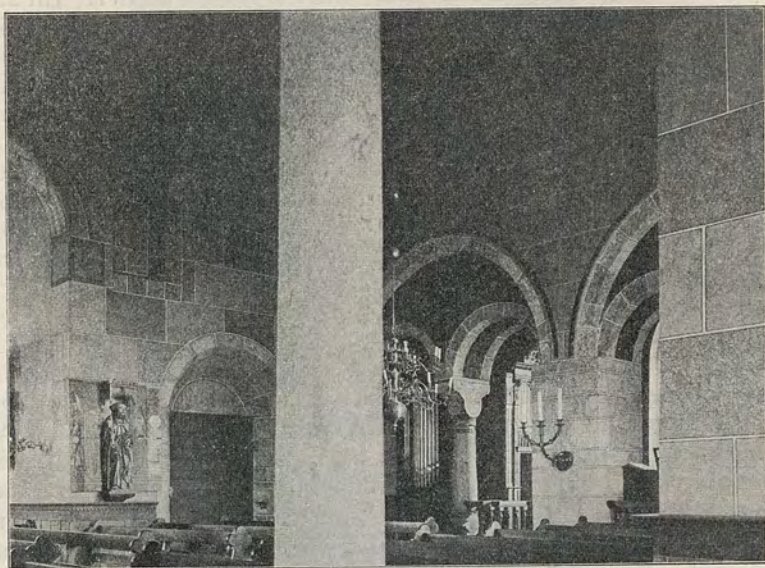
vilande baldakiner, en typ som i regel visat sig vara tidig re-nässans. Fonden utgöres av tre med smäckra pilastrar begrän-sade fält, i Träne försedda med målningar, föreställande Kristi födelse, korsfästelse och uppståndelse. På en list nedanför sitta sex senare ditsatta vapen; vid de fyra mellersta stå från vän-ster till höger namnen Johan Ridderschantz, Ebbe Ulfveldt, Hedewig, Grefvinna till Schlesvig Hollstein samt Sophia M. Ulf-feldt; å pilastrarne på altarbordets beklädnad: Anno 1552. Givetvis är den sista femman felaktig, möjligen tillkommen vid

¹⁾ Nu i Lunds Universitets historiska museum.

senare ommålning. Predikstolen är utförd i samma stil; på dörrfältet står emellertid årtalet 1637, troligen angivande tiden för dess »stoffering». I Ö. Vrams kyrka är hela inredningen renässans. Altarprydnaden bär årtalet 1630. På ett par av de med omväxlande ornament prydda stolgavlarne finnes årtalet 1604. N. Åsums altarprydnad av år 1602 företer originella ornamentsdetaljer; överst under avslutningsfiguren har Christian IV:s och hans drottnings vapen fått sin plats. Vidare finnas renässanspredikstolar i Maglehem, Lyngsjö, Efveröd, Vä och V. Vram, där predikstolskorgens fält upptagas av framställningar av syndafallet, korsfästelsen och andra bibliska scener. En särskild grupp bilda några altarprydnader, vilkas skulpterade mittfält föreställa nattvarden. Fonden utgöres antingen av en arkad eller en byggnad och hela mittfältet omramas av korkskruvsvidna kolonner eller av figurer någon gång i förening med yppiga bladornament. Ålst av dessa altarprydnader är den i Vä, som är daterad 1674; Djurröds bär årtalet 1706, Espults är från samma tid. En predikstol med vridna kolonner finnes i Vidtsköfle. Dopfunten i Efveröd med träskulpturer, föreställande scener ur bibliska historien, torde vara från 1600-talets mitt. Huaröds predikstol är förfärdigad 1687. V. Vrams kyrka äger en broderad mässhake från 1691. — Flera medeltida kyrkklockor finnas kvar; så i Hörröd, den stora (Uldall, 103), Maglehem, den stora (Uldall, 175), Degeberga, den stora (Uldall, 109), Huaröd, den lilla (Uldall, 122)¹⁾, Ö. Sönerslöf, den lilla (Uldall, 135), Efveröd, den lilla (Uldall, 179), Lyngsjö, den stora (Uldall, 135), samt i Ö. Vram (Uldall, 76); klockor yngre än medeltiden men äldre än tiden omkr. 1650 finnas i Huaröd, Maglehem (1634), N. Åsum och V. Vram. Epitafier och gravstenar från tiden före 1600-talets mitt finnas flerstädes. Särskilt anmärkningsvärda äro de stora epitafierna över Henrik Brahe och Christian Barnekov med deras familjer i Vidtsköfle kyrka. I Vä kyrka hänger ett epitafium från år 1609, som föreställer en prästfamilj. Från tiden efter 1650 äro epitafierna i Efveröd över prosten Sten Sommer och i N. Åsum över prosten Jörgen Jacobsen. Utanför Träne kyrka står en gravsten med uthugget kors. Inne i kyrkan vid N. kormuren stå två utmärkt väl bevarade gravstenar över Björn och Axel Urup samt över Ove Urup och hans hustru Kirstine Kaas. Vid Köpinge finnas tre äldre gravstenar, i N. Åsum även tre, av

¹⁾ Uldall anser denna klocka förmodligen stöpt för Åhus och anför såsom stöd därför inskriftens ord: gud give *uo huis* sogne folcp ret at lare etc. *Uo huis* torde emellertid vara = uoris.

vilka den ena visar bilderna av Jacob och Byrge Trolle till Lillö, båda beväpnade och med dragna svärd. Vid Vidtsköfle kyrka stå resta fyra gravstenar. Den ena av dessa har legat över Niels Brahe d. ä. och hans båda hustrur. Å en annan gravsten framställes Jens Brahe, som dog på Vidtsköfle 1560, och hans hustru, fru Anne Bille, död på Löberöd 1566; den är på Lene Thotts bekostnad förfärdigad 1594. Bredvid denna är rest en sten över Henrik Brahe och hans hustru Lene Thott. Den fjärde gravstenen har legat över Otte Qvitzow († 1565). I Vä kyrkas förrum stå två gravstenar; i N. utbyggnaden är rest den

Interiör mot sydväst. Färlöfs kyrka.

gravsten, som en gång legat över Knut Lundbeck, borgmästare i Vä, död $\frac{9}{1}$ 1608.

I Vä finnas åtskilliga välvda källare, minnen från stadstiden, samt lämningar efter grundmurar. Skansar finnas på Uddarps brink samt på en höjd vid Öllsjödal; den sistnämnda har på senare tid delvis undergått skadegörelse. Vid den V. ingången till N. Åsums kyrka står Absalons och Esbern Mules runsten.

Ö. Göinge härad. Vissa förarbeten, särskilt förtecknande av fornlämningarna i häradet, utfördes 1908 av lantbrukaren

Pehr Johnsson i Emislöf. De av undertecknad sommaren 1909 företagna undersökningarna gällde nästan uteslutande kyrkorna; endast ofullständigt kommo de att beröra de fasta fornlämningarna.

I Osby, Örkened, Loshult, Glimåkra och Ö. Broby äro kyrkorna från yngre tid och av en typ, som vad interiören angår endast kan jämföras med en lada. Färlöfs intressanta romanska kyrka (Brunius, K. 146) med tvillingtorn i V. och rundbågsarkad framför den ursprungliga S. ingången har utvidgats med utbyggnader mot N. och S., varvid skeppets takvalv nedrivits och ersatts med platt brädtak. Genom på två gråstenskolonner vilande rundbågar har kyrkan satts i förbindelse med

Hjärsås kyrka.

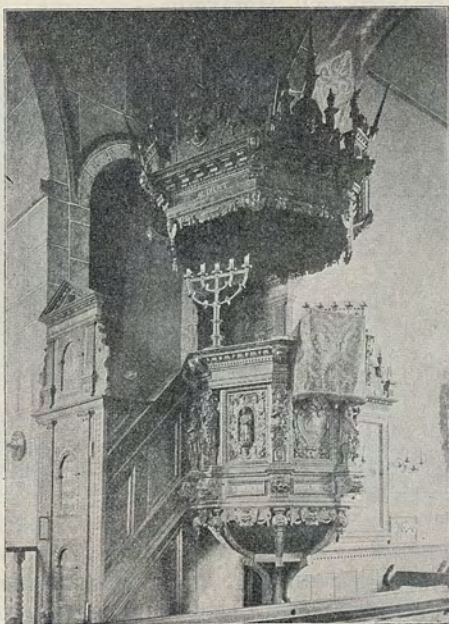
dessa sidoskepp. Korets takvalv på höga trespråkiga pilastrar har gotiska kalkmålningar (Rydbeck, 126). Till N. Strö romanska sandstenskyrka (Brunius, K. 180) har i V. byggts ett lanternertorn. Kviinge kyrka är av vanlig romansk typ; den har åt N. i senare tid fått en stor utbyggnad. I Gryts romanska kyrka med senare tillbyggt torn i V. och gravkapell vid N. sidan täckas skepp och kor av sammansatta korsvalv, i skeppet vilande på femspråkiga pilastrar. Deras ribbor äro förenade genom tvärband. Hjärsås romanska kyrka har också i N. försetts med utbyggnader till skepp och kor (sakristia). Skeppets två korsvalv äro utan pilastrar inslagna i väggarna; i koret vilar det med burleska sengotiska kalkmålningar (Rydbeck, 125) försedda korsvalvet däremot på trespråkiga pilastrar. På N.

korväggen sitter en utåt igenmurad, rundbågig fönsteröppning med smal ljusöppning, breda smygar och hög bröstning; öppningen är till sin nedre del inpassad i en fyrkantig nischfördjupning; endast den runda betäckningen faller ovan densamma. Knisslinge romanska kyrka (Brunius, K. 178) har på skeppets S. sida kvar två ursprungliga fönsteröppningar, av vilka den V. är inåt igenmurad, den Ö. tjänstgör som dörröppning från det vid S. sidan belägna tornet till kyrkvinden. Emislöfs kyrkas (Brunius, K. 223) N. ingång är numerad igenmurad. I V. har tillbyggt torn. Vapenhuset vid Hästveda kyrkas (Brunius, K. 153) S. sida är i senare tid borttaget och dörröppningen igenmurad. Vid Araslöfs herregård står Araslöfs gamla kyrka, nu delvis använd som magasin.

Flera anmärkningsvärda rester av det gamla kyrkoinventariet finnas bevarade, trots det myckna som gått förlorat. Så stå de medeltida dopfuntarne kvar i Färlöfs (Brunius, K. 502), N. Strö, Knisslinge och Kviinge (Brunius, K. 495) kyrkor. Gryts kyrkas dopfunt befinner sig i enskild ägo. I Färlöfs kyrka hänger ett gotiskt, över triumfbågen i Emislöfs kyrka ett renässanskrucifix. I Osby kyrkas torn stodo tre bilder¹⁾, bland vilka ett krucifix av romansk typ. Armarne och korset saknas. Av de andra föreställer den ena, som är romansk, ett helgon med bok i vänstra handen, den andra från gotisk tid »nådstolen». Alla tre bilderna äro skadade. I N. Strö kyrkas sakristia finnes en bild av en tronande S:t Olof, med ett krönt odjur vid sina fötter. Bilden, som sitter kvar i sitt skåp (dörrar saknas), har varit rikt förgylld och målåd. På samma ställe förvarades ännu tre skadade bilder, alla gotiska, av madonnan med barnet, ett på en tron sittande krönt helgon samt ett stående helgon med ett odjurshuvud vid sina fötter. Den senares armar äro avslagna, men den högra synes ha varit upplyftad; bilden föreställer möjligen S:t Göran. I Färlöfs kyrka hänger ett sönderrestaurerat altarskåp med bilden av Petrus med nycklarne och målade dörrar. — I Knisslinge kyrka finnes en rikt sirad renässansaltarpriodnad med baldakin på två kolonner. Fondens tre fält äro delade på tvären; de sålunda uppkomna sex fälten äro försedda med målningar från 1700-talet. En predikstol, vars stil nära sammanhör med denna altarpriodnad, är uppsatt i Hjärsås kyrka; den bär årtalet 1593. Detsamma gäller om en i Osby kyrka i senaste tid återuppställd predikstol, som länge legat på kyrkvinden. Färlöfs kyrkas predikstol utgör ett av de yppersta proven på renässansens

¹⁾ Nu i Lunds Universitets historiska museum.

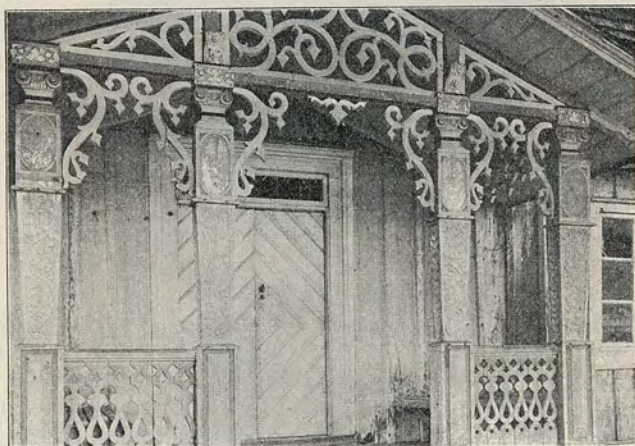
konst i Skånes kyrkor; ena fältet bär Christian IV:s namnchiffer. Altarprydnaden i samma kyrka torde vara något yngre. N. Strö kyrkas altarprydnad är av mera ovanlig, enkel komposition, predikstolen i samma kyrka är däremot rikare utstofferad. Även i Gryts kyrka finnas altarprydnad och predikstol i rikt utsirade former. De bära årtalen 1636 och 1654. Altarprydnadens flygelstycken sluta sig till huvudstycket genom mellanled, som krönas av griphuvud och avslutas med gripklor. Hjärsås kyrkas predikstol målades 1650, Kviinge kyrkas bär år-

Predikstolen i Färlöv.

talen 1605. Osby kyrka hyser ännu lämningar av sin renässansaltarprydnad, i det tre fyllningar från densamma hänga på kyrkans väggar. När förstörelsen gick över Ö. Broby gamla kyrka, såldes dess renässansinventarium. Det återfanns delvis i kyrkbyn. Av altarprydnadens kolonner och lister har uppförts en veranda; predikstolskorgens fyllningar ha funnit en lika praktisk användning som klädsåp; själva predikstolskorgen tjänstgör som duvslag. I Hästveda kyrka finnes en altarprydnad av en typ, som även påträffats i Gärds härad: den

visar korkskruvsvidna kolonner, omslutande ett mittfält med en reliefbild av nattvarden. Denna altarprydnad avslutas uppåt med skulpterade ljusblå skyar, som omge ett litet triangulärt fält med Jahves namn på hebreiska. I den numera igenmurade S. ingången till Knisslinge kyrka sitter en medeltida, järnbeslagen dörr. En rest av en liknande är bevarad i Osby kyrka, numera i den dörröppning, genom vilken man inkommer till kyrkvinden. Av epitafier ha antecknats två i Ö. Broby, två i Osby, ett i Färlöfs kyrka och ett i Glimåkra; de äro alla öfverpräster och deras familjer från tiden efter 1650. Medeltida gravstenar finnas i N. Strö och Hästveda.

Veranda i Östra Broby.

I Hästveda socken finnes en ryggåsstuga från omkring 1740; i Kviinge socken i Ballingstorp ligger nere vid Helgeå en gård av äldre typ.

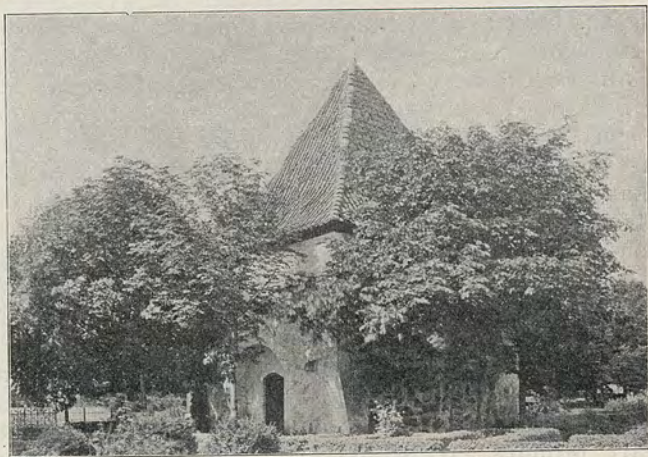
Villands härad undersöktes sommaren 1910. Undersökningarna omfattade fullständigt endast socknarne Nosaby, Gustaf Adolf, Rinkaby, Fjelkinge, Nymö, Trolle-Ljungby, Gualöf, Ifvetofta och Kiaby. Dessutom undersöktes kyrkorna i Fjelkestad, Oppmanna, Vånga och Ifö samt fornlämningarne i Åhus socken utanför köpingen.

Av stenkammargravar har påträffats en dös i Gustaf Adolfs socken på högt belägen mark samt fyra hållkistor i Ifvetofta socken. Dösen, till sin anläggning avlång, är öppen mot Ö. och alldeles tom. Tre av hållkistorna äro belägna på höjderna

ovanför Ifö- och Lefrasjöarne; den fjärde ligger vid Valje på slutningen ned mot Östersjön, till synes vid den gamla strandvallens kant. Alla äro de avtäckta och plundrade; vid två av dem ligga takhällarne undankastade vid sidan. Valjehällkistan är till en del fylld med jord. Över den ena hällkistan nära Lefrasjön har från åkern hopats en mängd sten, som numera fullkomligt döljer densamma. Den andra har i senare tid raserats, i det man vräkt ner flera av väggstenarne; ena gavelns stenar räddades därigenom, att en för fornminnen intresserad person fyllde kistans botten med sten och på så sätt hindrade de kvarstående stenarnes kullvräkande. Endast deras överkanter sticka nu upp över den odlade marken. Högarne inom den undersökta delen av häradet äro tämligen få. V. om Fjelkinge backe ligga 3 högar, av vilka de två odlade; den tredje på toppen av en brant kulle. Från en hög, varav rester ännu finnas kvar V. om Legeveds by, tog man för några år sedan jord och sten för fyllning och byggnadsmaterial till en under uppförande varande gård därinvid. Vad man byggde om dagen föll emellertid ner om natten, och då man slutligen fått gården färdig, slog åskan ner och lade densamma i aska. Det är den allmänna tron, att detta berott därpå, att man skadat högen. Utmed kusten ligga ett par små högar. På krönet av Kjuge kull i Kiaby socken, varifrån man har den vidsträcktaste utsikt, är en större hög belägen; den har genom toppens tillplattning fått formen av en avslagen kägla. SV. om Kiaby kyrka, S. om landsvägen till Fjelkinge ligga ännu ett par högar, därav en större. En mindre hög, som för ett trettiotal år sedan förstördes, hade fotkedja och innehöll en av stenflisor bildad gravkista, vari hittades ett bronssvärd, som skall ha lämnats till Lund. En hög i Trolle-Ljungby socken S. om och nära intill järnvägen är av tvivelaktig natur. På höjderna ovanför Ifösjön ligga i Ifvetofta socken tre högar i varandras omedelbara närhet. Ett större stenkummel är beläget S. om Grödby hallar; det har mistat sin ursprungliga form, då först hälften gått genom stenkrossen, därefter en mängd sten från åkern hopats på och kring detsamma. Flerstädes i Ifvetofta socken finnas fält med rösen; i de flesta fall är det emellertid svårt att avgöra, huruvida ett grav- eller odlingsröse föreligger. Som gravfält är emellertid att anse det NÖ. utsprånget på hallarne NO. om Vidriksberg; där finnas spår av flera stensättningar och smärre kummel; mellan hallarne och Vidriksberg äro belägna åtskilliga jordblandade rösen av c. $\frac{3}{4}$ m. diameter. Även på Grödby hallar finnas spår av kummel och stensättningar. N. om järnvägen och V. om vägen från Grödby till Valje ligger ett för ett

antal år sedan uppodlat fält. Här ha vid odlingen under små högar påträffats krukor. Ett gravfält med gravar under flat mark synes finnas nära Lefrasjön SV. strand. I ett grustag därstädes har man vid ett par tillfällen funnit lerkrukor, innehållande brända ben och aska samt smärre bronsföremål. I den undersökta delen av häradet hava två större stensättningar påträffats, den ena bestående av 19 stenar i en rektangulär, åt V. öppen krets i närheten av dösen i Gustaf Adolfs socken, den andra, varav 19 stenar finnas kvar, är belägen intill hållkistan i Valje och synes ha bestått av i 5 rader ordnade stenar med 5 stenar i varje rad. Vidare finnas stensättningar vid de tre högarne ovanför Ifösjön, på landtungan emellan Ifö- och

Kyrkogårdsporten i Fjelkinge.

Lefrasjöarne, på en höjd i närheten av Håkanryd N. om Sissejön samt intill vägen V. om Skråboån mellan järnvägen och Ifösjön. Dessutom flerstädes resta stenar, oftast i närheten av gravar eller stensättningar. I Ö. Ljunghy i Trolle-Ljungby socken är belägen en stensättning, numera bestående av 4 stenar, troligen en rest av en skeppssättning.

Vad de kvarstående medeltida kyrkorna beträffar, äro de av en typ, snarlik den som finnes i Ö. delen av Gärds och S. delen av Ö. Göinge härad med tvådelade, rundbågiga ljudöppningar i tornen: så i Fjelkinge (Brunius, K. 149), Nymö (Brunius, K. 225), Fjelkestad (Brunius, K. 152) och Ifvetofta (Brunius, R. 677). Portalen till Fjelkinge kyrkas ursprungliga V. ingång, som ännu på Brunii tid var synlig, är numera antin-

gen dold under rappningen eller förstörd. Likaså är kapitålet delvis förstört på den låga kolonn, som uppbär de små, på Ö. sidan med djupa karniser sirade rundbågar, vilka understöda den stora rundbåge, som uppbär tornets Ö. vägg. Kolonnen i tornets S. ljudöppning är utslagen. På kyrkogården står den gamla kyrkogårdsporten med stor, rundbågig genomgång och högt, spetsigt tak. Vid dess N. sida synas spår av kyrkogårdsmurens anslutning till densamma. I Nymö kyrka äro tornets ljudöppningar icke tvådelade av en rund kolonn utan av en fyrkantig mittpelare. Skeppets och korets takgesimser ha genom restauration förstörts, och en sakristia tillbyggt vid korets Ö. sida. Gustaf Adolfs kyrka består av ett skepp, täckt med välvt brådtak, kor med korsvalv på höga tresprångiga pilastrar samt rundel med hjälmvalv. Till denna ursprungliga byggnad ha 1784 i V. uppförts ett torn av gråsten samt senare i N. en utbyggnad. Rinkaby kyrka (Brunius, K. 221) saknar torn; i stället har skeppet försetts med en tornliknande trähuv, vari klockorna fått sin plats. Ovanför valven på skeppets N. vägg synes övre delen av en rundbågig fönsteröppning, vilket visar att omgivningsmurarne och valven ej, som Brunius anger, äro samtidiga. Kiaby kyrka har utvidgats genom tillbyggnad åt N., varvid kantbågen mellan skeppets två korsvalv jämte dessas närmaste valvkupor lyftats till samma höjd som bågöppningen mellan den ursprungliga kyrkan och tillbyggnaden. Predikstolen med altarbordet inunder står vid skeppets S. sida. Korets N. sida är täckt med munkpannor. Gualöfs kyrka (Brunius, R. 679) saknar torn; i dess ställe finnes en klockstapel SO. om kyrkan. Vid korets N. sida är en sakristia tillbyggd. På insidan på skeppets S. vägg samt på utsidan på dess N. synas delvis igenmurade, skråkantiga fönsteröppningar. Trolle-Ljungby kyrka (Brunius, R. 682) har genom äldre och nyare tillbyggnader mistat nästan varje spår av sin ursprungliga plan. Endast en obetydlig del av densamma är från medeltiden, mera från renässansen. Av Ifvetofta gamla kyrka kvarstår endast det massiva, romanska tornet med breda hörnpilastrar, som sträcka sig till något mer än halva tornets höjd och sammanbindas med en tvåbladig rundbågslist under skråkant. Tunnvalvet, som täckt tornets första avdelning, är nerbrutet. Den andra avdelningens tvenne ljusgluggar mot V., som varit igenmurade, äro 1910 återställda. Den N. är fortfarande tillmurad. Vid tornets N. sida är i senare tid uppförd en stråvbåge. Ifö kyrka (Brunius, K. 222) har murat altare; mitt på altarbordet finnes en rektangulär fördjupning, vari ligger en sönderbruten blydosa. Enligt tradition skall den ha innehållit en bit av S. Ursulas

dopdräkt. Av Oppmanna gamla kyrka kvarstå endast kor och rundel, av Fjelkestads (Brunius, K. 152) tornet. Dess andra avdelning har mot Ö. haft två ljusöppningar med mittkolonner under rundbågar. Endast den N. av dessa är bevarad; den S. är förändrad till dörröppning för en läktare i den nya kyrkan. Vånga och Nosaby kyrkor äro från senare tid. Vid Araslöf återfanns platsen för dess redan på 1600-talet raserade kyrka; vid plöjning komma här ofta tegelstenar och taktegel i dagen. SV. om Horna ligga i en anseelig kulle resterna av Elleköpinge kyrka.

Altarskåpet i Kiaby.

Av det gamla inventariet i Villands härads kyrkor har en stor del förskingrats under senare hälften av 1800-talet; men icke obetydliga rester finnas kvar. Dopfunten från Åraslöfs kyrka, som under många år använts som städ vid stenkrossning (en bit därav var inmurad i en husgavel i den bredvid kyrkoplatsen liggande gården), står numera i Lunds universitets historiska museum. Dopfuntarne finnas kvar i Fjelkinge (Brunius, K. 502), Nymö (Brunius, K. 505), Rinkaby (Brunius, K.

505), Kiaby (Brunius, K. 505), Trolle-Ljungby (Brunius, R. 683), Oppmanna (Brunius, K. 510), Ifö och Gustaf Adolf. Vånga kyrkas dopfunt ligger sönderslagen och utan fot på kyrkogården under en stupränna; Gualöfs har förvandlats till makadam i senare tid. I Kiaby och Gualöfs kyrkor finnas gotiska väl bevarade altarskåp, men ej på deras platser på högaltaret, utan på väggarna i tillbyggnaderna. Altarskåpet i Kiaby kyrka (Brunius, K. 545) har på dörrarnes yttersidor haft figurer i oljemålning; dessa äro numera övermålade. Gualöfs kyrkas altarskåp (Brunius, R. 680) har liksom Kiaby kyrkas i senare tid om-

Maria och Johannes.
Gualöf.

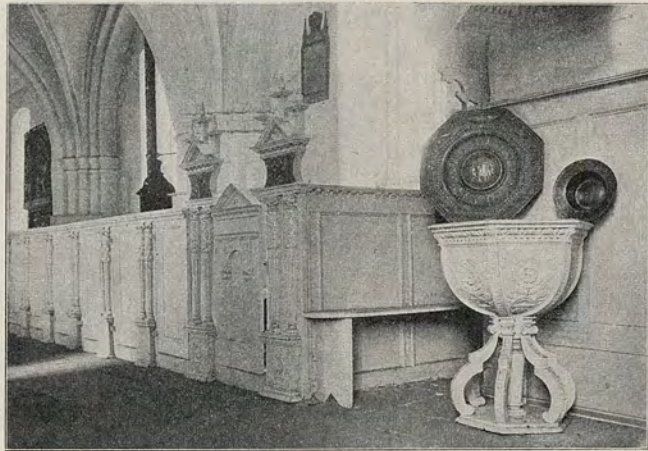

Degnestol. Fjelkestad.

målats, varvid de gamla inskrifterna under figurerna utplånats. På ett skåp i Oppmanna kyrkas sakristia står ett altarskåp (Brunius, K. 546), som förlorat sina dörrar. Färgläggningen och förgyllningen har blivit skadad. I Kiaby kyrka hänger ett gotiskt krucifix, vars fötter äro beklädda med silverskor; skospän-
nenas plats anges av ett band med akantusslinga. Korsstammens båda ändfält saknas. Såväl detta krucifix som en i samma kyrkas kor upphängd romansk bild av madonnan med barnet ha i senaste tid blivit marmorerade i oljefärg. I Gualöfs kyrka finnes en tidigt gotisk grupp ¹⁾, bestående av ett krucifix samt

¹⁾ Nu i Lunds Universitets historiska museum.

Maria och Johannes, som stått på var sin sida om korset. Undankastad på Nymö kyrkas vind ligger en liten, stympad pietåbild. På Rinkaby kyrkas altartavla är fästad ett litet metallkrucifix av romansk typ. Renässanskrucifix hava anträffats i Fjelkinge, Nymö, Rinkaby och Trolle-Ljungby. Renässansaltarprydnader och predikstolar finnas i flera av häradets kyrkor. Mest konstnärliga torde sniderierna i Fjelkestads kyrka vara. De bestå av en tredelad predikstol samt två degnestolar. Predikstolen är placerad i en vanprydande kolonnömfattning från 1800-talets sista hälft, som skymmer de båda sidofälten. Mittfältets relief föreställer korsfästelsen, de båda sidofältens uppståndelsen och syndafallet. Degnestolarne äro fyrkantiga och ha hörnen prydda

Bänkinredning och funt i Gualöf.

med grippilastrar. Relieferna framställa de vise männens tillbedjan, yttersta domen, skapelsen och syndaflo den. Konstverken, som förut tillhört Råbelöfs kyrka, visa nära frändskap med en Kropps kyrka tillhörig, numera på Rosendal förvarad läktare. Fjelkinge kyrkas altarprydnad från 1609 har på två kolonner vilande baldakin; fonden består emellertid här av två, icke som vanligt av tre fält. Predikstolens (från 1604) fält framställa i relief de fyra evangelisternas sinnebilder. Ifvetofta kyrkas altarprydnad och predikstol ha först nyligen kommit tillbaka till kyrkan, sedan de en lång tid legat på vinden å Årup. På kyrkoherden J. A. Jacobssons initiativ skalade man försiktigt av de olika färglager, icke mindre än fyra, varmed altarprydnaden var överdragen, och återställde därefter så noga

som möjligt de ursprungliga färgerna. Dess färgverkan är också en helt annan än den man brukar finna på i senare tid målade renässansarbeten. Altarprydnaden, som torde vara från 1600-talets mitt, har en reliefbild föreställande nattvarden. Dopfunten är från samma tid. Predikstolen bär Braheska och Billeska vapnen. Predikstolen i Gualöf med Otte Marsvins och Mette Brahes vapen, vilka jämte årtalet 1626 återfinnas på Nymö kyrkas predikstol, har fått målningen skadad av fukt; inskriften är delvis oläslig. Dopfont och bänkinredning äro renässans; altarprydnaden bär årtalet 1704. I Oppmanna kyrkas torn ligga rester av kyrkans renässansinventarium. Trolle-Ljungby kyrkas altarprydnad företer rika former, predikstolen är torftigare. I Nymö kyrka finnes ännu en altarprydnad av den förut i Gärds och Ö. Göinge härad påträffade formen med korkskruvsvidna kolonner. — I Trolle-Ljungbys och Gualöfs kyrkor sitta medeltida, järnbeslagna dörrar; däremot är en liknande, som Brunius såg i Kiaby kyrka, spårlöst försvunnen. I Ifö prästgård förvaras ett kyrkan tillhörigt gotiskt rökelsekar. I Ifvetofta kyrka är numera upprest en gravsten, som länge legat som golv i en kolbod. Den är mycket nött och föreställer en dam i mer än naturlig storlek, omgiven av sina 16 anvapen. Den skall ha varit gjord att ligga över Sofia Brahes († 1621) stoft. Hon ligger emellertid begravnen i Kristianstad. Medeltida kyrkklockor finnas i Trolle-Ljungby, den stora (Uldall, 174) och den lilla (Uldall, 181), samt i Oppmanna, den lilla (Uldall, 248). Från yngre tid äro en 1587 i Lybeck gjuten klocka i Fjelkestads kyrka samt Vånga kyrkas år 1615 omstöpta klocka.

SV. om Hammars gård i Nosaby socken ligger en stor hög, som troligen är en skans. I ena kanten finnes en hög, rest sten, Villandsstenen.

Resultatet av de undersökningar, för vilka här summariskt redogjorts, föreligger i Etnologiska Föreningens i Lund antikvarisk-topografiska arkiv, som är deponerat på Universitetsbiblioteket. Arkivet innehåller dels en samling notiser, excerperade ur äldre litteratur om skånska fornminnen, dels en över undersökningarne upprättad beskrivande katalog, vartill sluta sig samlingarne av fotografier och planritningar. Såväl katalogbladen som fotografier och planritningar äro i vad de angå forn lämningarne försedda med nummerhänvisningar sockenvis till Sveriges Geologiska undersöknings kartblad, där platsen för de fasta forn lämningarne utmärkts och numrerats.

Av undersökningarna har framgått, att de fornminnen, som äro dessa undersökningars föremål, ha varit och ännu äro underkastade en hänsynslös förstörelse. Jag behöver endast påminna om bronsålderskumlets i Lyngsjö och dopfontens i Gualöf förvandling till makadam. Tack vare bristfällig lagstiftning och otillräcklig uppsikt har detta varit möjligt. Vad särskilt kyrkobyggnaderna beträffar, så har 1800-talet för många av dem varit en tid av brutalaste vandalism. En jämtörelse mellan äldre uppgifter och vad som nu är bevarat visar klarare än något annat, hur denna tid farit skövlande fram även över kyrkoinventariet. I samband med det vid 1800-talets mitt inbrytande stilrenhetsraseriet stängdes de nyuppförda dussinkyrkorna för de gamla kyrkornas inventarium, som i stället hamnade på kyrkvinden, användes som bränsle eller försåldes. Exempel härpå erbjuda bl. a. kyrkorna i Billeberga, Rörum, Hörröd, Ö. Broby och Oppmanna.

Erkännas måste emellertid, att intresset för Skånes fornminnen på senaste tid börjat vakna ute i bygderna och även här och var gjort sig gällande i pietetsfullt bevarande av lämningarne från en svunnen tid. Man må hoppas, att det skall växa sig starkt nog att förhindra ett återupprepande av det sista århundradets vandalism.

Gustaf Clemensson.

INNEHÅLL.

<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Staden Lunds ålder	S. 1
<i>V. E. SECHER</i> , Röverliv i Skåne i midten af 17. århundrede	» 13
<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Dråpen i Roskilde i Knut den stores och Sven Estridsens tid	» 24
<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Knut den stores skånska krig	» 40
Några bidrag till Sven LagerBrings biografi. Meddelade av <i>GUNNAR CARLQUIST</i>	» 53
En resa i Blekinge och Skåne 1817. Brev från C. H. Aneckarsvärd. Meddelade av <i>SAM. CLASON</i>	» 68
<i>FREDRIK HJELMQVIST</i> , Några originalmanuskript av Sven LagerBring	» 84
<i>GUSTAF CLEMENSSON</i> , Antikvarisk-topografiska undersökningar i Skåne 1908—1910.....	» 90

I likhet med Historisk tidskrift för Skåneland utdelas även övriga skrifter, vilka av De Skånska landskapens historiska förening utgivas, kostnadsfritt till föreningens medlemmar. Årsavgiften är 3 kronor. Ständig medlemsavgift: en summa ej understigande 50 kronor.

De trenne äldre serierna av föreningens tidskrift kunna hos föreningens sekreterare, arkivarien L. Weibull, Lund, erhållas till ett pris av 22 kronor, därav serie 1 och 2 till resp. 8, serie 3 till 6 kronor. Enstaka häften (utom av årg. 1868—1869) till komplettering: 1 krona.

Av de till den av Föreningen utgivna boksamlingen hörande arbetena är för föreningens medlemmar priset å Corylanders Berättelse om Lunds domkyrka nedsatt till 2 kronor samt å Lunds och Lundagårds minnen av Martin Weibull och å Sthen Jacobsen, Den nordiske krigs krønিকে, till 2: 50.